

UiT Norges arktiske universitet

Fakultetet for Humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning.

«Det er mange spørsmål mange sitter igjen med, men aldri får svar på siden undervisningen er dårlig»

En studie av ulike aspekter ved samfunnsfaglig seksualitetsundervisning

Taran Cecilie Bjørnsen

Masteroppgave i Samfunnsfag LER-3904 Mai 2022

Sammendrag

Problemstillingen og forskerspørsmålene for masteroppgaven er:

«*Seksualitetsundervisning i samfunnsfag gjennom grunnskolens periode: skiftende tematikk og relevans?*»

1. *Hvordan har innhold og fokus på seksualitetsundervisning i samfunnsfaglige læreplaner endret seg fra mønsterplanen 1974 til kunnskapsløftet 2020?*
2. *Hvordan vektlegger et utvalg lærere seksualitetsundervisningen i samfunnsfag?*
3. *Hvordan opplever et utvalg elever på 10.trinn seksualitetsundervisningen i samfunnsfag?'*

Masteroppgaven støtter seg til Goodlad, Klein og Tyes (1979) læreplanteori om ulike læreplannivåer, som et gjennomgående perspektiv i oppgaven. Den formelle, oppfattede og erfarte læreplanen gjenspeiles i masteroppgavens problemstilling og forskerspørsmål. Studien har tatt i bruk en mixed methods tilnærming med læreplananalyse, intervju av lærere og spørreundersøkelse til elever på 10.trinn.

Andre teoretisk utgangspunkter som har vært sentralt i masteroppgaven er Røthing og Svendsen (2009) sitt kulturperspektiv på seksualitet. Videre har Goldschmidt-Gjerløws (2022) forskning på mulige faktorer som kan påvirker undervisningen om seksualitet, vært sentralt. I tillegg er Sex og samfunns (2022) kartlegging av seksualitetsundervisningen i skolen, relevant i sammenligning- og drøfting av funnene fra lærerintervjuene og elevundersøkelsen.

Oppgaven identifiserer tre hovedfunn: 1) analysen av de formelle læreplanene viser minskende heteronormativ undervisning 2) lærerintervjuene avdekker ønsker og behov for økt kompetanse i undervisningen om seksualitet 3) Spørreundersøkelsen viser mangelfull undervisning om seksualitet i samfunnsfaget på ungdomsskolen. Læreplanen har gått fra å fremme det heteroseksuelle kjernefamilien som ideal til å vektlegge respekt, grensesetting og mangfold. Lærernes praksis er varierende, og lærerne vektlegger at økt kunnskap om seksualitet vil bidra til en bedre seksualitetsundervisning. Elevene kritiserer undervisningen om seksualitet og savner mer undervisning som fremmer det seksuelle mangfoldet og er fri for tabu.

Forord

Da var det gått fem år på lærerutdanningen i Tromsø, og en masteroppgave er levert. Det har vært veldig krevende, men målstreken kom til slutt. Takk til alle elever og lærere som har stilt opp på intervju og spørreundersøkelse. Takk for at dere har delt erfaringer og meninger i en travel hverdag. Uten dere ville det ikke vært noen oppgave. Tusen takk til min fantastiske veileder Håkon Rune Folkenborg, som har hjulpet meg med å forstå de gamle læreplanene, som gjennom hele perioden har hjulpet med hva enn det måtte være. Takk for at du jevnt og trutt kom innom masterkontoret for å se hvordan det stod til.

Ellers må jeg også takke mine gode medstudenter gjennom alle disse årene. Takk for fine felleslunsjer fylt av latter på masterkontoret. Takk for gode sammenkomster, både faglig, og litt mer gøyale. Takk for gode quizkvelder på Gründer, og takk for vaffelbingo i den gamle kantina. Takk for en fantastisk tid i Tromsø!

Takk til familien min, spesielt mamma og pappa. Dere ble helt sikkert lei av å gjentatte ganger høre om ny teori og forskning til masteroppgaven, men klaget aldri. Takk for at dere har vært tålmodige og forståelsesfulle i en stressende periode. Takk til mine fine venner som har vært tilgjengelig for faglig støtte, og ikke minst stress og frustrasjon. Ikke minst må jeg rette en takk til min søster Anja, som har alltid lånt ett lyttende øre når det føltes som at ingenting gikk riktig vei. Den siste takken må gå til Erlend. Du har gjennom hele studieperioden, og ikke minst masteren, vært der med oppmuntrende ord når jeg har trengt det.

Nå venter nye eventyr, og det blir nok fint det også!

Taran Cecilie Bjørnsen

Masterkontoret, mai 2022

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Bakgrunn for valg av tema	2
1.2	Problemstilling og avgrensning	3
1.3	Begrepsavklaringer	4
1.4	Oppgavens oppbygning	6
2	Teori og tidligere forskning	7
2.1	Goodlads 5 læreplannivåer	8
2.2	Endringer av «rett og galt» innenfor seksualitet.....	9
2.3	Hva vet vi om seksualitetsundervisning i dag?	11
2.4	Hvorfor burde seksualitetsundervisningen vektlegges?	17
3	Metode	25
3.1	Mixed methods	25
3.2	Læreplananalyse	26
3.3	Semistrukturert lærerintervju.....	27
3.4	Digitalt spørreskjema.....	29
3.5	Utvalg og datainnsamling.....	31
3.6	Gjennomføringen av intervju og spørreundersøkelse.....	33
3.7	Oppgavens validitet og reliabilitet.....	36
3.8	Etiske hensyn.....	39
4	Presentasjon av data: identifisering av funn og trender	41
4.1	Fra det heteronormative til det mangfoldige	41
4.1.1	Mønsterplanen for 1974 og 1987 - Sterke heteronormative føringer.....	41
4.1.2	Læreplanverket for den 10-årige skolen 1997 (L97) og Kunnskapsløftet 2006 (LK06) - kritisk refleksjon og kulturell seksualitet	43
4.1.3	Kunnskapsløftet 2020 (LK20) - grensesetting og mangfold.....	44

4.1.4	Svakere normative føringer i perioden - fra heteronormativitet til grensesetting og mangfold.....	45
4.2	Lærerintervjuene - økt kompetanse og varierte praksiser	48
4.2.1	Lærerne etterspør økt kompetanse	48
4.2.2	Undervisningen avhenger av læreren: variasjon i den oppfattede læreplanen...	49
4.2.3	Seksualitetsundervisningen er ikke bare naturfag sitt fagfelt.....	54
4.3	Elevundersøkelsen- mer undervisning og dypere læring	56
4.3.1	Funn 1- Elevene ønsker flere temaer i seksualitetsundervisningen	56
4.3.2	Funn 2- Elevene ønsker mer og dypere seksualitetsundervisning	59
4.3.3	Funn 3: Avvik mellom læreplanens intensjon og realisering: den formelle læreplanen og den erfarte læreplanen.....	62
5	Drøfting og oppsummering av funn og trender.....	63
5.1	Minskende heteronormativ undervisning	63
5.2	Økt kompetanse i undervisningen om seksualitet	65
5.3	Mangelfull undervisning om seksualitet i samfunnsfag på ungdomsskolen	68
6	Avsluttende refleksjoner.....	70
6.1	Oppgavens problemstilling.....	71
6.2	Veien videre.....	72
7	Referanser	73
Vedlegg	.....	80
	Vedlegg 1: Intervjuguide.....	80
	Vedlegg 2: Godkjenning fra NSD	82
	Vedlegg 3: Samtykkeskjema for lærerne	85
	Vedlegg 4: Samtykkeskjema for elevene	88

Tabelliste

Tabell 1: oversikt over lærernes alder, kjønn, erfaring og intervjuets varighet	34
Tabell 2: Kodetabell for elevkommentarer på det åpne spørsmålet " Hvorfor er det viktig å lære om sex og seksualitet på skolen?"	35
Tabell 3: Besvarelse av spørsmålet "Hvilke temaer innenfor seksualitetsundervisningen kan du huske å ha hatt om?"	56
Tabell 4: Besvarelser av spørsmålet "Hvilke temaer skulle du gjerne lært mer om i seksualitetsundervisningen?"	57
Tabell 5: Hva kunne vært bedre med seksualitetsundervisningen?	60
Tabell 6: Elevenes grad av medbestemmelse i seksualitetsundervisningen	61

Figurliste

Figur 1: Spørsmål 2 fra kategori: Lærerens rolle i seksualitetsundervisningen	28
Figur 2: Lukket spørsmål fra spørreundersøkelsen til 10.trinns elevene	30
Figur 3: Lukket spørsmål fra spørreundersøkelsen til 10-trinns elevene	30

1 Innledning

Seksualitet og sex er noe ethvert menneske må forholde seg til. Barn og unge kommer i en alder hvor de blir nysgjerrige og ønsker informasjon. Kvaliteten av denne informasjonen kan derimot kan variere. Helse- og omsorgsdepartementet (2016, s. 16) har uttalt at selv om det er gjort små kvalitative studier av seksualitetsundervisningen, har de ingen systematisert oversikt over hvordan opplæringen faktisk gjennomføres. Så langt er den største studien på seksualitetsundervisningen i norsk skole blitt gjennomført i 2021 av Sex og samfunn, som er Norges største senter for seksuell og reproduktiv helse og rettigheter (Sex og samfunn, u.d.). Undersøkelsen viste et økende engasjement for seksualitetsundervisningen.

Skolen har et stort ansvar for å lære elever om sex og seksualitet. Når et samfunnsproblem knyttet til seksualitet dukker opp, utpekes skolen som enten problemløser eller årsak. Flere leserinnlegg og artikler om dagens seksualitetsundervisning er lett tilgjengelig på nett. Ulrikke Falch, skuespiller i «Skam», skrev i 2017 et innlegg i Aftenposten, hvor hun kritiserer seksualitetsundervisningen:

“Seksualundervisningen består fortsatt av å forhindre kjønnssykdommer og graviditet (...) vi reduserer sex til noe som har store konsekvenser, alvorlige følger (...) Det er ikke rart at vi søker til pornoen” (Falch, 2017).

Slike innlegg er ikke uvanlig. Ved raske søk på NRK, VG eller Dagbladet kan en finne flere leserinnlegg og artikler der det uttrykkes misnøye med seksualitetsundervisningen. En artikkel av Nilsen (2021), forteller hva lesere, på VG sin Snapchat-konto, ønsket å ha lært mer om. Noen av temaene som blir trukket frem i artikkelen er skeiv sex, grensesetting, LHBT+ (lesbiske, homofile, bifile, transpersoner osv.), hva som er normalt i forhold til porno og hvordan sex kan være bra. Det er et ønske om en mer mangfoldig og respektfull seksualitetsundervisning.

Seksualitet er noe som også får mye oppmerksomhet i offentlig politikk, og seksualitetsundervisning er del av en generell allmenndannelse. Strategien for seksuell helse (2016, s. 15) beskriver at kunnskap om rettigheter, grenser, samt respekt og evnen til å reflektere over forskjellige situasjoner, er sentralt for å kunne respektere andres grenser, samt utvikle egen autonomi. Strategien er ikke bare ment for å bedre seksualitetsundervisningen i

skolen, men bidra til en god seksuell helse i hele befolkningen (Helse- og omsorgsdepartementet, 2016, s. 8).

Det vi ser på som normalt angående seksualitet, var tidligere kriminalisert og skambelagt. Samfunnets normer endret seg gradvis og i dag har vi læreplanverket for kunnskapsløftet 2020 (LK20) som legger føringene for undervisningen i norsk grunnskole. Hvorvidt seksualitetsundervisningen blir realisert på den måten LK20 tematiserer er vanskelig å avgjøre, men jeg tror at elevenes opplevelser og erfaringer vil gi den beste indikatoren på om undervisningen har vært vellykket. Det er ikke bare læreplanen som avgjør hvordan seksualitetsundervisningen utøves. Lærerne spiller en stor rolle, og det er dem som har den aller største påvirkningskraften i hvordan læreplanen og undervisningen realiseres (Goodlad et.al, 1979, s. 62).

1.1 Bakgrunn for valg av tema

I egen utdanning, gjennom grunnskolen og lærerutdanningen, har jeg ikke hatt det beste forholdet til samfunnsfagets seksualitetsundervisning. Grunnskolens opplæring hadde ikke fokus på de samfunnsfaglige aspektene ved seksualitet, men la det meste av ansvaret over på naturfag. Vi lærte om sex mellom menn og kvinner, og hvordan tre en kondom på en dildo. Da fikk vi «kondomsertifikatet», og var ferdig uteksaminert fra seksualitetsundervisningen. Etter samtaler med andre lektorstudenter på Universitetet i Tromsø (UiT), oppfattet jeg at mange hadde lignende erfaringer fra sin skolegang. Selv på lærerutdanningen har seksualitetsundervisningen i samfunnsfaget vært minimal, og min kompetanse angående undervisning om seksualitet strekker ikke til. Av den grunn økte nysgjerrigheten på hvordan seksualitetsundervisningen har endret seg, og hva er læreres og elevers meninger om dagens seksualitetsundervisning i samfunnsfag. Som fremtidig samfunnsfagslærer ønsker jeg ikke at mine fremtidige elever skal sitte igjen med opplevelsen av at seksualitetsundervisningen var utilstrekkelig.

1.2 Problemstilling og avgrensning

Seksualitetsundervisning kan utspille seg på forskjellige arenaer, men jeg vil i denne masteroppgaven rette fokuset mot seksualitetsundervisningen i samfunnsfaget på ungdomsskolen. Seksualitet er en tematikk som ungdom interesserer seg for, og som vil påvirke de videre i livet. Ungdomsskolen er den siste arenaen for å samle elevene under en felles obligatorisk opplæring om seksualitet. Hva elevene skal lære på skolen er overordnet vedtatt av skolemyndighetene, og spesifisert nærmere av lærerens vektlegging av bestemmelsene. Elevenes erfaringer av undervisningen vil være viktig i å kunne se seksualitetsundervisningens relevans for dagens ungdom.

Jeg vil undersøke hvordan aspekter ved seksualitetsundervisningen har endret seg i de norske læreplanene i samfunnsfag, og hvordan seksualitetsundervisningen vektlegges og oppleves.

Problemsstillingen som ligger til grunn for masteroppgaven lyder:

«Seksualitetsundervisning i samfunnsfag gjennom grunnskolens periode: skiftende tematikk og relevans?»

Det har vært hensiktsmessig å spisse oppgaven i mer presise forskerspørsmål med tanke på problemstillingens vide ordlyd.

4. *Hvordan har innhold og fokus på seksualitetsundervisning i samfunnsfaglige læreplaner endret seg fra mønsterplanen 1974 til kunnskapsløftet 2020?*
5. *Hvordan vektlegger et utvalg lærere seksualitetsundervisningen i samfunnsfag?*
6. *Hvordan opplever et utvalg elever på 10.trinn seksualitetsundervisningen i samfunnsfag?*

Problemstillingen begrunnes i at undervisning om seksualitet anses som viktig, både for samfunnet og den enkelte. Siden masteroppgaven fremhever både endringer i norske læreplaner, lærernes vektlegging og elevers erfaringer av undervisningen om seksualitet, vil Goodlad sin læreplanteori ligge til grunn for oppgavens avgrensning og fokus. Dette vil defineres og forklares nedenfor i *del 1.3 begrepsavklaringer*, samt teori.

1.3 Begrepsavklaringer

De relevante begrepene for oppgaven er seksualitet og læreplan. Først vil utviklingen av begrepet seksualitet forklares og defineres, og deretter vil det begrunnes hvorfor begrepene «seksualitetsundervisning» og «undervisning om seksualitet» er valgt. Derfra blir læreplan forklart ut fra tradisjonell nordisk forståelse og Goodlads perspektiv.

Begrepet «seksualitet» - endret betydning

Begrepet «seksualitet» oppstod på 1700-tallet, begrunnet i et behov for å betegne umoralske handlinger som ikke hadde reproduksjon som intensjon. Seksualitet ble begrenset til en bestemt legning og aldersgruppe. Den seksuelle adferden til barn og eldre var dermed syndelig og ikke ønskelig. Vildalen (2014, s. 19) tar utgangspunkt i teologen Thomas Aquinas (1225-1274) sin beskrivelse av den naturlige seksualiteten, hvor seksualatferden begrenses til et mål om reproduksjon. Det innebærer at sex for nytelse og sex mellom samme kjønn, blir definert som syndig. Dette perspektivet var rådende i lang tid i både Europa og i Norge (Vildalen, 2014, s. 19).

Begrepet «kulturelt fenomen» kan være vanskelig å definere. Ordet «kultur» kan ha flere betydninger, men Røting og Svendsen (2009, s. 34) beskriver at kultur ofte viser til felleskap som har gitte holdninger angående hva som er rett og galt, og synet på «sann» kunnskap i en kultur vil endres. Denne beskrivelsen av kultur peker mot det antropologen Jon Schackt (2009, ss. 8-9) kaller det *generelle kulturbegrepet*. Kulturen blir en tilpasning til naturen, og fenomenene i en kultur klassifiseres ut fra naturen. Kultur blir ikke en motpol til natur, men en modifisering eller omdanning av det som tidligere bare var natur. Ved å se seksualitet som et kulturelt fenomen, medfører dette at begrepets meningsinnhold kontinuerlig fortolkes og tillegges ny mening ut fra konteksten og tiden (Røting & Svendsen, 2009, s. 34). Røthing og Svendsens forklaring av kultur samsvarer med Schackts beskrivelse om at kultur faller inn under ulike modifiseringer, og som dermed vil være i endring. Med eksemplene fra Røting og Svendsen, kan vi se at den norske forståelsen av seksualitet har endret seg over tid. Jeg tar i denne masteroppgaven utgangspunkt i at seksualitet er kulturelt betinget, og følgelig vil være i endring, og oppleves ulikt. Derfor vil forståelsen av seksualitet som et kulturelt fenomen, være et viktig teoretisk utgangspunkt i denne oppgaven.

I oppgaven tar jeg i bruk begrepene *seksualitetsundervisning* og *undervisning om seksualitet*. For å forstå hvorfor jeg tar i bruk disse begrepene, og ikke seksualundervisning, er det nødvendig med en videre forståelse av begrepene seksualitet og seksualitetsundervisning. En kan se på seksualitet fra to ulike perspektiver. Herunder det sosialkonstruktivistiske og det biologiske perspektiv. En definisjon av seksualitet kan være kompleks, og kan inkludere begge perspektivene. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), som er de Forente Nasjoners (FN) organisasjon for utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon (UNESCO, u.d.) definerer seksualitet slik:

(...) a core dimension of being human which includes: the understanding of, and relationship to, the human body; emotional attachment and love; sex; gender; gender identity; sexual orientation; sexual intimacy; pleasure and reproduction. Sexuality is complex and includes biological, social, psychological, spiritual, religious, political, legal, historic, ethical and cultural dimensions that evolve over a lifespan (UNESCO, 2018, s. 17).

I denne definisjonen blir de biologiske og sosialkonstruktivistiske perspektivene lagt til grunn. Det biologiske perspektivet vektlegger forplantning, og kroppslige funksjoner. Det sosialkonstruktivistiske legger til grunn at seksualitet er skapt gjennom kulturen og endres over tid (Røting & Svendsen, 2009, s. 34). Bruken av begrepet «seksualundervisning» eller «seksualitetsundervisning» medfører ikke nødvendigvis forskjellig undervisning, men seksualundervisning assosieres i større grad til det biologiske perspektivet. Træen (1995, s. 10) skriver at tradisjonelt sett har seksualundervisningen dreid seg om forplantningslære, kjønnsykdømslære og samlivsundervisning. Begrepet «seksualitetsundervisning» eller «undervisning om seksualitet» sikter bredere. De politiske, sosiale og etiske aspektene blir inkludert i definisjonen. Derfor vil jeg i denne oppgaven bruke «seksualitetsundervisning» og «undervisning om seksualitet» som synonymer.

Læreplan

Begrepet «læreplan» har ulik betydning i forskjellige land, og i de rådende didaktiske tradisjonene. I Norge defineres læreplan som:

«styringsdokumentet og faglige og pedagogiske verktøy for skolen (...) læreplanverket har status som forskrift og er dermed bindende for skolene.»
(Regjeringen, 2013).

De sentrale læreplanene norske skoler skal forholde seg til er bestemt av skolemyndighetene, og fungerer som direktiv til undervisningen. I denne oppgaven vil begrepet «læreplan» bygge på Goodlads forståelse av «curriculum», som rommer en mye større og bredere definisjon, og differensierer fra den nordiske forståelsen av «læreplaner». Goodlad, Klein og Tye (1979, ss. 64-65) forklarer at læreplaner har en kompleksitet som rommer mer enn de styrende direktivene for undervisningen, og en eneste overordnet definisjon av «curriculum» vil være utilstrekkelig. Av den grunn inneholder beskrivelsen av læreplanen, mer enn kun direktivene for undervisningen. Begrepet «curriculum» omfatter undervisningsintensjon, men også realiteten av undervisningen. Den nordiske tradisjonen for «læreplaner», inneholder kun det som er tenkt å skulle skje i undervisningen, altså bare intensjonen, men ikke virkeligheten. Sammenhengen mellom nivåene til Goodlad et al. vil bli vektlagt mer i oppgavens drøfting. Siden masteroppgaven fremhever både endringer i norske læreplaner, lærernes vektlegging og elevers erfaringer av undervisningen om seksualitet, vil Goodlad et al. sin læreplanteori ligge til grunn for oppgavens avgrensning og fokus.

1.4 Oppgavens oppbygning

Aller først til det i kapittel 2 bli presentert relevant teori og forskning om seksualitet og seksualitetsundervisning. Derfra vil kapittel 3 behandle bakgrunnen og forklare gjennomføringen av metoden som er valgt for datainnsamling av både lærerintervjuer og elevundersøkelser. Dette innebærer også utvalg av informanter, forklaring av analyse, oppgavens validitet, samt reliabilitet og etiske hensyn. I kapittel 4 presenteres studiens funn og tendenser ut fra læreplananalysen, lærerintervjuene og elevundersøkelsen. Oppgavens data vil fremstilles og belyses ut fra teorien som ligger til grunn. Videre i kapittel 5 sees funnene i sammenheng med oppgavens forskerspørsmål, og vil drøftes opp mot tidligere presentert teori og forskning. Til slutt vil det i kapittel 6 gjøres en oppsummering av oppgavens viktigste momenter, og komme med forslag på videre forskning.

2 Teori og tidligere forskning

Siktemålet med kapittel 2 er å klarlegge teoretiske perspektiver og tidligere forskning knyttet til seksualitet og seksualitetsundervisning. Disse to komponentene har bidratt til oppgavens avgrensning, metode, funn og drøfting. Begrepet «teori» vil si antakelser om hvordan et fenomen eller flere fenomener kan forstås eller forklares (Det Norske Akademis Ordbok, u.d.). Klargjøring av tidligere forskning og teoretiske perspektiv vil bidra til å belyse og utfylle oppgavens problemstillingen og forskerspørsmålene

Jeg opplever at forskningsfeltet omkring seksualitet i stor grad er dominert av enkeltpersoner som har utført større forskning, og som har utarbeidet teorier knyttet til seksualitetens betydning for enkeltpersoner og om seksualitetsundervisning i skolen. Sexolog og psykolog Thore Langfeldt ser på barns utvikling av seksualitet, og betydningen av et godt forhold til egen seksualitet. Professor Åse Røthing og kjønnsforsker Stine Svendsen, trekker frem seksualitet som et kulturelt fenomen, og har sett på den norske forståelsen av seksualitet. Beate Goldschmidt-Gjerløw presenterer i boken «kontroversielle, emosjonelle og sensitive tema i skolen» hva som kan påvirke læreres undervisning om seksualitet og seksuelle krenkelser.

Disse personene danner bakgrunnen for teorien jeg vil presentere i min oppgave, og jeg vil vise til deres arbeid innenfor seksualitet. Utover dette vil jeg utfylle teorien med annen forskning fra tidligere masteroppgaver, forskningsprosjekter, rapporter og andre styrende dokumenter som er relevante for oppgaven.

Kapittelet tar henholdsvis for seg: *Del 2.1 Goodlads læreplannivåer, del 2.2 Endringer av «rett og galt» innenfor seksualitet, del 2.3 Hva vet vi om seksualitetsundervisningen i dag? Og del 2.4 Hvorfor burde seksualitetsundervisningen vektlegges?*.

Jeg vil starte med å gå over Goodlads 5 læreplan nivåer da hans teoretiske perspektiv vil være sentralt gjennom masteroppgaven.

2.1 Goodlads 5 læreplannivåer

Goodlad har utarbeidet 5 nivåer innenfor læreplanen: den ideologiske, den formelle, den oppfattede, den operasjonaliserte og den erfarte læreplanen.

Den ideologiske læreplanen innebærer de idealistiske forestillingene for hva læreplanen skal inneholde. Den ideologiske læreplanen vil aldri bli som tenkt, og når ikke elevene i «ren» form. Dette nivået er idealet en prøver å oppnå med læreplanen (Goodlad et al., 1979, s. 60). *Den formelle læreplanen* er de offisielt vedtatte føringene fra staten. Dette kan være retningslinjer for undervisningsmetoder, innholdet i undervisningen og verdier skolen skal fremme. Dette nivået baserer seg på den ideologiske læreplanen, og samfunnets rådende ideologer og interesser (Goodlad et al., 1979, s. 61). Den formelle læreplanen danner grunnlaget for læreplananalysen i masteroppgaven. *Den oppfattede læreplanen* er aktørens egne tolkninger av læreplanen. Det er lærerens tolkning som har den største påvirkningen, ettersom læreren kan vektlegge ulike vinklinger eller tematikker i større eller mindre grad. Den oppfattede læreplanen har også den største innflytelsen på hvordan den formelle læreplanen realiseres. *Den operasjonaliserte læreplanen* ser på hvordan undervisningen faktisk gjennomføres fra time til time og dag etter dag. Læreren har tolket og planlagt undervisningen ut fra den formelle læreplanen, men hvordan det realiseres i klasserommet kan være annerledes (Goodlad et al., 1979, ss. 62-63). Den siste dimensjonen er *den erfarte læreplanen* som handler om elevenes erfaringer av undervisningen og hvordan de opplever det som foregår i klasserommet. Goodlad et al. (1979, s. 64) forklarer at data fra denne dimensjonen kan være vanskelig å verifisere og konkretisere, og vi kan ikke vite om elevene forteller sannheten. I tillegg kan elevenes oppfatning av læreren, personlige interesser og tidligere erfaringer påvirke hvordan de opplever klasserommet og undervisningen i sin helhet. Likevel er denne dimensjonen viktig, for den kan si noe om hva som driver og motiverer elevene, samt gi innsikt i hva elevene sitter igjen med av erfaringer. Vi kan se på læreplanene som et uttrykk for samfunnets meninger om undervisningen, og innhold og betydning av undervisningen om seksualitet. I Norden er det staten som lager de styrende læreplanene for skoler og lærere. De beskriver hva som skal gjøres på ulike klassetrinn og fag, og kort sagt er det en beskrivelse på hva som er planlagt eller tenkt å skje i undervisningen (Imsen, 2020, s. 278). I denne oppgaven vil tre av de fem nivåene bli vektlagt: den formelle, den oppfattede og den erfarte læreplanen.

2.2 Endringer av «rett og galt» innenfor seksualitet

Som vist i del 1.3 har begrepet seksualitet blitt tilegnet ny mening over tid, og hva som har vært ansett som rett og galt innenfor seksualitet, har endret seg. I Norge, fra 1972 til i dag, har det blitt vedtatt flere lover som gradvis åpnet opp for et mer tolerant samfunn. I boken «Seksualitet i skolen» skriver Røthing og Svendsen (2009, s. 34) at for ikke så mange tiår siden ble onani ansett som forkastelig og syndig. Sex før ekteskap var uansvarlig og uønsket, mens i dag er det normalisert og en helt akseptabel praksis. Eksemplene Røthing og Svendsen trekker frem indikerer at en kan se på seksualitet som et kulturelt fenomen, og at vår egen seksualitet er skapt. Ut fra denne kategoriseringen, vil seksualiteten være en konsekvens av de kontekstuelle valgene vi tar.

Frem til homofili og ugift samboerskap ble lovlig i Norge, inneholdt lovgivningen straffebud som rammet homoseksuelle handlinger (Berge, 2020). Det var ikke uvanlig at dette ble trukket frem som skandalestoff i norsk media. Derimot ble ikke lesbiske utsatt for tilsvarende uthenging og kriminalisering som homofile, og seksuelle handlinger mellom kvinner ble i større grad ignorert (Berge, 2021). Straffebestemmelsen rettet mot homofile forhold utviklet seg til en «sovende paragraf», og ble ikke brukt de siste årene før den ble opphevet. Likevel hadde loven en samfunnsmessig påvirkning, og det hadde en stor symbolverdi at paragrafen ble formelt opphevet (Tveter, 2022). Konkubinatparagrafen ble heller ikke overholdt i stor grad, og straffeforfølgning for ugift samboerskap var sjeldent (Asland, 2020). Det ble etter hvert mer interesse for å sikre rettigheter for homofile, og i 1981 ble det vedtatt en ny lov som vernet om homofile, lesbiske og bifile. Denne loven kriminaliserte ytringer som var grovt krenkede på bakgrunn av leveform og orientering (Tveter, 2022). En ny milepæl kom med partnerskapsloven i 1993. Etter denne loven fikk mennesker av samme kjønn lov til å inngå registrert partnerskap, og få samme rettigheter som ekteskap, ved unntak av adopsjon (Lovdata, 1993). Videre i 2001 fikk homofile og lesbiske som var i partnerskap muligheten til å adoptere partneren sine barn. Til tross for at homofili var lovlig siden 1972 tok det likevel 36 år før det ble vedtatt en felles kjønnsnøytral ekteskapslov. Sistnevnte lov likestilte heterofilt og homofilt ekteskap i 2008, at alle fikk lik mulighet til adopsjon og assistert befruktning (Tveter, 2022).

Endringer og justeringer av lover som omhandler menneskers legning, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk osv. har blitt mer åpne og inkluderende. Slik som Røthing og Svendsen (2009)

trekker frem har betydningen av seksualitet i Norge gjennomgått en omdanning. Det som tidligere ble ansett som galt og syndig, er i dag mer normalisert og til en viss grad likestilt. Som vist til i del 1.3 om definisjonen av seksualitet, forklarer UNESCO (2018, s. 17) at seksualitet er en sentral del av å være menneske. Seksualitet er komplekst. Det er politiske, historiske, religiøse, kulturelle, psykologiske og rettslige dimensjoner som vil utvikle seg. Seksualiteten er til stede gjennom hele livet, noe sexologen Langfeldt (2013, s. 37) tematiserer, og seksualiteten kan vise seg på ulike måter. Videre forklarer UNESCO at utdanningen er et sentralt verktøy for å utvikle seksuell helse, og hjelpe barn og unge med å være forberedt på alle gledene og utfordringene seksualiteten kan medføre.

Det er viktig å merke seg at definisjonen av seksualitet, som jeg tar utgangspunkt i, er et resultat av UNESCO'S arbeid. Definisjonen bærer preg av politiske og ideologiske ønsker, og kan ikke uten videre bli sett på som et reelt bilde av situasjonen, men gir innblikk i hva som anses som «rett» i dagens samfunn i Norge og flere andre land.

Læreplanene kan anses som et vindu til endringene i samfunnet. Lovendringer og ulike sosiale bevegelser har satt sine preg på hvordan synet på seksualitet har endret seg, og dermed påvirket læreplanene. I kunnskapsløftet 2020 har det blitt lagt søkelys på respekt for egne og andres grenser, som jeg vil komme tilbake til i oppgavens presentasjon av funn. En av faktorene for denne vektleggingen er muligens #MeToo kampanjen. Denne kampanjen problematiserte seksuell trakassering i maktrelasjoner, og over tid bidro til å minske terskelen for å si fra om seksuelle trakasseringer. Videre medførte kampanjen muligens til en kulturell normendring omkring hva som anses som seksuell trakassering (Orgeret, 2020).

Den gjeldende læreplanen må alle offentlige skoler i Norge forholde seg til. Skoler som ikke tar i bruk læreplanene laget av staten, må søke om godkjenning for dette (Utdanningsdirektoratet, 2019). Læreplanene i skolen er en gjenspeiling av samfunnets rådende idealer og forståelser (Røting & Svendsen, 2009, s. 75). I 1972 ble homoseksualitet og konkubinatt avkriminalisert. Disse endringene skjedde for bare 50 år siden, og i dag er ugift samboerskap og homofili noe som har blitt mer og mer normalisert i samfunnet. Siden læreplanene avspeiler samfunnet, vil læreplanene gi innsikt i holdningsendringer og normendringer i samfunnet. Lovendringene som er forklart ovenfor kan også ses igjen i læreplanene fra 1974 til 2020, og jeg vil komme tilbake til flere av lovene i oppgavens

læreplananalyse, samt mer om de sosiale og kulturelle aspektene som kan ha påvirket de formelle læreplanene i offentlig norsk skole.

2.3 Hva vet vi om seksualitetsundervisning i dag?

I del 2.3 undersøkes det et utvalg av tidligere forskning og teoretiske perspektiver som er gjort på seksualitetsundervisningen i Norge, samt forskning og teori knyttet til seksualitet generelt. Gjennom delkapittelet vil det presenteres tidligere masteroppgaver på seksualitetsundervisningen, teori angående faktorer om hva som kan påvirke lærerens undervisning om seksualitet og hva elever og lærere tenker om seksualitetsundervisningen. De empiriske bidragene fra tidligere oppgaver, rapporter og teoretiske perspektiver vil være med å sette mine egne empiriske funn i en større kontekst, og vil trekkes frem igjen i oppgavens presentasjon av funn og drøfting.

Tidligere oppgaver

Det er gjort flere kvalitative masteroppgaver på dagens seksualitetsundervisning, og flertallet vektlegger lærerens rolle innenfor undervisningen. Jeg vil trekke frem tre masteroppgaver for å gi et innblikk i hva andre har sett på, vektlagt og mulig kommet frem til.

Hjelle (2019) fant i sin masteroppgave gjennom intervju med lærere og helsesykepleiere, at informantene hadde ulike oppfatninger av seksualitetsundervisningen i samfunnsfag. Lærerne i samfunnsfaget var usikre på hva som egentlig var deres ansvarsområde, og hva som falt under andre aktørers ansvar (Hjelle, 2019, s. 55). Oppgaven til Hjelle tematiserer også forståelsen av begrepet seksualitetsundervisning og seksualundervisning. Informantene skiller seg etter en vid og snever forståelse av begrepene. Informantene som fremviser en snever begrepsforståelse i studien til Hjelle (2019, s. 54) bruker i størst grad begrepet «seksualundervisning», og vektlegger en mer de biologisk tilnærmingene. Informantene som tar i bruk begrepet «seksualitetsundervisning» legger mer vekt på kulturen, og samspillet mellom samfunnet og seksualitet.

Erikstein (2020) så i sin masteroppgave på hvordan noen utvalgte lærere vektla tematikk, metode og formålet i seksualitetsundervisningen i samfunnsfag. Temaene som var gjentakende i lærernes svar angående tematikk var seksuell orientering, kjønns- og kulturtilnærming og grenseoverskridende adferd. Erikstein (2020, s. 71) forteller at til tross

for at lærerne i undersøkelsen ikke er hovedsakelig styrt av læreplanen, så underviser de mye av de samme temaene. Studien trekker frem at lærerne ønsker at elevene skal bli rettferdsorienterte medborgere og normbevisste gjennom seksualitetsundervisningen (Erikstein, 2020, s. 75).

Gjennom intervjuer med lærere og helsesykepleiere fant Støle-Nilsen (2017) at profesjonsnormene til den enkelte læreren har betydning for seksualitetsundervisningen. Lærernes utdanning og fagkrets satt føringene for seksualundervisningspraksisen, og fåtallet av lærerne i Støle-Nilsen sin undersøkelse har fått særlig utdanning om seksualitet. Støle-Nilsen (2017, s. 114) kommer frem til et interessant funn, som viste at naturfagslærere tydeligere vektla undervisning om seksualitet i sine fag, og det begrunnes i at seksualitetsundervisningen er institusjonalisert i naturfag.

De tre masteroppgavene har alle søkelyset på lærernes vektlegging innenfor seksualitetsundervisningen. Oppgavene trekker frem at lærerens utdanning, egne preferanser og forståelse av undervisningen av seksualitet er aspekter som påvirker undervisningen. Læreres utdanning, preferanser og følelse til undervisning, er noe som også vil tematiseres i masteroppgavens *del 4.2. Lærerintervjuene: økt kompetanse og varierte praksiser* og *del 5.2 Økt kompetanse i undervisningen om seksualitet*.

Hva mener elever og lærere om seksualitetsundervisningen?

Sex og samfunn (2022) utga en rapport fra deres nasjonale kartlegging av seksualitetsundervisningen i norske skole, gjennomført høsten 2021. Denne undersøkelsen bygger på en lignende rapport, også fra Sex og samfunn i 2016. I undersøkelsen fra 2021 deltok 1140 elever og 1151 lærere hvilket innebærer at dette er så langt den største kartleggingen av seksualitetsundervisningen i norske skoler. Undersøkelsen ble gjennomført av innsikts- og rådgivningsselskapet Kantar. Kantar uttrykte at undersøkelsen hadde stor deltakerrespons, noe som var sjeldent. Dette indikerer et engasjement for seksualitetsundervisningen, og viser et ønske om endring, både fra elevene og lærerne (Sex og samfunn, 2022, s. 3). Jeg vil ta for meg både elevundersøkelsen og lærerundersøkelsen fra denne rapporten.

Elevundersøkelsen

Av elevundersøkelsen (2022) fremkommer det at elevene hadde hatt mindre seksualitetsundervisning siden 2016. Hele 7 av 10 elever ønsket mer undervisning om seksualitet, og nesten halvparten av elevene mente seksualitetsundervisningen var for dårlig. Rundt halvparten av elevene fortalte at de hadde fått mindre enn fire timer med undervisning om seksualitet mens 20% svarte at de ikke hadde hatt noe seksualitetsundervisning. Det at så mange elever har hatt lite til ingen undervisning om seksualitet er interessant, og noe jeg vil komme tilbake til i oppgavens funn og drøfting. Elevene mente at mer og bedre seksualitetsundervisning bidro til et godt klasse – og skolemiljø (Sex og samfunn, 2022, ss. 4-5). Hva som defineres som et godt miljø er opp til elevene å bestemme, og kan ikke kategoriseres på en objektiv måte. Det er elevenes subjektive opplevelse som gir utgangspunktet for å vurdere om klasse – og skolemiljøet er godt (Imsen, 2020, s. 480). Hvis elevene da mener at en bedre seksualitetsundervisning kan bidra til et godt klasse – og skolemiljø, er det i seg selv verdt å ta til ettertanke.

Når det gjelder hvilke fag elevene har fått seksualitetsundervisning i, oppga 7% at de hadde hatt undervisning om seksualitet i norsk, 14% hadde hatt seksualitetsundervisning i samfunnsfag og/eller KRLE og 75% hadde hatt seksualitetsundervisning i naturfag (Sex og samfunn, 2022, s. 9). Det at naturfag får en slik sterk overvekt er ganske interessant, og jeg vil komme tilbake til dette i oppgavens drøfting.

Et annet element fra elevundersøkelsen er at elevene ønsker undervisning om flere temaer knyttet til seksualitetsundervisningen. Hele 66% meddeler at det var temaer de savnet i seksualitetsundervisningen. Hovedtyngden av undervisningen lå på prevensjon og overførbare infeksjoner. Noen av temaene elevene ønsket mer av knyttet seg til følelser, skeiv seksualitet, seksuell debut og «mer om alt».

Temaene som tas opp i seksualitetsundervisningen er relevant for min egen oppgave, og jeg vil trekke dette opp igjen i oppgavens presentasjon av funn, da det kan indikere et avvik mellom lærernes operasjonaliserte undervisning og elevenes erfaringer av undervisningen.

Videre var det 39% av elevene som følte at de tok initiativ til å bringe opp temaer om sex og seksualitet i undervisningen, og kun 15% av elevene som deltok på undersøkelsen mente at

det var læreren som tok initiativ (Sex og samfunn, 2022, ss. 6-7). I slutten av spørreundersøkelsen får elevene mulighet til å komme med innspill til hva de mener kan forbedres i seksualitetsundervisningen. Noen av elevenes forslag er: starte med seksualitetsundervisningen tidligere i skolen, gå dypere inn i temaene innenfor seksualitet, mindre tabu å snakke om sex og seksualitet, større initiativ fra læreren, økt kompetanse hos læreren eller den som holder undervisningen og at det generelt blir en større del av skoledagen.

Lærerundersøkelsen

Av lærerundersøkelsen fremkommer det, slik som i elevundersøkelsen, et ønske om mer seksualitetsundervisning. 69% oppga at de var interessert i seksualitetsundervisningen og 63% ønsket mer undervisning om seksualitet. Flertallet av lærerne som uttrykte slike ønsker var utdannet etter 2008 (Sex og samfunn, 2022, ss. 8-9). Det kan antagelig henge sammen med at samtale om sex og seksualitet har blitt mer normalisert, og slik som Røthing og Svendsen (2009, s. 34) påpeker så har det kulturelle synet endret seg. Aspekter ved seksualitet, som tidligere var forkastelig, er i dag ansett som naturlig. Lærerne som var mest komfortable med å holde undervisning om seksualitet var utdannet etter 2008 (Sex og samfunn, 2022, s. 11).

Funnene fra undersøkelsen, viste også et ønske fra lærerne om mer kunnskap og kompetanse om seksualitetsundervisning. Kun 12% mente de fikk tilstrekkelig kunnskap om seksualitetsundervisning i lærerutdanningen som de kunne bruke i arbeidshverdagen. 70% av lærerne mente at seksualitetsundervisning burde være en del av lærerutdanningen.

Goldschmidt-Gjerløw (2022, s. 101) trekker opp betydningen av at lærere mottar utdanning om seksualitet. Dette vil jeg trekke opp videre i *del 2.3* i underoverskriften «*Hva påvirker lærernes undervisning om seksualitet?*» og oppgavens diskurs. Når det gjelder hvem som tok mest initiativ til seksualitetsundervisning, mente 57% av lærerne at det oftest var lærerne og elevene i samspill, og kun 16% av lærerne mente at det var enten elevene eller læreren som initierte undervisning om seksualitet (Sex og samfunn, 2022, s. 11).

Videre oppgir lærerne å gjennomføre seksualitetsundervisningen i tilknytning til flere fag. I undersøkelsen kommer det frem at 80% av lærerne underviste om seksualitet i naturfag. Deretter kommer samfunnsfag med 57%, deretter KRLE med 51% og til slutt norsk med 24%

(Sex og samfunn, 2022, s. 9). I spørsmålet angående hvilke temaer som lærerne har undervist om, er det hvilket kjønn en foreleser seg i, grenser og kjærlighet som vektlegges (Sex og samfunn, 2022, s. 10). Temaene lærerne oppgir å vektlegge i undervisningen skiller seg også fra elevenes opplevelse. Elevene, derimot, svarte at prevensjon og seksuelt overførbare infeksjoner/sykdommer hadde hovedtyngden i undervisningen. Undersøkelsen trekker frem at 39% av alle lærerne delte klassen enten helt eller delvis etter kjønn i undervisningen om seksualitet. Lærerne som valgte å dele inn klassene var hovedsakelig utdannet før 2008 og det forekom oftest på store skoler. Argumentene for å rettferdiggjøre delingen var at elevene skulle føle seg tryggere, lærerne kan ha forskjellig fokus og vektlegging, og elevene tør å stille spørsmål de ellers ikke ville gjort (Sex og samfunn, 2022, s. 10).

I likhet med elevundersøkelsen mente flertallet av lærerne at undervisningen om seksualitet var utilstrekkelig. Kun 22% av læreren anså kvaliteten på seksualitetsundervisningen som tilfredsstillende (Sex og samfunn, 2022, s. 9). Lærerne utpekte også noen forbedringsområder. Disse er mulighet, tid og lønn til å ta kurs eller videreutdanning, gjøre temaet mindre tabu, invitere fagfolk, involvere hjemmet i større grad for å sikre kontinuitet og at lærerne må bli komfortable med å ta opp seksualitet. Til slutt var det et gjennomgående ønske å ha en mer fastsatt struktur for seksualitetsundervisningen (2022, s. 12).

Likheter og forskjeller fra lærerne til elevene

I undersøkelsen fra Sex og samfunn kommer det frem forskjeller og likheter mellom lærernes og elevenes oppfatning av seksualitetsundervisningen.

Angående hvilke fag seksualitetsundervisningen har foregått på, kommer det frem noen forskjeller i opplevelse. Begge parter mener at naturfag har fått hovedvekt for seksualitetsundervisningen med 80% av lærerne og 75% av elevene. Dette i seg selv er ikke så ulikt mellom lærerne og elevene, men det er i de andre fagene at forskjellene kommer frem. 14% av elevene svarte at de hadde fått undervisning om seksualitet i samfunnsfag, mot henholdsvis 57% av lærerne. Dette er en ganske stor forskjell, og det kan undres hvorfor det oppleves så ulikt fra elevene og lærerne. Det viser et avvik i lærernes opplevelse av den operasjonaliserte undervisningen og elevenes erfaring av undervisningen. Slik som Goodlad (Goodlad, Klein, & Tye, 1979, ss. 63-64) skriver, vil elevenes opplevelse kunne gi verdifulle innspill, og mulighet for endring.

Spørsmålet om hvem som initierte seksualitetsundervisningen viser også stor opplevelsesforskjell. Både elevene og lærerne mener at læreren tar minst initiativ til undervisning om seksualitet. Elevene påstår det er dem som i størst grad må initiere seksualitetsundervisningen, mens lærerne mener det er dem og elevene i samspill. Både lærerne og elevene er enige om at seksualitetsundervisningen ikke holder mål, og må forbedres. Begge parter kommer med forslag til forbedringer, og det store initiativet angående undersøkelsen viser at det er et tema som opptar dem. Sex og samfunn (2022, s. 17) kommer med noen anbefalinger, på bakgrunn av lærerne og elevenes innspill, for å bedre seksualitetsundervisningen. Anbefalingene er økt kompetanse for de som holder seksualitetsundervisningen, starte undervisningen om seksualitet tidligere og undervisningen må gjenspeile elevenes behov og ønsker.

Det er flere elementer i rapporten fra Sex og samfunn som vil være relevant i oppgavens funn og drøfting. Gjennom lærerintervjuene og elevundersøkelsen kom det frem flere likheter med funnene til Sex og samfunn, slik som ønsket om økt kompetanse, mer undervisning, temaene innenfor seksualitetsundervisning og generell misnøye med undervisningen om seksualitet.

Hva påvirker lærerens undervisning om seksualitet?

Læreren vil påvirke undervisningen enten det er bevisst eller ubevisst. All undervisning vil være preget av lærerens valg. Dette gjelder valg av tematikk, undervisningsmetoder og tiden som tas til rådighet (Nordahl, Manger, & Lillejord, 2013, s. 138). Dette inngår også i Goodlad et al. (1979, s. 63) sin beskrivelse av den oppfattede læreplanen, som har størst innflytelse på læreplanens operasjonalisering og følgelig elevenes undervisning.

I boken «*Kontroversielle, emosjonelle og sensitive tema i skolen*» fremstiller Goldschmidt-Gjerløw (2022, s. 96) flere faktorer som har påvirkningskraft på lærerens undervisning om seksualitet. Faktorene presentert i boken er basert på hennes doktorgradsavhandling fra 2021. Når det gjelder hva som påvirker lærerens undervisning om seksualitet vil alder, utdanningsbakgrunn, kjønn og skolekulturen kunne medvirke. Eldre lærere viser tendenser til å undervise mindre om kjønn, seksuelle krenkelser og seksualiteter. Hvorfor eldre lærere velger å undervise mindre om seksualitet i skolen, forklarer hun kan ha en sammenheng med at eldre lærere i større grad har internalisert de kulturelle tabuene som var rådende. De yngre

lærerne er sosialisert i en kultur hvor seksualitet ikke er preget av like sterkt tabu (Goldschmidt-Gjerløw, 2022, s. 103).

Kjønnsforskjellen mellom lærerne er også interessant. Kvinnelige lærere underviser mer enn mannlige lærere om seksualitet. Når det gjelder hvorfor kvinner generelt underviser mer om seksuelle krenkelser enn menn, kan avspeiles i at kvinner oftere utsettes for seksuell vold, som vil utdypes videre under del 2.4 i underoverskriften «forebyggende mot uønsket seksuell adferd». Av den grunn kan kvinner føle et større behov for å forebygge mot uønsket seksuelle handlinger.

En annen faktor som trekkes frem er at jo høyere utdanning læreren har, desto mindre underviser dem om seksualitet. Dette er ganske interessant, og kan kanskje virke kontraintuitivt, da en mulig ville antatt at lengre utdanning fører til økt vektlegging av slik tematikk. Goldschmidt-Gjerløw (2022, s. 101) forklarer at ønsket om å unngå seksualitetsundervisning kan ha sammenheng med at lærerne har spesialisert seg, og foretrekker å undervise i sitt spesialiserte tema. Utover dette oppgir mange lærere at de ikke har mottatt særlig kompetanse om seksualitetsundervisning i egen utdanning, og følgelig velger å vektlegge andre tematikker innenfor egen undervisning. Hvis lærerne derimot har hatt fokus på kjønn, seksuelle krenkelser og seksualitet i egen utdanning, underviser de mer om det, til tross for at de har spesialisert seg innenfor andre tematikker. Det Goldschmidt-Gjerløw beskriver vil være sentralt videre i oppgavens diskusjon, og spesielt knyttet opp til funnene i lærerintervjuene, som vil bli presentert i *del 4.2 Lærerintervjuene – økt kompetanse og varierte praksiser*.

2.4 Hvorfor burde seksualitetsundervisningen vektlegges?

Seksualitet er som tidligere noe som vil påvirke alle gjennom livet på en eller annen måte. Lærerens vektlegging av seksualitetsundervisningen i samfunnsfag vil påvirke elevenes kunnskap om sex og seksualitet. I del 2.4 undersøkes det utvalg teori på hva som kan hindre lærere i å undervise om sex og seksualitet, hvordan seksualitetsundervisning kan være med på å forebygge seksuelle overgrep og hvorfor barn og unge burde få være med å bestemme i undervisningen om seksualitet. Til slutt vil jeg trekke opp Helse- og omsorgsdepartementets strategi for seksuelle helse.

Lærerne selv er ukomfortable med om tematikken

Lærere må forholde seg til mange roller i skolehverdagen. Imsen (2020, s. 76) definerer «roller» som forventningene, reglene og normene forbundet med en oppgave eller en sosial posisjon. En rolle er ikke noe en person har inni seg, men som påføres en person basert på den sosiale konteksten. Som lærer må en gjentatte ganger bytte mellom ulike roller, enten det er gjennom lover og forskrifter eller gjennom noe mer uformelle sosiale bånd (Imsen, 2020, s. 76). Goldschmidt-Gjerløw, Eriksen og Jore (2022, s. 13), basert på de svenske utdanningsforskerne Carsten Ljunggren, Ingrid Unemar Öst og Tomas Englund, beskriver kontroversielle temaer, som temaer med stor samfunnsmessig relevans. De har ikke nødvendigvis noe entydig svar, og kan vekke sterke følelser og splitte samfunnets opinion. Undervisning om seksualitet er på mange måter et slikt kontroversielt og sensitivt tema.

Utdanningsnytt.no er et nettsted for fagbladene Bedre skole, utdanning, Første steg og Spesialpedagogikk (Utdanningsnytt.no, u.d.). De gjennomførte en undersøkelse som viser at lærere er redd for å ta opp temaer som kan virke støtende på enkeltelever (Utdanningsnytt, 2020). Det lærerne minst ønsker å ta opp i undervisningen er religion, rasisme og seksualitet. Det kan være mange årsaker til denne motvilligheten, og som vist i del 2.3 under «*hva påvirker lærernes undervisning om seksualitet?*», vil det være flere faktorer som påvirker hvorfor læreren enten velger å vektlegg eller minimere undervisningen om et tema.

I artikkelen «*Ubehagets pedagogikk - En inngang til kritisk refleksjon og inkluderende undervisning?*» fremstiller Åse Røthing (2019) hvordan ubehaget i seg selv kan brukes for å skape en mer kritisk reflekterende og inkluderende undervisning. Artikkelen ser på hva lærere kan oppnå i å stå i ubehaget, i stedet for å prøve å unngå det. Røthing (2019, s. 46) argumenterer for at å provosere elevene, å fremkalle en reaksjon, er det som åpner opp for forandring. Hun bygger argumentene sine på Kumashiro (2002) og Felman (1992), og trekker frem at det vil være pedagogisk og etisk passende å fremkalle ubehagelige følelser, men kun så lenge disse ubehagelige følelsene blir behandlet forsvarlig. Elevene skal oppleve trygghet i klasserommet, men tryggheten tilsier ikke at det skal være et fravær av alt ubehagelig. Røthing (2019, s. 46) forklarer videre at selv om eleven skal håndtere ubehag, vil det være en fordel å praktisere ubehagets pedagogikk i kombinasjon med pedagogikk som vektlegger empati, sårbarhet, toleranse og etiske utfordringer. Ubehagets pedagogikk trekker føringer til

normkritisk pedagogikk, og kan også kalles for «toleransepedagogikk» (Røthing, 2019, s. 46). Beate Goldschmidt-Gjerløw (2022, s. 174) anvender Kalonaitytés (2014, s. 8) beskrivelse av normkritisk pedagogikk, og utdyper at denne pedagogikken ønsker å belyse normene som tas for gitt i ulike sosiale interaksjoner. Læringssituasjoner som utfordrer elevenes etablerte kunnskap, og som på forskjellige nivåer tvinger elevene til å tenke annerledes, kan være en følelsesmessig utfordrende prosess (Goldschmidt-Gjerløw, 2022, s. 174).

Goldschmidt-Gjerløw (2022, s. 98) belyser faktorer som kan hindre lærere i å undervise om seksuelle krenkelser. Det første som belyses er frykten for å bringe frem tidligere traumer hos elevene, samt stigmatisere hvis en av elevene reagerer sterkt følelsesmessig. Lærere ønsker å vise omsorg til elevene, og kan tenke at denne omsorgen er å unngå undervisning om tematikken som kan være vanskelig. Det er en feilplassert omsorg, da stillhet om tematikken kan føre til at overgrep fortsetter. Undervisning om seksuelle overgrep og krenkelser er en form for omsorg. Det anerkjenner elevenes menneskeverd og rettigheter (Goldschmidt-Gjerløw, 2022, s. 98).

Som lærer har en stor påvirkningsmakt, og er nødt til å være bevisst på valgene som tas i undervisningssammenheng. Som sett fra rapporten til Sex og samfunns (2022) kartlegging av seksualitetsundervisningen i norsk skole, så ønsker elever mer undervisning.

Profesjonsetikken til enhver lærer er individuell, og det er problematisk hvis læreren velger å undervise mer en nødvendig om et tema, eller unngår å undervise om et annet tema på bakgrunn av eget ubehag. Utover dette er enda verre hvis læreren bruker sine egne overbevisninger til å bevisst overtale elevene om at lærerens meninger er det rette, og kamouflerer religiøse eller politiske syn som nøytral læring (Kvalnes, 2014, s. 41). Som vist til i del 2.1 Goodlads 5 læreplannivåer, må læreren ta utgangspunkt i den gjeldende læreplanen. Læreplanen i seg selv er ikke verdinøytral, men ideologisk. Siden føringene for undervisningen kan være vide og bredt formulert, vil det være nødvendig å fortolke retningslinjene for undervisningen.

Forebyggende mot uønsket seksuell adferd

Hvis barn hadde hatt et bedre forhold til sine egne seksuelle følelser, ville sannsynligvis de fleste seksuelle overgrep vært unngått. Dette er et tyngende argument psykolog og sexolog Thore Langfeldt (2013, s. 20) trekker frem, og som burde tas til betraktning.

Langfeldt (2013, s. 20) påpeker at det kan være vanskelig å snakke om seksuelle følelser og problemer. Barn og unge unngår å fortelle om seksuelle fantasier og overgrep, og mobbes for å være «femi» eller «homo». Når barn blir utsatt for seksuelle overgrep tar det i gjennomsnitt 17,2 år før dem forteller noen om overgrepene. Hovedgrunnene til denne latenstiden var frykt for å ikke bli trodd, følelsen av at de selv var skylden for overgrepet eller frykt for negative konsekvenser, enten til foreldre, overgriperen eller seg selv (Steine, et al., 2017). Langfeldt (2013, s. 20) sier at noen barn og unge presses så langt at de tar sitt eget liv på grunn av mobbingen eller på grunn av tidligere seksuelle overgrepene som de holder for seg selv. Hvis barn og unge ikke får tilstrekkelig undervisning om seksualitet, vil antagelig ikke stigmatiseringen rundt overgrep og voldtekt minskes, men fortsette i samme spor. Som nevnt i delkapittelet over, vil temaer som fremmer ubehag og følelser være nødvendig til å få en endring i elevers tankemønstre og åpne opp for forandring.

Begrepet «overgrep» rommer mye, og kan defineres som fysiske og psykiske krenkelser av en persons seksuelle integritet (Bufdir, 2018). På politiet sine nettsider kategoriseres seksuelle overgrep inn i fem ulike kategorier. Den første er seksuell krenkende adferd, slik som blotting eller seksuelt ordbruk uten fysisk kontakt. Den andre er seksuell handling, som innebærer å ta på noen uten samtykke, som for eksempel en persons bryster eller rumpe. Den tredje kategorien er seksuell omgang. Denne handler om å gjøre seksuelle handlinger med noen uten deres samtykke. Dette kan for eksempel være å stikke penis inn i noens munn, eller fingre eller føre andre objekter i kjønnsorgan og/eller rumpe. Fjerde kategori er voldtekt. Her brukes vold, trusler eller makt for å få personen til å utføre seksuell omgang med dem, seg selv eller andre. Dette gjelder også for samleie med folk som er bevisstløse eller ikke kan svare for seg selv. Den siste og femte kategorien gjelder fremstilling av seksuelle overgrep, eller bilder som seksualiserer barn og unge. Dette handler om deling eller oppbevaring av nakenbilder eller film av ungdom eller barn. Det samme gjelder deling og oppbevaring av bilder eller film av folk som blir voldtatt (Politiet, u.d.).

Velferdsforskningsinstituttet Nova utga en rapport i 2016, skrevet av Mossige og Stefansen (2016). Undersøkelsen ble gjennomført med personer mellom 18 og 19 år, fordelt på 41 ulike videregående skoler. I alt deltok 4530 av 6848 elever på spørreundersøkelsen. Formålet med undersøkelsen var å kartlegge deltakernes erfaringer med vold og seksuelle overgrep, samt andre samfunnsmessige faktorer slik som fritidsinteresser og familieforhold (Mossige &

Stefansen, 2016, ss. 26-27). I funnene til Mossige og Stefansen (2016, s. 77) fant de at 29% av jenter og 7% av gutter opplever en eller annen form for seksuell overgrep før fylte 18 år. I tillegg til at jenter er størst utsatt for seksuelle overgrep, er de utover dette større utsatt for gjentakende seksuelle overgrep enn gutter er. Som vist i del 2.3, herunder «*Hva påvirker lærernes undervisning om seksualitet?*», beskriver Goldschmidt-Gjerløw (2022, s. 103) at kvinnelige lærere underviser mer om seksuelle krenkelsler, på bakgrunn av at de i større grad utsettes for seksuelt vold. Dette samsvarer med rapporten fra Mossige og Stefansen, som fremstiller at det er jenter i 14-års alderen som er mest utsatt. Overgrepene ble i størst grad utført av andre ungdommer, hovedsakelig gutter, i alderen 15-19 år. Generelt ble flertallet av overgrepene utført av enten en kjæreste, venn/venninne eller bekjent (Mossige & Stefansen, 2016, ss. 85-86). Det at såpass mange unge opplever overgrep før de er 18 år, er ganske urovekkende. Hvis læreren ikke tar opp temaer om voldtekt og overgrep i frykt for å retraumatisere eller stigmatisere elevene kan det opprettholde det kulturelle tabuet, og videre hindre at barn og unge kommer frem med sine opplevelser. Lærere har muligheten og makten til å tidlig avdekke og forebygge mot uønsket seksuelle handlinger gjennom seksualitetsundervisningen (Goldschmidt-Gjerløw, 2022, ss. 98-99)

Årsaken til at unge begår seksuelle overgrep ble sett på i en undersøkelse av forsker og kriminolog, Anja Emilie Kruse, for Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress i 2011. Kruse (2011, s. 8) trekker frem at det er en sammenheng mellom seksuelle overgrep og kognitive feiloppfatninger. Kognitive feiloppfatninger viser til overgriperens oppfatninger offeret, eller om forholdet mellom offeret og overgriperen. Et eksempel på kognitive feiloppfatninger er «voldtektsmyter» som overgriperen tror på. At det er offerets ansvar å beskytte seg mot overgriperen, og hvis offeret er «lettkledd», «lett på tråden» eller har et dårlig rykte, så har offeret del i skylden. Det minsker overgriperens opplevelse av ansvar (Kruse, 2011, s. 8). De kognitive feiloppfatningene kan settes i tre kategorier. 1) rettfærdiggjøring av handlinger og adferd, 2) feiloppfatninger av handlingens eller adferdens konsekvenser og 3) avhumanisering av offeret og plassere skylden på offeret. Slike oppfatninger medfører nødvendigvis ikke til overgrep, men kan tjene som en rettfærdiggjøring fra overgriperens side (Kruse, 2011, s. 9). Hvorfor enkeltpersoner utfører overgrep kan avhenge av kultur, nettverk, situasjon og individets holdninger. Det er ikke bare en faktor som ligger til grunn, men en kompleks sammensetting av holdning, idealer, oppfatninger, motivasjon og personlighet (Kruse, 2011, s. 13). Disse tankemønstrene er noe som kan

utfordres i undervisningen, da det indikerer visse kulturelle normer og oppfatninger av hvorfor overgrepet fant sted. Røthing (2020, s. 53) forklarer at ved å oppøve normbevissthet og fremme et kritisk perspektiv på normer som skaper utrygghet, vil en kunne skape bevissthet om samfunnsmessige maktrelasjoner både i og utenfor klasserommet.

Elevene må få være en del av debatten

I skolens prinsipper for opplæring pålegges skolen å fremme et inkluderende læringsmiljø, og elevmedvirkning er et av aspektene som skal prege skolen. Elevene skal være med å ta ansvar i læringen sammen med læreren (Kunnskapsdepartementet, 2017). Ved at elevene skal være delansvarlige i undervisningen, har læreren et ansvar i å gi elevene muligheten til påvirkning. Hvis lærerens dominans i undervisningen er for stor, vil det muligens hemme elevenes læringsutbytte ved å redusere motivasjon og engasjement. Det innebærer ikke at elevene skal få frie tøyler til alt, men at det balanseres (Nordal et al., 2015, ss. 150-151).

Elevene må myndiggjøres for å kunne ta del i debatter, diskusjoner og utfordringer på en positiv måte. En person som er myndiggjort er ikke unnvikende eller aggressivt konfronterende, men bestemt. De kan beholde fatningen hvis de utsettes for ydmykelser eller krenkelser, og klarer å ta i bruk konstruktiv konfrontasjon som også er respektfull (Manger & Wormnes, 2015, s. 66). Manger og Wormnes (2015, s. 66) forklarer at hvis personer gis rom for selvbestemmelse og en føler seg myndiggjort, opplever de seg som sterkere, selvstendige og tryggere. Myndiggjøring handler om at en har autonomi i eget liv og oppleve at en har makt over sin egen situasjon (Manger & Wormnes, 2015, s. 67). Elevmedbestemmelse i undervisningen kan være en form for myndiggjøring da elevene opplever å kunne påvirke deres egen undervisning, og føler at de høres av læreren og medelevene. Tar en fra elever muligheten til medbestemmelse vil det kunne gi elevene en følelse av maktesløshet, da andre har bestemt for dem.

Å fremme elevenes myndiggjøring krever det tillit, respekt og åpenhet. Elevene må involveres aktivt i arbeidet mot det bestemte målet og læreren må da fremme og hjelpe elevene til å bruke deres styrker, ferdigheter og kompetanser (Manger & Wormnes, 2015, s. 75). Hvis læreren har en autoritær undervisningsstil, hvor elevenes interesser og innspill blir sett ned på eller undergravet, kan det kunne føre til at elevene ikke deltar aktivt i undervisningen og gir opp helt (Nordahl, 2015, s. 120). Elevenes erfaringer, opplevelser, tanker og kunnskaper er

like gjeldende som alle andres, og slik som undersøkelsen til Sex og samfunn (2022) viser, har elevene mye de ønsker å si om seksualitetsundervisningen i norsk skole.

I media er det ikke vanskelig å finne artikler som omhandler elevers misnøye og ønske for endring av seksualitetsundervisningen i norsk skole. Kronikk «*Gi oss en sexpositiv seksualitetsundervisning!*» av Sol Stenslie, leder i SNU – Seksualpolitisk nettverk for ungdom, viser denne misnøyen. I kronikken uttrykkes det et ønske om en mer sexpositiv undervisning, samtidig som hun påpeker at seksualitetsundervisningen i skolen er et sjansespill. Elevene ikke vet om de får en lærer som engasjerer seg, eller en lærer som unngår temaet og seksualitetsundervisningen blir nedprioritert (Stenslie, 2020). Sex og samfunn (2022) viste også, som påpekt tidligere, at elevene ønsker mer og bedre seksualitetsundervisning. Halvparten oppgir at de har hatt mindre enn fire timer seksualitetsundervisning i skolen. Svendsen (2022, ss. 189-190) trekker frem tendenser på forskning gjort på undervisning om seksualitet, både internasjonalt og i Norge, får kjønns – og seksualitetsmangfold mindre plass i klasserommet enn det læreplanen legger som føring.

Ungdomsgruppen til Sex og samfunn, opprettet i 2014, består av medlemmer mellom 15-29 år (Sex og samfunn, u.d.). Ungdomsgruppa (2021, s. 3) samlet inn tanker og meninger fra ungdom i Norge om hva som må bedres for at alle skal få et likeverdig undervisnings- og helsetilbud for et trygt seksualliv. Undersøkelsen bygger innspill fra barn og unge under 29 år. De som deltok på Sex og samfunns arrangement snakket om hvordan lære om sex, og ungdommen ble spurt hvordan de mente at kunnskap om sex skulle gis. Fra undersøkelsen fremkommer det at seksualitetsundervisningen kommer for sent inn i skolen, og at preges av å være klein og mangelfull. Enkelte opplevde også at de satt igjen med feilaktig, og i noen tilfeller, ødeleggende fremstillinger om sex og seksualitet. Ungdommene fortalte om lærere som hadde nektet å holde undervisning, tullet bort voldtekt eller undergravet en transpersons opplevelse (Sex og samfunn, 2021, s. 8). Basert på denne undersøkelsen kom ungdomsgruppa ut med «de unges 50 krav til fremtidens seksualpolitikk», som inneholder flere krav til skolens seksualitetsundervisning. Noe av kravene til seksualpolitikken er en standardisert seksualitetsundervisning som skal starte tidligere i skolen og sørge for at den når ut til alle klassetrinn og over flere fag. Seksualitetsundervisningen må også bli mer inkluderende slik at det blir økt kunnskap overfor folk som bruker ulike pronomen, og et mer inkluderende språk. Følgelig krever de at lærere og annet relevant fagpersonell får økt kompetanse i

seksualitetsundervisningen. Det som etterspørres i ungdommens krav til seksualpolitikken faller til dels inn under LK20 sin ambisjon med det store søkelyset på respekt og grenser. Ungdommen må bli hørt, og møtt med mer forståelse og muligheten til å kunne utforske nysgjerrigheten sin. Ikke bli møtt med lærere som så vidt tørr å snakke om seksualitet og seksuell helse (Sex og samfunn, 2021, s. 13).

En del av generell helse- strategien for seksuell helse.

Som nevnt tidligere er seksualitet noe som opptas i offentlig politikk, og det seksuelle har en tendens til å bli offentlig. Helse- og omsorgsdepartementet utga rapporten «Snakk om det!», som for første gang samler arbeidet for seksuell helse i en strategi. Denne strategien gjelder arbeider i helse og omsorgstjenesten, men også befolkningen generelt (Regjeringen.no, 2016). Slik som Røthing og Svendsen (2009) påpekte, er seksualitet et kulturelt fenomen som endres. En kan se endringene i slike føringer, og lovgivninger som er satt. I strategien tas det utgangspunkt i at seksualitet er en helsefremmende ressurs, og at en god seksuell helse vil være med å fremme livskvalitet og helse for den enkelte i samfunnet (Helse og omsorgsdepartementet, 2016, s. 7). Som sagt i *del 2.2 Endringer av «rett og galt» innenfor seksualitet*, ble homofili offisielt lovlig i 1972, og videre endringer i det norske samfunnets normer, som ga rom for en mer individrettet seksualitet. Strategien for seksuell helse fremmer de seksuelle rettighetene som er gjeldende i dag. Sentralt står friheten til å kunne selvstendig velge sin partner, uten å bli utsatt for kriminalisering eller diskriminering (Helse og omsorgsdepartementet, 2016, s. 8)

Skolen får en viktig rolle å spille i strategien, da riktig kunnskap om seksualitet fører til at unge utviklet et positivt forhold til egen seksualitet og intimitet. Samfunnsfagets rolle i undervisningen er å se på seksualitet i en sosial og samfunnsorientert tilnærming. Helse – og omsorgsdepartementet (2016, s. 16) beskriver at hvis undervisningen om seksualitet hovedsakelig gjennomføres i siste halvdel av ungdomsskolen, vil det være for sent, og flere elever vil antagelig allerede ha seksuell erfaring.

3 Metode

Del 3 behandler gjennomgang og drøfting av metodevalg for datainnsamling og analyse. Oppgaven har benyttet en blandet metode, også kalt mixed methods. Mixed methods er ifølge Cohen, Manion og Morrison (2018, s. 32) en kombinert bruk av kvalitative og kvantitative forskningsmetoder. Den kvalitative metoden forekommer gjennom en læreplananalyse og intervju med tre samfunnsfagslærere. Spørreundersøkelsen av 10.trinns elevene er hovedsakelig kvantitativ, men de åpne spørsmålene i undersøkelsen behandles kvalitativt. Intensjonen med oppgaven har vært å se seksualitetsundervisningen fra tre ulike perspektiver, med Goodlads perspektiver på læreplannivåer som teoretisk bakgrunn. De tre perspektivene var som følger: utviklingen av læreplanenes vektlegging av samfunnsfagets seksualitetsundervisning, lærerens vektlegging av tematikk i undervisning, og elevenes opplevelse.

Innledningsvis i del 3 defineres «mixed methods». Derfra vil datainnsamlingsmetodene beskrives: innholds- og diskursanalytisk læreplananalyse, semistrukturert intervju og spørreskjema. Videre redegjøres utvalg av informanter og datainnsamlingsprosessen. Deretter vil analysen av intervjuene og spørreundersøken forklares. Avslutningsvis i oppgavens metodekapittel vil oppgavens validitet og reliabilitet presenteres og forskningsetiske hensyn drøftes.

3.1 Mixed methods

I forskning skilles det mellom to hovedtyper for metode: kvalitativ- og kvantitativ. Kvalitative metoder er egnet for å kunne gå dypere underveis i forskningen, og preges av stor fleksibilitet. Her er det enkeltpersoner, grupper eller tekster som trekkes frem. Kvantitativ metode er bedre egnet for å kartlegge og gi en oversikt av et større utvalg informanter. Det er ikke mulig å endre på den kvantitative datainnsamlingen underveis, da den er preget av mye forhåndsstrukturering (Gleiss & Sæther, 2021, ss. 30-31). Formålet med en mixed methods tilnærming er å kunne gi en dypere og mer pålitelig forståelse av fenomenet som undersøkes. Denne studiens metodetilnærming består av to rent kvalitative tilnærminger og en blandet kvantitativ og kvalitativ tilnærming. Studien tar i bruk metodetriangulering, som innebærer å anvende flere datainnsamlingsmetoder gjennom flere personer, steder og forskjellige tider (Cohen et al, 2018, s. 43).

Valget av en «mixed method»-tilnærming ligger i at en ren kvalitativ eller kvantitativ tilnærming, ville ikke gitt et tilfredsstillende svar på problemstillingen. Det har vært utfordrende å plassere studien inn i en spesifikk underkategori for mixed methods. Studien har ikke et fullt integrert mixed methods design hvor begge metodene anvendes samtidig, og i alle stadier av studien. Tilnærmingen faller heller ikke inn under «Quasi-mixed design», hvor de ulike innsamlingsmetodene brukes hver for seg til å besvare hvert sitt forskerspørsmål (Cohen et al., 2018, s. 39). Designet for oppgaven er av mixed methods, men passer ikke fullt inn i de eksisterende underkategoriene som Cohen et. al (2018, s. 39) presenterer. Selv om det sistnevnte designet, «Quasi-mixed design» muligens kommer nærmest.

3.2 Læreplananalyse

Analysen av mønsterplanen 1974 (M74), mønsterplanen 1987 (M87), læreplanverket for den 10-årige skolen 1997 (L97), kunnskapsløftet 2006 (LK06) og kunnskapsløftet 2020 (LK20) ble gjort for å se hvordan de formelle læreplanene har vektlagt seksualitetsundervisningen i samfunnsfag gjennom tidsperioden. Målsettingen ved læreplananalysen er å gi en historisk sammenheng til de øvrige funnene i undersøkelsen og være med å belyse seksualitetsundervisningen.

Tekster gjenspeiler eksisterende forestillinger om samfunnet, samtidig som de spiller en rolle i å skape forestillinger. Det innebærer at tekster konstruerer og er konstruert av det sosiale. Gjennom tekstanalyse kan en forsøke å avdekke hvordan forestillinger og maktforhold reproduseres (Gleiss & Sæther, 2021, s. 120). Begrepene som brukes i tekster viser også til en kamp mellom definisjonsmakt, og språket er en struktur som endres. Begrepsendringer kan sees i hvordan de endres og tillegges ny mening over tid. Tekstanalyse handler om å analysere tekstene slik de opptrer i kulturelle, politiske og sosiale kontekster (Gleiss & Sæther, 2021, s. 121).

Innholdsanalyse av en tekst er ganske åpen, og det er innholdet og tekstens funksjon som er det viktigste. Her blir ikke de språklige trekkene like betydningsfulle. Innholdsanalyse er ikke en klart definert metode, og gir frihet i valg av hva som er relevant (Gleiss & Sæther, 2021, s. 137). En utfordring ved innholdsanalyse er at det ikke er nok å bare vise til mønstre i datamaterialet og beskrive. Forskeren må tolke mønstrene og formidle den mulige betydningen (Gleiss & Sæther, 2021, s. 139). Diskursanalyse ser på sammenhengen mellom

språkbruk og makt, og hvordan språket brukes til å skape mening. Av den grunn er diskursanalyse også et vindu for å se hvordan fenomener tillegges mening i en bestemt geografisk og historisk kontekst (Gleiss & Sæther, 2021, s. 126). Denne formen for analyse brukes til å forstå et aspekt av verden, i oppgavens læreplananalysen er det hvordan den norske offentlige skolen har fremstilt seksualitetsundervisning i samfunnsfag på ungdomstrinnet.

Oppbygning av læreplananalysen

Læreplananalysen har et innholds- og diskursanalytisk utgangspunkt, og vil forholde seg til hvordan innholdet og formuleringene om seksualitetsundervisningen i læreplanen for samfunnsfag har endret seg.

Læreplananalysen er delt opp i fire seksjoner. Først vil det innholdsmessige presenteres i læreplanene for samfunnsfag, før det utfyller inn andre relevante elementer fra øvrige læreplaner. **Del 4.1.1** *Mønsterplanen for 1974 og 1987: sterke heteronormative føringer*, **del 4.1.2** *Læreplanverket for den 10-årige skolen 1997 og kunnskapsløftet 2006: kritisk refleksjon og kulturell seksualitet* og **del 4.1.3** *Kunnskapsløftet 2020: grensesetting og mangfold* ser på hvilke tematikker innenfor seksualitetsundervisningen som samfunnsfaget og eventuelt andre relevante fag fremmet. **Del 4.1.4** *Svakere heteronormative føringer i perioden: fra heteronormativitet til grensesetting og mangfold* vil diskutere læreplanenes vektlegging og se på mulige årsaker til endringer i innhold og vektlegging. Her vil det trekkes frem endringer i begrepsbruken, og hvordan det kan ha påvirket læreplanene. Dette vil være en analyse av den formelle læreplanen, og vil være viktig i oppgavens drøfting av funn angående lærerintervjuene og elevundersøkelsen.

3.3 Semistrukturert lærerintervju

Intervju er i seg selv er et sosialt og interpersonalt møte mellom intervjuer og informant. Det er en samhandling mellom to eller flere personer, og vil ikke kunne være rent subjektive eller objektive, men intersubjektive. Uansett hvor hardt intervjueren prøver å forholde seg objektiv, vil personlige forhold påvirke intervjuet (Cohen et al., 2018, ss. 506-507). Intervjuene var semistrukturerte digitale intervjuer. Ifølge Cohen et. al (2018, s. 510) karakteriseres det med at tema og spørsmål er forhåndsbestemt, men ikke i en fast rekkefølge og spørsmålene kan variere fra informant til informant. Det gir en større frihet til oppfølgingsspørsmål, og

muligheten til å følge opp interessante momenter som måtte dukke opp under intervjuet (Gleiss & Sæther, 2021, s. 80). Digitale intervjuer forklarer Cohen et al. (2018, s.538) kan gi muligheten til at maktforholdet mellom informant og intervjuer minimeres. Spesifikt for digitale intervjuer innebærer risikoen for teknologiske problemer, videre har digitale intervjuer de samme fordelene og ulempene som fysiske intervjuer (Cohen et al., 2018, s. 540).

Intervjuenes intensjon var å undersøke hvordan samfunnsfagslærere vektlegger og tematiserer innenfor seksualitetsundervisningen. Intervjuene er strukturert etter en intervjuguide, og det semistrukturerte intervjuet øker åpenheten i forhold til spørsmål og gir en noenlunde systematisk datainnsamling, samtidig som intervjuet er samtalepreget.

Oppbygning av intervju

Utformingen i intervjuet tar utgangspunkt i traktprinsippet, som innebærer at intervjuet starter bredt og åpent, før spørsmålene krever mer dybde og er mer direkte (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 162). Ett eksempel på de åpne spørsmålene, var om informantene kunne fortelle litt om deres utdanningsbakgrunn. Dette ble gjort for at informanten lettere kunne svare på spørsmålene som ville komme senere, og få i gang en dialog.

Intervjuet var delt inn i fire overordnede temaer: bakgrunn, organisering, lærerens rolle i seksualitetsundervisning og avsluttende spørsmål. Under hver kategori var det forhåndsbestemte og veiledende spørsmål, og flertallet av spørsmålene hadde en rekke mulige oppfølgingsspørsmål. Figuren nedunder illustrerer intervjuets spørsmålenes oppbygning og utvalg av oppfølgingsspørsmål. Eksempelet omhandler lærerens rolle i seksualitetsundervisningen.

2. Hvilken tematikk vil du si at du/dere bruker mest tid på?
  - a. Hvorfor disse temaene?
  - b. Er det noen temaer du gruer deg til å ta opp eller som du ikke har så lyst til å ta opp med elevene?
  - c. Hvilke temaer kunne du tenkt deg å ha mer om?
  - d. Er det noen temaer du aldri har tatt opp i seksualundervisningen? (eks porno, seksuelle ulyster osv.)

Figur 1: Spørsmål 2 fra kategori: Lærerens rolle i seksualitetsundervisningen

Ved å ta i bruk flere mulige oppfølgingsspørsmål var det enklere å velge det som viste seg å være relevant å spørre videre om.

3.4 Digitalt spørreskjema

Spørreskjema som metode gir muligheten for å innhente kvantitativ data og dekke et større område av informanter enn kvalitativ metode. Kvantitativ metode brukes ofte for å kunne generalisere funnene, og dermed si noe om trender knyttet til den generelle befolkningen (Gleiss & Sæther, 2021, s. 143).

Digitale undersøkelser har sine fordeler og utfordringer. Det er tre fordeler som gjenspeiles i studien: lettvinhet, nøyaktighet og anonymitet. Deltakerne kunne delta på spørreundersøkelsen via en e-post lenke, som tok dem direkte til spørreskjemaet. På denne måten kunne klassene, ved hjelp av læreren, gjennomføre spørreundersøkelsen når det passet for dem. Et digitalt spørreskjema gir også en større nøyaktighet, da det behandles digitalt og menneskelige faktorer minimeres, men fortolkning av dataen må fortsatt gjøres. En siste fordel er at respondenter kan være mer anonyme, ærlige og autentiske i besvarelsen (Cohen et al., 2018, s. 362).

Oppbygning av spørreskjemaet

Spørreskjema er en metode som krever en høy grad av forhåndsstrukturering før datainnsamlingen, og informasjon en ønsker å få ut av spørreundersøkelsen må være godt gjennomtenkt (Gleiss & Sæther, 2021, s. 143). Spørreundersøkelsen som ble gjort i denne studien består av både lukkede og åpne spørsmål. De lukkede spørsmålene utgjør den største delen av undersøkelsen. De åpne spørsmålene er oftest knyttet til de lukkede, men noen få åpne spørsmål stod selvstendig.

Et lukket spørsmål gjør at respondenten må velge mellom allerede forhåndsvalgte svar. Denne typen spørsmål er mer tidkrevende å lage, men gir en bedre mulighet for å kunne kvantifisere svarene. Det kan også gjøre det enklere for respondenten i å forstå hva det spørres om (Gleiss & Sæther, 2021, s. 150).

Ett eksempel på et lukket spørsmål i studien er:

Er det viktig å lære om sex og seksualitet på skolen? *

Ja

Nei

Vet ikke

Figur 2: Lukket spørsmål fra spørreundersøkelsen til 10.trinns elevene

Her ble elevene presentert med tre svaralternativer, og måtte velge mellom en av dem. Gleiss og Sæther (2021, s. 150) påpeker at lukkede spørsmål kan virke ledende, på grunn av at det er et begrenset antall valgmuligheter. Avhengig av hva elevene svarte på spørsmålet fikk de muligheten til å svare på et åpent spørsmål. Hvis elevene svarte «ja» på spørsmålet om det var viktig å lære om sex og seksualitet på skolen, fikk de dette åpnet spørsmålet:

Hvorfor syns du det er viktig? *

Dette elementet vises kun dersom alternativet «Ja» er valgt i spørsmålet «Er det viktig å lære om sex og seksualitet på skolen?»

Figur 3: Åpent spørsmål koblet til det lukkede spørsmålet: er det viktig å lære om sex og seksualitet på skolen?

Ved å ha åpne spørsmål koblet til lukkede spørsmålet kan respondentene utdype svaret de ga på det lukkede spørsmålet (Gleiss & Sæther, 2021, s. 151). Elevene fikk muligheten til å skrive inn sine egne meninger og tanker rundt svaret de hadde gitt på det lukkede spørsmålet. Elevene fikk også svare på ett åpent spørsmål hvis de hadde valgt «nei» på det lukkede spørsmålet vist ovenfor. Flere av spørsmålene var utformet på denne måte, men ikke alle.

Før utsendelsen av spørreundersøkelsen ble en pilotundersøkelse gjennomført, som Gleiss og Sæther (2021, s. 156) trekker frem gir det mulighet for å kunne gjøre forbedringer, justere rekkefølge på spørsmål og endre ordlyd. Pilotundersøkelsen ble svar på av fem medstudenter

og to bekjente som ikke går på lærerstudiet. Veileder var også med i å se over undersøkelsen og spørsmålene, før den ble sendt ut til ulike skoler. Etter pilotundersøkelsen ble det endret på ordlyden i noen av spørsmålene og flere svaralternativer ble lagt til i et utvalg lukkede spørsmålene.

3.5 Utvalg og datainnsamling

Nettskjema, som er et digitalt verktøy utarbeidet av Universitetet i Oslo, og SharePoint er to steder som blir ansett som en sikker måte å oppbevare data over nett. Av den grunn har disse verktøyene blitt benyttet for datainnsamling av elevundersøkelsen, og transkribering av intervjuene. Norsk Senter for forskningsdata (NDS¹) godkjente prosjektet, og forespørsler om deltakelse i studien ble sendt ut. For elevundersøkelsen ble skolene kontaktet tilfeldig ut fra en liste over Norges ungdomsskoler, gitt av utdanningsdirektoratet. Skolene som ble kontaktet i forhold lærerintervjuet var også tatt ut fra listen gitt av utdanningsdirektoratet.

Ønskede forskningsobjekter før oppstart av prosjektet var mellom 3-4 samfunnsfagslærere i ungdomsskolen med ulik alder og erfaringsbakgrunn til intervju, og rundt 150 elevbesvarelser på spørreundersøkelsen. Totalt deltok 3 lærere på intervju og 64 elever på spørreundersøkelsen. Både lærerne og elevene som ønsket å delta mottok et samtykkeskjema² som tematiserte bakgrunnen for oppgaven, og deres rettigheter.

Lærerintervjuene

Det var ønskelig at informantene til intervjuet var aktive i skolen, men ikke en nødvendighet, da målet var å se hvordan ett utvalg lærere vektlegger innenfor samfunnsfaget. Cohen et.al (2018, s. 512) sier at det er ikke et spesifisert antall intervjuobjekter som trengs for å få tilstrekkelig mengde data, men at det gjennomføres tilstrekkelig med intervjuer for å belyse problemstillingen og forskningsspørsmålet. For min del var det kun tre intervjuinformanter som ønsket å delta. Intervjuer er, som Cohen et. al (2018, s. 506) trekker frem, dyre tidsmessig. Med tanke på studiens korte tidsperiode, var ikke anledning til å begynne et nytt søk etter lærere for å tilegne informanter til studien.

---

¹ Se vedlegg nr. 2 for NSD sin vurdering

² Se vedlegg nr. 3 og 4 for samtykkeskjema til lærerne og elevene

Å innhente informanter til intervjuene ble et bekvemmelighetsutvalg og et ikke-sannsynlighetsutvalg. Intervjuinformantene er ikke valgt ut tilfeldig, og det er heller ikke mulig å kunne generalisere da sannsynligheten for å bli spurt om deltakelse gjelder et mindretall av populasjonen (Gleiss & Sæther, 2021, ss. 38-39). Kriteriene som ble satt for informantene var at de er, eller hadde vært, samfunnsfaglærer på ungdomsskolen. Optimalt var det ønskelig med variasjon i alder, men med tanke på liten interesse for deltakelse var ikke dette en faktor jeg som datainnsamler kunne diktere.

Anskaffelsen av intervjuinformanter var en lang prosess. Det første forsøket ble gjort ved å legge ut et innlegg i «samfunnsfaglærergruppen» på Facebook. Gruppen består av over 7000 medlemmer, og er for lærere og lærerstudenter i grunnskolen og videregående. Innlegget produserte ingen respons. Videre ble 17 skoler kontaktet direkte, både på e-post og telefon. Kun en lærer fra disse 17 skolene meldte interesse og deltok på intervju. Flere skoler oppga et ønske om å delta, men med tanke på Covid-19 og andre pågående prosjekter ble det vanskelig å finne tid for lærerne. En slik metoden for å innhente informanter krever ofte kontakt med et større antall, da en ikke har en etablert relasjon til forskningsdeltakerne (Gleiss & Sæther, 2021, s. 41). De to andre informantene ble innhentet gjennom portvaktmetoden, som innebærer at kontakten opprettes gjennom en annen person (Gleiss & Sæther, 2021, s. 41). De to informantene ble hentet inn gjennom bekjente som hadde personlig kjennskap til informantene. Bekvemmelighetsutvalget endte med to eldre lærere, en som sluttet i skolen i 2013, en som har gått fra fast tilling til å være vikar, og en yngre lærer i full stilling. Alle lærerne er fra ulike geografiske steder i Norge.

Elevundersøkelsen

Spørreundersøkelsen foregikk gjennom en digital undersøkelse på Nettskjema. Det eneste kriteriet som ble satt for elevundersøkelsen, var at elevene gikk i 10.klasse på ungdomstrinnet i norsk offentlig skole.

Utvelgelsen av 10.klasser til studiet ble gjort gjennom et sannsynlighetsutvalg, og innebærer at utvalget gjøres slik at alle innenfor en gruppe har like stor sannsynlighet til å bli valgt (Gleiss & Sæther, 2021, s. 38). For å oppnå dette ble Utdanningsdirektoratet kontaktet og forespurt om en oversikt over Norges ungdomsskoler. Listen som ble gitt av Utdanningsdirektoratet inneholdt 1008 skoler og deres kontaktinformasjon. Skolene er selv

ansvarlige for å oppdatere utdanningsdirektoratet om endringer i kontaktinformasjon. Dermed kunne ikke Utdanningsdirektoratet garantere at listen var komplett eller oppdatert.

Utvelgelsen ble gjort gjennom å fremstille 10 tilfeldige tall mellom 1 og 1008 i en tallgenerator. Tallene viste til hvilke skoler som skulle kontaktes. På grunn av gjentatte avslag på deltakelse, ble prosessen gjentatt fire ganger, og totalt 40 skoler i Norge fikk forespørsel om å delta. Kontakten med skolene ble initiert gjennom e-post og telefon, og tre skoler ønsket å delta i undersøkelsen.

Sannsynlighetsutvalgets mål er å innhente et representativt utvalg, slik at en funnene kan generaliseres, og dermed si noe om tendenser i populasjonen (Gleiss & Sæther, 2021, s. 39). Studien innhentet 64 elevbesvarelser. Det er ikke et representativt utvalg av 10.trinns elever i norske offentlige skoler, og elevundersøkelsen vil ikke kunne generaliseres. Det skyldes primært i at utvalget er for lite, noe som gjør at feilmarginene vil bli for store. Et større antall deltakere ville medført til mindre feilmargin i studien, og dermed muligheten for generalisering (Cohen, Manion, & Morrison, 2018, s. 210). Elevundersøkelsen kan likevel gi innsikt i hvordan disse elevene opplever seksualitetsundervisningen i samfunnsfag, og gir innblikk inn i deres erfaringer.

3.6 Gjennomføringen av intervju og spørreundersøkelse

Intervjuene ble tatt opp med diktafon og transkribert over på et dokument i SharePoint. Ved å ta i bruk lydopptak av intervjuet kan intervjuer konsentrere seg om intervjuet uten å måtte ta lange notater underveis som kan avbryte den frie flyten i intervjuet. Opptak av intervjuet gir muligheten til å høre intervjuet om og om igjen (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 205).

Informantene ble tildelt hvert sitt pseudonym for å beholde deres anonymitet. Tabellen nedenfor viser en oversikt over informantenes alder, kjønn, erfaring i skole og intervjuets varlighet. Utover i oppgaven vil informantene bli referert til ut fra pseudonymene de er blitt tillagt.

Informasjon om informantene i intervjuene				
Pseudonym	Alder	Kjønn	Erfaring i skole	Intervjuets varighet
Hanne (Full stilling)	33	Kvinne	5 år	29 min
Truls (Vikar)	73	Mann	50 år	38 min
Kim (Sluttet 2013)	53	Mann	22 år	20 min

Tabell 1: oversikt over lærernes alder, kjønn, erfaring og intervjuets varighet

Intervjuene ble analysert ved å først transkribere hvert intervju. Transkripsjonen ble gjort av meg som datainnsamler. Intervjuene ble først transkribert slik som informantene snakket. Hvis informanten hadde dialekt, ville denne dialekten bli skrevet ned så godt som jeg fikk til. For eks. hvis informanten sa «Æ» og ikke «Jeg» ble det skrevet ned «Æ». Det ble ikke notert ned alle pauser, muntlige uttrykksformer som «Ehm», eller alle stedene informantene lo eller sukket. Etter den første transkriberingen ble intervjuene omgjort til mer skriftlig form. Ved å transkribere intervjuene får en lettere oversikt over materialet, og det er i seg selv starten på en analyse (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 206). De transkriberte intervjuene ble videre analysert induktivt, som innebærer at kategoriene for intervjuet ble hentet ut fra datamaterialet (Gleiss & Sæther, 2021, s. 171). Kategoriene er ganske løse og dannet på bakgrunn av relevante momenter, likheter og forskjeller som kom tilsynet i intervjuet.

For analysen av spørreundersøkelsen til har, dataprogrammet Excel, blitt anvendt. Dataen fra spørreundersøkelsen ble overført til Excel og videre bebreidet inn i tabeller. Utregninger av andeler og prosenter i Excel er ganske enkel og krever ingen store matematiske utregninger, eller funn av signifikante andre. Det overordnede målet med analysen har vært å gi et innblikk av hvordan et utvalg 10.trinns elever opplever og erfaringer av dagens seksualitetsundervisning. Å undersøke elevers erfaring av seksualitetsundervisningen i samfunnsfag, innebærer å måle deres opplevelse av undervisningen, noe som også er den erfarte læreplanen. Dette kan ikke måles direkte og må derfor operasjonaliseres (Cohen et al.,

2018, s. 498). Av den grunn ble ikke elevene spurt direkte «Hva har du opplevd i seksualitetsundervisningen?», men i stedet mottok elevene spørsmål om temaene de kan huske å ha hatt om, hvilke metoder de har brukt, i hvor stor grad de får være med å bestemme osv.

De fleste spørsmålene ble behandlet kvantitativt, imidlertid ble de åpne spørsmålene behandlet kvalitativt. Elevenes skriftlige utsagn på de åpne spørsmålene ble kategorisert empirinært, hvor kodene bygget på det som var merkverdig i datamaterialet (Gleiss & Sæther, 2021, s. 174). I det åpne spørsmålet «Hvorfor syns er det viktig?» skrev elevene inn hvorfor de mente det var viktig å lære om sex og seksualitet på skolen. Svarene til elevene ble kategorisert i fire temaer som gjentok seg i besvarelsene. Disse var: Grenser, trygghet, mindre tabu og ønske om kunnskap.

Hvorfor er seksualitetsundervisningen viktig?	Elevbesvarelser	Egen tolkning
Grenser		
Trygghet		
Mindre tabu		
Ønsker kunnskap		

Tabell 2: Kodetabell for elevkommentarer på det åpne spørsmålet " Hvorfor er det viktig å lære om sex og seksualitet på skolen?"

Siden dette var de gjentakende poengene de kom med i dette spørsmålet, ble kodene bygget ut fra dette. Elevbesvarelsene ble satt inn i egen boks, og mine tolkninger av det elevene skrev ble kommentert ved siden av. Samme fremgangsmåte ble gjort ved de andre åpne spørsmålene i spørreundersøkelsen.

3.7 Oppgavens validitet og reliabilitet

Bruk av mixed methods gir flere innfallsvinkler til fenomenet som undersøkes, dermed kan undersøkelsens nytte, og troverdighet av funn økes. Det gir også muligheten til å oppdage uventede funn (Cohen et al., 2018, s. 33).

Validitet

Validitet innebærer kvaliteten på datamaterialet, samt forskerens konklusjoner og tolkninger av materialet. Dermed handler det om hvor godt de ulike delene av selve forskningsdesignet henger sammen med hverandre (Gleiss & Sæther, 2021, s. 204). Validiteten har forsøkt å styrkes gjennom å presentere funnene fra metodene separat, og deretter tolke dem opp mot teori og tidligere forskning.

Intervjuene og spørreundersøkelsen krever en form for tillit. Jeg som datainnsamler må ha tillit til at informantene forteller sannhet av deres praksis og ikke gir en mer «sosialt ønsket» respons. Et annet aspekt å ha i bakhodet er at både jeg som intervjuer og informantene vil være partiske. Intervjuet er et sosialt møte mellom to parter, og jeg som intervjuer vil påvirke intervjuene og dataen (Cohen et al., 2018, s. 272). Av den grunn avhenger validiteten av hvor godt jeg har klart å gjengi intervjuinformantenes svar og meninger. Ved å ta opp og transkribere intervjuene økes validiteten, da intervjuet kan høre om igjen, og sørge for at ingenting fra intervjuet har blitt utelukket i transkripsjonen. Om jeg som datainnsamler har tolket meningen i læreres utsagn korrekt er vanskelig å si, for å ha styrket intervjuenes validitet kunne jeg ha tatt i bruk det Gleiss og Sæther (2021, s. 206) kaller for deltakervalidering, og fått lærernes perspektiv på mine tolkninger og datamaterialet.

Gjennom å minimere min direkte kontakt til elevene i spørreundersøkelsen, eliminerer det til en viss grad at elevene må gi sosialt korrekte, eller «ønskede» svar. Spørreundersøkelsen styrkes ved at informantene er tilfeldig valgt ut. Alle skoler som var registrert på Utdanningsdirektoratets liste hadde lik sannsynlighet til få tilbud om deltakelse. Jeg som datainnsamler møtte aldri elevene som deltok på undersøkelsen, og dermed var min påvirkning på elevene før innsamlingen av datamaterialet minimal. Elevene trengte ikke å forholde seg til meg, og det har muligens gitt dem anledning til å kunne svare mer ærlig, uten å føle at de behøver å gi tilbakemeldinger som vil gjøre meg som datainnsamler «fornøyd». Validiteten i spørreundersøkelsen avhenger av hvor godt jeg har klart å operasjonalisere

elevenes erfaring og meninger om det ønskede begrepet (Gleiss & Sæther, 2021, s. 205). Elevenes erfaringer og meninger ble prøvd å operasjonaliseres ved å trekke inn elementer om elevdeltakelse, ønsket og undervist tematikk, temaets viktighet og hva de synes var bra og kunne forbedres ved undervisningen om seksualitet.

Læreplananalysen danner bakgrunnen for lærerintervjuene og spørreundersøkelsen. Analysen ble gjort i forkant av datainnsamlingsarbeidet og var bearbeidet gjentatte ganger før intervjuene og spørreundersøkelsen fant sted. Læreplananalysen har en svakhet i at den kun ser på de formelle føringene for skolens arbeid. Jeg har ingen måte å gå tilbake for å se om undervisningen læreplanen tematiserte, ble gjennomført i tråd med føringene. En styrke i læreanalysen er at den gjenspeiler samfunnsføringene som var rådende på tiden. Den forteller oss noe om intensjonen med undervisningen, og om hva samfunnet vektlegger som viktig kunnskap. Cohen et al. (2018, s. 325) skriver at for å kunne se et dokument som gyldig må en vite noe om dens autenticitet, troverdighet, kjennetegn og mening.

Reliabilitet

Reliabiliteten handler om selve kvaliteten på forskningsprosessen, og i hvilken grad undersøkelsen kan stoles på. Det handler om metodens påvirkning av datamaterialet, og om forskningsresultatene kan reproduseres (Gleiss & Sæther, 2021, ss. 202-204).

Lærerintervjuene ble gjennomført på med av et begrenset utvalg. Som forklart i *del 3.5 utvalg og datainnsamling*, var det få lærere som ønsket å stille på intervju. Det betydde at kriteriene for lærerne som deltok var ikke noe jeg direkte kunne styre, og ble kravet ble minimert til at de jobbet eller hadde jobbet samfunnsfaglærere på ungdomstrinnet. Antagelig ville tre andre lærere svart annerledes, men intervjuene gir likevel innsikt i de tre lærernes undervisningspraksis innenfor seksualitet. Det at lærerne er fra ulike geografiske steder i Norge og har ulik mengde erfaring i skolen er med å styrke oppgaven. Det gir muligens et bredere syn, som kanskje ikke ville kommet frem hvis alle lærerne var fra samme skole. Som intervjuer og informant har vi begge en rolle å spille. I tillegg til rollene vil både meg selv og informanten som person påvirke intervjuet. Å etablere en god relasjon i starten av intervjuet vil være viktig (Gleiss & Sæther, 2021, ss. 87-88). Intervjuene for masteroppgaven er de første formelle intervjuene jeg har gjennomført. Nerver, usikkerhet og manglende erfaring vil ha påvirket flyten i intervjuet. Gjennom litt småprat før selve intervjuene startet, ble det prøvd

å etablere en relasjon, slik at lærerne kunne snakke litt friere. Dette ble også gjort for å minimere ulike maktforhold i intervjuet (Gleiss & Sæther, 2021, s. 93). Selv om det er en fare for at det «pyntes» på deres egen undervisning av, fikk jeg en oppfattelse at de var ærlige med seg selv og meg som intervjuer. Lærerne var klar over at ingen andre ville ha kjennskap til hvem som ble intervjuet og det ga muligens friheten til å snakke mer åpent og ærlig.

Ved å tillegge en definisjon av seksualitetsundervisning i starten av undersøkelsen gir det elevene et felles utgangspunkt på hva seksualitetsundervisning innebærer. Om elevene har fortsatt forklaringen eller tatt tid til å lese den er uvisst. Jeg hadde heller ikke anledning til å kunne komme med oppklaringer på eventuelle spørsmål elevene hadde før og underveis i spørreundersøkelsen. Dataen fra spørreundersøkelsen vil tolkes, og dermed bli presentert med tolkningen som bakgrunn. Om min oppfattelse av materialet er korrekt vil være vanskelig å si, men ved at hovedelementene i spørreundersøkelsen er kvantitative, vil det kunne styrke datamaterialet. Undersøkelsen ble heller ikke endret på underveis i datainnsamlingen. Elevene ble presentert de samme spørsmålene og i lik rekkefølge. Noe som styrker spørreundersøkelsens reliabilitet er at flere elementer elevene trekker frem, samsvarer med funnene Sex og samfunn (2022) sin kvantitative undersøkelse av seksualitetsundervisningen som er beskrevet i del 2.3.

Læreplananalysens reliabilitet støtter seg på om andre analyser har kommet frem til samme funn som meg. Ved at jeg utelukkende har sett på seksualitetsundervisningen i samfunnsfagets læreplanene har jeg selv ikke funnet andre analyser som ser på nøyaktig det samme. Noen av elementene fra min læreplananalyse samsvarer med Røthing og Svendsen (2009) sin analyse av læreplanene fra 1939 til 2006 i boken «*Seksualitet i skolen – perspektiver på undervisning*». Dette er med å styrke analysens reliabilitet. Min forståelse av seksualitet påvirker også hva jeg kategoriserer som en del av seksualitetsundervisningen i samfunnsfag og dermed hvordan jeg tolker innholdet i læreplanene. Ved å ha en innholdsanalytisk del og en diskursdel kan innholdet trekkes opp mot samfunnsmessige normendringer og dermed gi en mulig forklaring på læreplanenes vektlegging.

3.8 Etiske hensyn

I enhver studie har en et ansvar i å ivareta flere forskningsetiske prinsipper. Oppgaven har hatt økt søkelys på å bevare informert samtykke, anonymisering og konfidensialitet og minimere negative konsekvenser for deltakerne involvert.

Informert samtykke er et sentralt grunnprinsipp i forskning, og innebærer at deltakerne frivillig gir samtykke, og har kunnskap angående studien formål. Dette skal være dokumenterbart, utvetydig og de som blir spurt kan si enten ja eller nei (Gleiss & Sæther, 2021, s. 44). Lærerne og elevene ble informert om deres rettigheter, studiens mål, hvordan deres opplysninger ville bli oppbevart og hvem som ville ha tilgang til deres svar. Det ble laget et samtykkeskjema til både lærerne og elevene som var godkjent av NSD og inneholdt all informasjon om studien. Det sjeldent er mulig å gi full informasjon om studien, og hvis det er for mye informasjon kan det virke overveldende. Det er heller ingen garanti for at deltakerne har forstått informasjonen om studien (Gleiss & Sæther, 2021, s. 44).

Anonymisering og konfidensialitet innebærer å begrense hvem som har tilgang til det innsamlede datamaterialet, og dermed anonymisere deltakerne slik at det ikke vil være mulig å spore tilbake til enkelte informanter. Fullstendig konfidensialitet er ikke mulig da deler av funn og intervjuer vil være del av den endelige studien (Gleiss & Sæther, 2021, s. 45). På elevundersøkelsen hadde heller ikke jeg som forsker mulighet til å finne ut av hvilke elever på 10-trinn som deltok og hvem som ikke deltok da læreren og skolen fungerte som en kanal mellom meg og elevene. Siden seksualitet er et sensitivt og personlig tema for mange var anonymitet sterkt vektlagt, ingen steder i studien vil noen av deltakerne nevnes ved navn eller andre gjenkjennelige faktorer.

Siden seksualitet og sex kan være et vanskelig tema å snakke om var det viktig å unngå mulige negative konsekvenser for de som deltok. Eksempler som Gleiss og Sæther (2021, ss. 45-46) beskriver er at noen får sosiale reaksjoner på det de har sagt, eller at noe informant har sagt stiller dem i et dårlig lys i studien. Dette skaper et dilemma. Jeg har ansvar i å beskytte deltakerne, men også fremstille dataen på sannferdig og kritisk. Dette er en balansekunst og jeg som forsker må ta i bruk skjønn. For å minimere negative konsekvenser har som sagt anonymiteten vært kritisk. I elevundersøkelsen har ingen andre enn meg og min veileder tilgang til elevenes besvarelser. Lærerne og skolene som elevene går på har ingen rett

til å få vite hva elevene har svart om deres opplevelse av seksualitetsundervisningen. Ved at tre ulike klasser fra forskjellige skoler, vil ikke lærerne vite hva deres elever svarte hvis de skulle lest oppgaven. Det var også viktig å beskytte lærerne som stilte på intervju, og av den grunn ble ingen geografiske eller demografiske variabler trukket inn som en del av studien.

4 Presentasjon av data: identifisering av funn og trender

Del. 4 presenterer funn og trender fra læreplananalysen, intervjuene og spørreundersøkelsen, og vil presentert i tre hoveddeler.

Del 4.1 «Fra det heteronormative til det mangfoldige» er være en innhold- og diskursanalyse av læreplanene M74, M87, L97, LK06 og LK20. *Del 4.2 «Lærerintervjuene: økt kompetanse og varierte praksiser»* vil redegjøre for hvordan lærerne selv beskriver sin egen undervisning i skolen, og hva de mener kan gjøres for å forbedre undervisningen om seksualitet. *Del 4.3 «Elevundersøkelsen: mer undervisning og dypere læring»* tematiserer elevenes svar og kommentarer på spørreundersøkelsen om seksualitetsundervisningen.

4.1 Fra det heteronormative til det mangfoldige

Læreplanenes fremstilling av seksualitet har gjennomgått en endring. I dag er det større åpenhet rundt diskusjoner om sex og seksualitet, men som forklart i del 2.2, er det ikke lenge siden samtaler om seksualitet var betraktelig mer tabubelagt. Denne delen av oppgaven vil analysere hvordan synet og vektleggingen av seksualitet har endret seg i samfunnsfaget gjennom mønsterplanen 1974, mønsterplanen 1987, læreplanverket for den 10-årige skolen 1997, kunnskapsløftet 2006 og kunnskapsløftet 2020. Hovedvekten vil være på endringene i samfunnsfagets læreplan, men der det er relevant vil andre deler av de formelle læreplanene trekkes inn.

4.1.1 Mønsterplanen for 1974 og 1987 - Sterke heteronormative føringer

I M74 og M87 er hovedfokuset ved seksualitetsundervisningen den heteroseksuelle familiens betydning og forplantning som grunnlag for undervisningen. Det jeg legger i *«forplantning som grunnlag for undervisningen»*, er at læreplanen fremstiller sterke føringer for at undervisningens mål blir å klargjøre elevene til å starte og opprettholde egne familier. I denne delen vil jeg presentere forskjeller og likheter mellom M74 og M87. Forskjellene mellom læreplanene vil bli presisert og pekt ut direkte.

Læreplanen for samfunnsfag i M74 bruker aldri begrepet seksualitet, men fremmer familien og elementer som kan knyttes opp til familien. Elevene skal lære om forlovelse, ekteskap, arbeidsfordeling i hjemmet, ektefellens likestilling og ulike typer familier, slik som barnerike familier, adoptivbarn og skilsmisse (Kirke- og undervisningsdepartementet, 1974, s. 186).

Selv om konkubinatparagrafen var avskaffet i 1972, så trekkes ikke samboerskap frem som et alternativ til ekteskap. Det samme gjelder for homofili, som også ble avkriminalisert samme år, og åpnet opp for homofilt samboerskap (Berge, 2020). M87 forsetter fremstillingen av den heteroseksuelle familiens viktighet, både i samfunnsfaget og generelt i læreplanen. Imidlertid bruker M87, i motsetning til M74, begrepet seksualitet. Temaene som omhandler «individ, familie og samfunn» i læreplanen for samfunnsfag, vektlegger at elevene skal lære om hvordan familien og samfunnet påvirker elevens livssituasjon, og er med på å påvirke egen identitetsutvikling. Elevene skal lære om kjønnsroller, likestilling, seksualitet og pornografi, i tillegg til ulike familiestrukturer og ekteskap (Kyrkje- og undervisningsdepartementet, 1987, ss. 232-233).

I tilknytning til seksualitetsundervisningen presiseres ikke i M74 sin samfunnsfaglige læreplan noe mer. Av den grunn har vært relevant å se på læreplanen i det obligatoriske emnet «familiekunnskap», som ikke er tilknyttet et bestemt fag. Dette emnet skulle innlemmes inn i de andre fagene, og innholdet i familiekunnskap utdyper tematikken som presenteres i læreplanen for samfunnsfag. Etter 7-9 klasse skulle elevene også ha lært om familieplanlegging, familiens utvikling, barn utenfor ekteskap og likestillingsaspektet (Kirke- og undervisningsdepartementet, 1974, s. 290). I familiekunnskap nevnes det at elevene ikke skal ha praktisk veiledning om prevensjon: «*Praktisk veiledning i prevensjon skal ikke høre med i grunnskolens lærestoff*» (Kirke- og undervisningsdepartementet, 1974, s. 289). M74 nevner også homoseksualitet, men kun som et eksempel på en unormal seksuell ytring, og på lik linje med ekshibisjonisme (Kirke- og undervisningsdepartementet, 1974, s. 300).

M87 sin læreplan i samfunnsfag har mange av de samme føringene som M74, men tematiserer homofili på en litt annen måte, og har inkludert undervisning om pornografi. I M74 ble homofili nevnt sammen med ekshibisjonisme, mens i orienteringsfagene (O-fag), som var for 1-6 klasse i M87. Elevene skulle lære om heterofili og homofili, også i tilknytning med puberteten, forelskelse og seksuallivets konsekvenser og funksjoner (Kyrkje- og undervisningsdepartementet, 1987, s. 223). Begrepet «pornografi» er ikke nevnt i M74, men til tross for at det nevnes i flere steder i M87 (s. 113, 124 og 233) er det kun sammen med negativt ladet stikkord, som AIDS, incest, rus og HIV.

Mønsterplanen 1987 har mange likheter med M74, men det er allikevel noen sentrale forskjeller. Dette kan vi se ved at selve synet på seksualitet har blitt noe mer sammensatt i M87. Det tydeligste eksempelet på dette er hvordan homofili omtales i M87 i forhold til M74.

4.1.2 Læreplanverket for den 10-årige skolen 1997 (L97) og Kunnskapsløftet 2006 (LK06) - kritisk refleksjon og kulturell seksualitet

Både L97 og LK06 gjorde vesentlige endringer i seksualitetsundervisningen. De største endringene i de formelle læreplanene er måten homofili fremstilles og hvordan læreplanene fremmer seksualitet. L97 trekker inn kritisk refleksjon i sammenheng med seksualitet, mens LK06 knytter seksualitet opp mot kultur. Jeg vil bruke forkortelsen DKKUF for «Det kongelige kirke-, utdanning- og forskningsdepartement» videre i oppgaven når jeg refererer til L97.

Læreplanen for samfunnsfag i L97 fremstiller undervisningen om seksualitet på en mer kompleks måte enn M87. Elevene forventes å innta en kritisk og selvstendig rolle, og skal diskutere og drøfte normer for blant annet seksualitet, ekteskap, seksuell identitet, likestilling mellom kjønnene, abort og partnerskap (Det kongelige kirke-, utdannings- og forskningsdepartement, 1996, s. 187). Begrepene homofili og heterofili er byttet ut med seksuell identitet i kompetansemålene for samfunnsfag, men brukes fortsatt i natur og miljøfag³ som eksempler, samt i skolens prinsipper for opplæring (DKKUF, s. 72). Endringen av L97 sitt ordvalg, bryter med M74 og M87, og minimer fremstillingen av heteroseksuelle kjernefamilien som ideal. Utover dette skal elevene nå skal ha veiledning i bruk av prevensjon i natur og miljøfag (DKKUF, s. 217). Natur og miljøfag tar også opp andre aspekter med seksualitetsundervisningen som M87 og M74 ikke har vektlagt. Læreplanen tar for seg diskusjoner om seksualitet, forelskelse, selvbestemt abort, sex press og seksuell debut. Flertallet av disse temaene, slik som sex press, selvbestemt abort og seksuell debut, er temaer som de tidligere læreplanene ikke har vektlagt (DKKUF, s. 217). Elevene skal fortsatt lære om familie og ekteskap, men det er ikke lenger den formelle læreplanens største vektlegging.

---

³ Tilsvarende dagens naturfag

Den samfunnsfaglige læreplanen i LK06 fortsetter L97 sin vektlegging av elevenes kritiske og selvstendige rolle, men nå kobles seksualitet også til kultur. I hovedområdet «samfunnskunnskap» for 10. trinn står det at elevene skal se på hvordan ulike oppfatninger om forholdet mellom seksualitet og kjærlighet kan variere i, og mellom ulike kulturer (Kunnskapsdepartementet, 2013). Dette ble ikke tematisert eller vektlagt i L97, men var sentralt innenfor kunnskapsløftet 2006. Etter 7. trinn skulle elevene også samtale om kjærlighet og respekt innenfor variasjon i seksuell orientering, samliv og familie, utover dette ble diskusjon om manglende konsekvens av respekt for variasjoner vektlagt (Kunnskapsdepartementet, 2013). Undervisningen i samfunnsfag har et større søkelys på de sosiale normene knyttet til seksualitet, og en mindre normerende effekt på familieformer. Begrepene homofili og heterofili er fjernet helt fra LK06 og byttet ut med «seksuell orientering», og elevene skal ta stilling til variasjoner i seksuell orientering.

Både L97 og LK06 har satt seksualitet i en større kontekst, og åpnet opp for at undervisningen kan fremmes mindre heteronormativt. De formelle læreplanene åpner opp for et økt fokus på variasjon knyttet til seksualitet. Særlig er L97 et vendepunkt på at seksualiteten går fra å skulle passe inn i samfunnets etablerte normer, til å utforske egen seksualitet og tilhørighet.

4.1.3 Kunnskapsløftet 2020 (LK20) - grensesetting og mangfold

I 2020 kom det en ny læreplan som erstattet LK06, og er gjeldende i dag. Både form og innhold i den gjeldende læreplanen er vesentlig endret. Seksualitet kobles opp til respekt for seg selv og andre. Læreplanen legger føringer for at undervisningen skal være preget av dybdelæring og tverrfaglig arbeid. Dette presiseres flere steder i læreplanens overordnede del som f.eks. under overskriften om undervisning og tilpasset opplæring.

Det er ikke like mange kompetansemål i LK20 som i LK06, men til gjengjeld er de bredere og gir lærerne stor frihet til å tolke og presisere. Samfunnsfagets tematisering av seksualitetsundervisningen starter tidlig. Etter 4. trinn skal elevene ha hatt samtaler om grenser, vold og seksuelle overgrep. På 7. trinn går det over til variasjoner i identitet og seksuell orientering, kjønnsuttrykk og grenser. For 10. trinn skal elevene ha lært om likheter og ulikhet i identitet, samt reflektere over hvordan identitet, egne grenser og selvbylde utvikles og utfordres i ulike fellesskap (Kunnskapsdepartementet, 2020). Et gjennomgående tema i den samfunnsfaglige læreplanens føringer, er at undervisningen om seksualitet fremmer grenser

og hvordan respektere de grensene. Den gjeldende læreplanen i samfunnsfag har mindre vekt på det som omhandler følelser, kjærlighet og samliv, men åpner opp for et stort mangfoldsperspektiv på seksualitet gjennom å diskutere kjønnsuttrykk, seksuell identitet og utvikling av selvbylde. Dette er elementer jeg igjen blir å trekke opp i analysens diskurs, og se mulige årsaker til hvorfor LK20 har et slikt fokus. I det tverrfaglige temaet «folkehelse og livsmestring» presiseres det at elevene skal bli bevisst på egen identitet og identitetsutvikling og undervisningen skal hjelpe dem i å håndtere utfordringer knyttet til seksualitet (Kunnskapsdepartementet, 2020). Sammenlignet med M74 kan en se en gradvis endring fra å tilpasses den etablerte normen, til elevenes seksuelle selvstendighet.

4.1.4 Svakere normative føringer i perioden - fra heteronormativitet til grensesetting og mangfold

Gjennom læreplanene, fra M74 til LK20, har seksualitet blitt tematisert og vektlagt på ulike måter. Det sterke fokus på den heteroseksuelle kjernefamilien som norm minsket gradvis. Læreplanen skrev aldri direkte at heteroseksualitet var «det riktige», men fremla det som det åpenbare valget gjennom å ekskludere andre samlivsformer, og da spesielt samlivsformer som avviket fra gift og heterofil. I M74 blir verken homofili eller ugift samboerskap presentert som alternativer til heterofilt ekteskap, selv om begge deler ble lovlig i 1972. Røthing og Svendsen (2009, s. 82) forklarer at læreplanen skisserte nye holdninger, men inviterte ikke til kritisk refleksjon eller diskusjon omkring heteroseksualiteten som normativt utgangspunkt. Antagelig var læreplanens intensjon for M74 å styrke den heteronormative familien på bakgrunn av økende skilsmissetall. Ifølge Statistisk sentralbyrå (SSB) (2021), hadde skilsmisser økt fra 2611 til 4491 skilsmisser mellom 1966 til 1973 på landsbasis. Statistikken tar ikke hensyn til samboerbrudd, og det er antakelig noen mørketall når det gjelder samlivsbrudd.

Elevene skulle få kunnskap om prevensjon i M74 og M87. Hva denne «kunnskapen» gikk ut på er vanskelig å si. Den formelle læreplanen presiserte ikke spesifikt hvilken kunnskap elevene skulle få. Formuleringen kan da bli mer forvirrende enn forklarende, og «kunnskapen» vil variere og avhenge av læreren. Formuleringen var et kompromiss da det var et ganske nytt tema å ta inn i skolen (Røting & Mühleisen, 2009, s. 121). På tidlig 1970-tallet var tenåringsgraviditeter nokså utbredt, og et viktig politisk tema. Det ble en stor økning i dispensasjonsekteskap på grunna av at den fremtidige bruden hadde blitt gravd (Røting &

Mühleisen, 2009, s. 124). Ved at det ble et økende samfunnstema og flere ble gravid i ung alder, var det ikke lenger mulig å avvise temaet som irrelevant. Undervisning av prevensjon ble antagelig sett på som en løsning på problemet.

I M87 er begrepet homofil satt i ny kontekst, og elevene skulle også lære om ugift samliv og homofilt samliv gjennom orienteringsfagene (O-fag), som var fagene fra 1-6 klasse. Nå var ikke homofili kun ansett som en uvanlig seksuell ytring, men noe som faktisk kunne kobles til forelskelse. Røthing og Mühleisen (2009, s. 63) forteller at M87 fremstilte homoseksualitet på en mindre stigmatiserende måte, men heteroseksualitet var fremdeles den kulturelle normen.

L97 tar i bruk nye begreper koblet til seksualitet, slik som seksuell identitet. En slik endring i den samfunnsfaglige læreplanen er merkverdig da det minsker heteronormativiteten som har preget både M74 og M87. L97 går videre til å drøfte endringene i kjønnsroller og familiestrukturer. Elevene forventes å innta en kritisk og selvstendig rolle. Ved å ta med begrepene som «drøfte» og «diskutere» blir elevene i større grad invitert til å delta i undervisningen, og gjøre opp sine egne meninger. Kritisk refleksjon er antagelig ikke helt nytt for L97. En kan anta at elevene ble oppfordret til det i de tidligere læreplanene, men L97 nevner det eksplisitt i sammenheng med seksualitetsundervisning. Søkelyset skiftet fra hvordan lage og opprettholde en familie, til å diskutere normer med seksualitet, partnerskap, ekteskap, likestilling, seksuell identitet osv. Spesifiseringen av en kritisk tilnærming, starrer brytningen med de sterkt heteronormative føringene som har ligget til grunn, og indikerer at samfunnet har i større grad begynt å legge vekt på vern om seksuelt mangfold.

Diskrimineringsloven fra 1981 og partnerskapsloven fra 1993, som beskrevet i del 2.2, kan muligens ha påvirket ordvalget for L97, og gitt rom for en mer åpen seksualitetsundervisning.

LK06 sin direkte kobling av kultur og seksualitet var nytt for læreplanen i samfunnsfag. Kompetansemålet etter 10.trinn lyder slik: «*Gje døme på korleis oppfatningar om forholdet mellom kjærleik og seksualitet kan variere mellom kulturar*» (Kunnskapsdepartementet, 2013). Formuleringen gir læreren mulighet til å bestemme kulturene som sammenlignes, og eventuelt hvilke kulturer som fremmer det «rette» synet på seksualitet. Røthing og Mühleisen (2009, s. 64) problematiserer dette, og forteller at dette kan skape en form for fremmedgjøring i form av «oss» og «dem». Å trekke frem ulike syn på seksualitet avhengig av kulturell norm er ikke nødvendigvis negativt eller stigmatiserende, men det avhenger av lærerens

fremstilling. LK06 tar også i bruk begrepet seksuell orientering, i stedet for seksuell identitet. Endring til begrepet seksuell orientering viser en forståelse av at seksualitet kan være fleksibelt, og endres over tid, slik som har blitt forklart i del 1.3. Gjennom læreplanene kan en se at seksualitet har blitt mer komplekst, og er ikke like rigid lenger på hva som oppfattes som normativt «riktig» innenfor seksualitet.

LK20 kommer med en ny vektlegging innenfor seksualitet. Det har gått fra kulturell seksualitet til vektlegging av grenser og respekt for mangfold. Den gjeldende læreplanen i samfunnsfag påpeker at elevene skal lære om egne og andres grenser og drøfte rundt dette. Noe som skilte seg ut i LK20 var at ord som kjærlighet og forelskelse er utelukket i kompetansemålene om seksualitet. De positive følelsene koblet til seksualitet virker til å være fjernet, mens de mulige negative konsekvensene ved seksualitet trekkes frem. Det at positivt ladde ord ikke tas med i kompetansemålene om seksualitet betyr ikke at det vil utelukkes, da kompetansemålene er åpne for tolkning. En mulig bakgrunn for ordvalget i LK20 kan kanskje tenkes ut fra #meToo bevegelsen som fikk stor oppmerksomhet i Norge i 2017. Ved at samfunnet har før innføringen av LK20, vektlagt grensesetting, overgrep og uønsket seksuell oppmerksomhet, er det ikke overaskende at det får en slik overvekt i læreplanen.

Gjennom lovgivningene som har tråd i kraft fra 1972 til i dag har det gått fra et avviksperspektiv til et mangfoldsperspektiv og en se at det samme har skjedd med læreplanen. Læreplanene er de offisielt vedtatte rammene lærerne og skolen juridisk må forholde seg til, men det vil som Goodlad et.al (1979, s. 62) vektlegger, være den oppfattede læreplanen som har størst påvirkningskraft for hvordan undervisningen faktisk operasjonaliseres. Læreplananalysen forteller oss noe om samfunnets endrende syn på seksualitetsundervisningen, og den har gått fra å være sterkt heteronormativ til å fremme respekt for seksuelt mangfold.

4.2 Lærerintervjuene - økt kompetanse og varierte praksiser

Gjennom intervjuet med de tre lærerne var det flere motsetninger og likheter i hva de tenkte om seksualitetsundervisningen og hvordan dem som lærere forholdt seg til seksualitet i den samfunnsfaglige undervisningen. Gjennom intervjuene var det noen elementer som skilte seg ut, og som jeg vil trekke frem. Dette er: Økt kompetanse for lærere, forskjeller i vektlegging og opplevelsen av temaet faller inn under naturfaget.

4.2.1 Lærerne etterspør økt kompetanse

Et av spørsmålene informantene ble stilt til lærerne var om de selv var fornøyd med dagens seksualitetsundervisning i norske skoler. I svarene forteller lærerne at undervisningen ikke strekker til, og er for dårlig. De er kritiske til sin egen undervisning, og gir inntrykk av å legge litt av skylden på at de selv ikke «strekker til».

Intervjuer: Er du selv fornøyd med hvordan seksualitetsundervisningen er i dag?

Kim: Nei, det kan jeg vel egentlig ikke si i det hele tatt, i hvert fall ikke det jeg har gjort.

Hanne: Nei, jeg kunne gjerne tenkt meg å hatt mye mer om det (...) jeg føler jeg mangler litt den støtten i et veldig godt læreverv eller undervisningsopplegg (...) men nei, ikke helt fornøyd ennå.

Truls: Nei, ikke hvis vi bare skal bruke det som står i kompetansemålene eller bøkene. Ble helt forferdet når jeg så at det nesten ikke er bøker lenger. (...) i hvert fall måtte jeg bruke ting som ikke står beskrevet i bøkene og som ikke er beskrevet i kompetansemålene heller.

Et felles element i lærernes svar er at undervisningen er mangelfull. Seksualitetsundervisningen er ikke god nok for elevenes del, og lærerne er klar over det. Det at de er misfornøyd med undervisningen innenfor seksualitet er ikke en stor overraskelse, og samsvarer med funnene fra rapporten til Sex og samfunn (2022, s. 9) hvor kun 22% av lærerne mente kvaliteten på seksualitetsundervisningen var tilstrekkelig.

Når lærerne presenteres med et oppfølgingsspørsmål om hva de tenker kunne forbedre seksualitetsundervisningen, kommer det frem at lærerne mangler et støtteverk. Lærerne uttrykte et savn etter noe å lene seg på, enten gjennom bøker, kursing eller etterutdanning, som kunne hjulpet dem i undervisningen innenfor seksualitet. Det kan virke som om lærernes

usikkerhet i å undervise om seksualitet, stammer fra manglende støtteverk og vektlegging av tematikken i egen lærerutdanning.

***Intervjuer:** Hva er det du tenker kan forbedres?*

***Kim:** Altså, nå vet jeg ikke hva dagens lærerstudenter lærer om temaet og sånt, men jeg ville gjerne lært mer om det selv. Hvordan jeg kunne ha lagt det frem, vi hadde jo aldri noe sånt da jeg gikk lærerutdanningen, så derfor har det bare blitt sånn.*

***Hanne:** Jeg kunne gjerne tenkt meg at vi hadde en person til å gå rundt i klassene (for å ha undervisningen), eller at vi lærere hadde fått mer, vært kursa mer i å ha det selv. Det er jo vi lærere som stort sett er tilgjengelig hele tiden, så kursing i hvordan man kan få til bra og god seksualundervisning tror jeg absolutt hadde vært bra.*

Her reflekterer Kim over at en av grunne til at han selv ikke er fornøyd med undervisningen angående seksualitet, kan ha en sammenheng med manglende kunnskap om seksualitetsundervisning fra egen utdanning. Videre i samtalen trekker Kim frem at de ungdommene han har snakket med deler samme oppfatning som han, at undervisningen er «*veldig, veldig dårlig*». Hanne trekker opp mye av det samme som Kim, og påpeker at støttepersoner og kursing vil være sentralt for å øke kvaliteten på elevenes læring, og lærerens undervisning. Lærerne svarer på hva de mener kan styrke seksualitetsundervisningen, og forslagene er sett i et fremtidig perspektiv. Selv om jeg som intervjuer ikke spurte om de selv aktivt gjorde noe for å øke seksualitetsundervisningens kvalitet, var det ingen av lærerne som trakk det opp uoppfordret. I etterkant ser jeg at dette ville vært interessant å etterspørre, og det kunne eventuelt gitt et bilde hva lærerne gjør aktivt for å bedre undervisningen om seksualitet.

4.2.2 Undervisningen avhenger av læreren: variasjon i den oppfattede læreplanen

Gjennom intervjuene forteller lærerne om hvilke temaer de har undervist om og deres følelser knyttet til seksualitetsundervisningen. Det var overordnet variasjon i hva lærerne vektla av temaer og hvordan de forholdt seg til den formelle læreplanens føringer. Av den grunn vil lærernes svar bli presentert hver for seg. Utover dette blir deres generelle følelser til undervisningen om seksualitet beskrevet, samt deres forhold til læreplanen.

Hanne 33 år

Hanne trakk opp mange temaer innenfor seksualitet, men gjennom å snakke om porno, nakenbilder og grenser virket det som om hun ønsket å fremme normalitet og samtykke.

Hanne: Vi har et prosjekt som heter «Nudes», hvor vi snakker om nakenbilder og tanker rundt det. Hvorfor det, hvorfor ikke og hva kan konsekvensene være ved å sende nakenbilder.

Prosjektet gjennomførte Hanne på 9. trinn ved sin egen klasse. Hun påpeker at å sende og motta nakenbilder innebærer ett ansvar elevene må ta stilling til, og hvis bilder blir sendt videre eller mottatt uten samtykke kan det få sterke konsekvenser. Nakenbilder, i seg selv, er ikke noe læreplanen konkret tematiserer. Likevel kan det trekkes inn i undervisningen da kompetansemålene er brede, og gir rom for hva som skal tematiseres i sammenheng med grenser, legning, identitet osv. Når det kommer til læreplanen og kompetansemålene i samfunnsfag gir Hanne inntrykk av å være ganske komfortabel med å gå utenfor læreplanen, og deres digitale lærebok på skolen.

Hanne: «Altså hvis vi finner ut at vi har lyst til å gjøre noe annet så gjør vi det. Så det er ikke sånn at vi må følge læreboka».

Hanne er ikke redd for å gå utenfor det originalt tenkte opplegget for timen, selv om hun føler et manglende støtteverk om seksualitetsundervisningen. Hun spesifiserer også at hvis elevene kommer med spørsmål angående sex eller seksualitet i undervisningen er det ikke noe problem for henne å ta det på sparket. Hun er også ærlig med elevene hvis hun ikke vet svaret på det de spør om og legger til at «Google har svaret på alt».

Videre forteller hun hvordan hun i undervisningen vektlagt samtykke og grenser. Noe også LK20 vektlegger. Hun fremstiller det i sammenheng med porno og hvordan snakke om samtykke på en litt mer humoristisk måte.

Hanne: «Vi hadde en del på det her om grensesetting, da brukte vi en video fra YouTube som handler om samtykke, da hadde de brukt te (drikken) i stedet for sex. Det var sånn, hvis en person ligger og sover, vil de garantert ikke ha te.»

Denne måten å lære om samtykke uttrykte Hanne hadde hjulpet elevene å forstå funksjonen av samtykke, samtidig som det holdt undervisningen morsom og lystbetont. Hun ønsker ikke at elevene skal ta lett på temaer som kan være alvorlige, slik som voldtekt og overgrep, men hun vil heller ikke at det skal være som en pekefinger i ansiktet på elevene, men trykker usikkerhet på hvordan få til en slik undervisning. Det å holde undervisningen lystbetont er noe som Hanne uttrykker som særdeles viktig i hennes undervisning om seksualitet.

Hanne: «(...) det skal ikke være kleint å snakke om sex, og at vi normaliserer det litt, og snakker om det. Man vet jo at de aller fleste har det og gjør det, men det er veldig få som synes det er greit å snakke om det på en fin måte».

Hanne trekker dette også opp igjen når hun forteller om porno. Hun mener det ikke er noe skambelagt at elevene ser på porno, for nysgjerrighet er en del av seksualitet, og hun ønsker ikke å stoppe elevene i å være nysgjerrig.

Kim 53 år

Kim hadde andre vektlegginger innenfor seksualitetsundervisningen i samfunnsfag, og hadde et større søkelys på det LK06 også vektla i seksualitetsundervisningen. De fremtredende temaene var legning, samlivsformer og pubertet. Det at Kim ikke har hatt samme fokus som Hanne er ikke overraskende da han gikk av som lærer i 2013, og har dermed sist forholdt seg til LK06 sin læreplan.

Kim: Jeg brukte nok mest tid på den biten om prevensjon, pubertet og seksuell legning.

Intervjuer: Hvorfor akkurat disse tre temaene?

Kim: Fordi disse er lettere å snakke om også får du mye enklere en diskusjon rundt det her med seksuell legning. Det er vel det som gjør det.»

For Kim var det viktig å kunne ha en diskusjon i undervisningen innenfor seksualitet, men også at han forholdt seg til temaer han selv var komfortabel med. For hans del hjalp det hvis temaene var enkle samtaletemaer for elevene, og som kanskje ikke alltid krevde stor dybde i diskusjonene. En av årsakene til at han forholdt seg mest til disse temaene var på grunn av læreplanen og læreboken. I ett spørsmål ble Kim spurt om han alltid forholdt seg til læreplanverket i undervisningen om seksualitet.

Kim: *Ja jeg gjorde egentlig det, og læreboken. Tok opp det læreboka tok opp. Jeg gikk ikke så veldig mye utenfor det fordi det er jo et litt kleint og spesielt tema, også får du ikke ofte elevene ordentlig med for de syns også det er kleint når en de kjenner veldig godt skal snakke om disse spesielle ting.*

Kim fant en trygghet i læreverkens tolkning av læreplanen, og i stor grad forholdt seg til det. Som lærer har Kim erfaring med læreplanene før LK06, og uttrykker at selv om læreplanene har utviklet seg i en positiv retning, var han kanskje ikke like flink til å tilpasse seg endringene i læreplanenes undervisningsintensjon.

Kim: *(...) jeg føler at jeg står litt stanga i det gamle der man er litt forsiktig og nøytral. Fordi det er kleine ting, og jeg får ikke tak i det. Det er en sånn tematikk en skyver på, man skal ta det senere, også blir det langt ut på våren også må man få helsesykepleieren inn for å ta den største biten.*

Ved at han startet lærerstilling med læreplanen for M87 og L97 kan det gi innsikt i hvorfor det muligens var vanskelig å følge LK06. I de sistnevnte læreplanene var mye av søkelyset på nettopp dette med seksuell orientering og samliv. Han forteller egen undervisning samarbeidet han med helsesykepleieren, og i noen tilfeller overlot undervisningen til henne. Dette gjaldt spesielt temaene innenfor seksualitet som Kim selv mente var de mest intime, og som han ikke var helt komfortabel med. Hvis undervisningen tok opp noe Kim anså som kleint, kan det virke som om han helst ikke ville ha om det.

Intervjuer: *Hvilke temaer var de mest intime?*

Kim: *Det var mer på det seksuelle, på alt fra onani og samleie og sånne ting. De der som en visste at elevene ikke ville åpne seg til meg uansett.*

Han søkte i større grad etter temaer som han visste elevene ville åpne seg opp om og diskutere. Kim gir inntrykk av å nedprioritere elementer ved seksualitetsundervisningen i samfunnsfag, og selv om han har prøvd å undervise om det, så har hans personlige følelser begrenset han. Det siste Kim forteller i intervjuet er at seksualitet er kanskje det temaet han har lagt minst sjel i, og han er misfornøyd med egen innsats i undervisningen om seksualitet. Han tilføyer også et håp om at lærere i dag tar mer tak i tematikken enn det han selv gjorde.

Kim er ærlig om egen undervisning, og fra det han forteller er det kanskje mulig at han ville endret egen praksis hvis han fortsatt jobbet som lærer ungdomsskolen.

Truls 73 år

Truls er læreren i studien med mest erfaring, og har forholdt seg til alle læreplanene som er presentert i læreplananalysen. Han fortalte om tidligere og nyere erfaringer innenfor seksualitetsundervisningen i samfunnsfag. En av prioriteringene hans innenfor undervisningen om seksualitet er å kunne snakke om seksualitet uten at det skal være tabubelagt eller skamfullt. Han nevner mange tematikker han som lærer har vært gjennom, men han vektlegger i størst grad samtykke, kjærlighet og kropp.

Truls: Det er kropp, kjærlighet og forelskelse. Seksualitet er ikke bare snakk om kjønnsorganer og samleie, der er så mye mer.

Han uttrykker at det er et spennende og bredt tema, og trekker frem de sosiale og kulturelle aspektene med seksualitet i tillegg til de fysiske. Selv om Truls er en lærer med mye erfaring, har han kanskje litt utradisjonelle fremgangsmåter i undervisningen om seksualitet. Truls fortalte hvordan han underviste om samtykke i forhold til porno, og en gang viste han en pornofilm i undervisningen om seksualitet.

Truls: Ja vi har hatt om porno. Porno er ikke slik det foregår, sex, det er jo en salgsvare og jentene blir kanskje lurt eller dopet ned. Det er rett og slett ikke ekte. Noen syntes det var litt spesielt når vi så en pornofilm. Jeg vet ikke om det er lov å vise det, men jeg spurte ikke om lov.

Dette var noe Truls gjorde for ganske mange år tilbake, men i den sammenhengen trekker han opp viktigheten av at elevene vet forskjellen på ekte og fabrikkert sex, samt samtykke, både for deres egen del og andres. Måten han forteller om den timen, som om å vise en pornofilm er normalt, indikerer at han selv er veldig komfortabel med å snakke om sex og seksualitet med elevene. Å utsette elevene for en pornofilm i undervisningen innebærer noen åpenlagte etiske dilemmaer. Det at Truls viste en pornofilm i undervisningen viser hvor store forskjeller det kan være mellom læreres praksis.

Truls: Jeg er ganske frittalende, og elevene mine er lært opp til å kunne prate åpent om det meste. Sånn at det ikke skal være noe tabutemaer for elevene.

Han snakker fritt om sex og seksualitet og påpeker at han selv ikke har følt noe ubehag eller kleinhet i undervisningen om seksualitet. Selv når han får uventet spørsmål fra elevene, uttrykker han at det ikke er noe problem. Seksualitetsundervisningen til Truls er heller ikke utelukkende bestemt av læreplanen.

Intervjuer: Forholder du deg alltid til kompetansemålene eller går du utenfor?

Truls: Jeg går utenfor ja. Det er mer forståelig. Det står jo i kompetansemålene hva man skal gjøre, men det blir veldig teknisk synes jeg. (...) jeg har vært i mange land i sammenheng med skole, og det er mye forskjellig fra det som vi gjør. (...) så jeg følger ikke slavisk de kompetansemålene.

Truls finner en trygghet i at kompetansemålene gir direksjoner på undervisningens innhold, men at det i seg selv ikke er nok, og dermed velger å trekke inn tematikker og elementer som læreplanen ikke spesifiserer eller indikerer. Selv mener han at undervisningen ikke vil bli tilstrekkelig hvis en kun tar inn det som står i læreplanen og eventuelle bøker. Truls påpeker at seksualitetsundervisningen i samfunnsfag skal hjelpe elevene med å bli trygge på seg selv og det seksuelle, at temaet er normalt og elevene burde ikke måtte føle skam i å snakke om eller spørre om noe de lurer på.

Stor variasjon mellom lærerne

Mellom lærerne som ble intervjuet var det stort sprik på hvordan de tolket læreplanen og realiserte seksualitetsundervisningen. Praksisen til de tre lærerne er ganske varierende, og de har ulike syn på hva som burde vektlegges. Kim valgte temaer han selv var komfortabel med, Truls trakk inn elementer som han mente læreplanen manglet, og Hanne tok inn temaer utenfor læreplanen hvis elevene spurte om det. De alle har lærerutdanning, men vektlegger annerledes på bakgrunn av egne erfaringer og personlige følelser.

4.2.3 Seksualitetsundervisningen er ikke bare naturfag sitt fagfelt

Under intervjuet var det et interessant moment som til syne, og noe jeg ikke hadde tenkt på i forkant. Mellom de to eldste lærerne Kim (53) og Truls (73) fikk jeg følelsen av at deres oppfattelse av at seksualitetsundervisning, var noe som i størst grad tilhørte det naturfaglige.

Truls virket overrasket over at oppgaven hadde et samfunnsdidaktisk utgangspunkt, og hadde mulig bestemt seg på forhånd at det omhandlet naturfag. Gjennom kontakten før intervjuet,

både gjennom e-post og telefon, ble det gjentagende presisert at oppgaven handlet om seksualitetsundervisningen i samfunnsfaget på ungdomsskolen. Utover dette var det også spesifisert i samtykkeskjemaet. Om det var på grunn av miskommunikasjon eller andre årsaker er vanskelig å avgjøre, men han virket som sagt litt overrasket av at oppgaven hadde utgangspunkt i det samfunnsdidaktiske. Etter en kort samtale på starten av intervjuet fikk vi oppklart det fagdidaktiske utgangspunktet.

Etter at Kim hadde snakket litt om egen utdanningsbakgrunn sa han, «*Egentlig så er mye av det du etterspør egentlig i naturfag*». For hans del var det ikke skjedd noe miskommunikasjon om hvilket fag oppgaven omhandlet, men heller oppfattelsen av at naturfaget har hovedansvaret for seksualitetsundervisningen. Ved å overlate ansvaret for seksualitetsundervisningen på naturfaget, vil det muligens medføre at flere av de sosiale, politiske og kulturelle aspektene uteblir. Til tross for at de to eldste informantene ga inntrykk av at seksualitetsundervisningen har hovedvekt i naturfag, klarte de likevel å trekke frem samfunnsfaglige elementer innenfor seksualitetsundervisningen i intervjuet.

Den yngste læreren derimot, Hanne (33), uttrykte ingen antakelser i forkant om at intervjuet omhandlet seksualitetsundervisning i naturfag. Hun påpekte i starten av intervjuet at det var spennende oppgaven hadde et samfunnsdidaktisk utgangspunkt og ikke en naturfaglig vinkling. Hun var også den som i minst grad vektla naturfaglige elementer i intervjuet slik som prevensjon og kjønnssykdommer. Dette kan henge sammen lærernes alder og erfaring, da både Kim og Truls startet som lærere før læreplanen økte søkelyset til på mangfold. Hanne har i år jobbet 5 år i skolen, og ble da ferdig utdannet rundt 2017. Ved at hun er en såpass ung lærer vil hun ha andre perspektiver på seksualitet enn Kim og Truls, spesielt når det kommer på kjønn og seksualitet.

Seksualitet i samfunnsfag er komplekst, og handler i større grad om de følelsesmessige, kulturelle, sosiale og politiske aspektene knyttet til sex og seksualitet. Som nevnt tidligere i del 1.3, er seksualitet kulturelt betinget. Tid og sted vil være faktorer for hvordan seksualitet oppfattes. Læreren sin oppfattelse og tanker rundt seksualitetsundervisningen vil være preget av deres erfaringer gjennom livet. Siden synet på seksualitet har endret seg mye på såpass kort tid er det ikke utenkelig at de eldste lærerne er mer påvirket av vektleggingen til de eldre læreplanene.

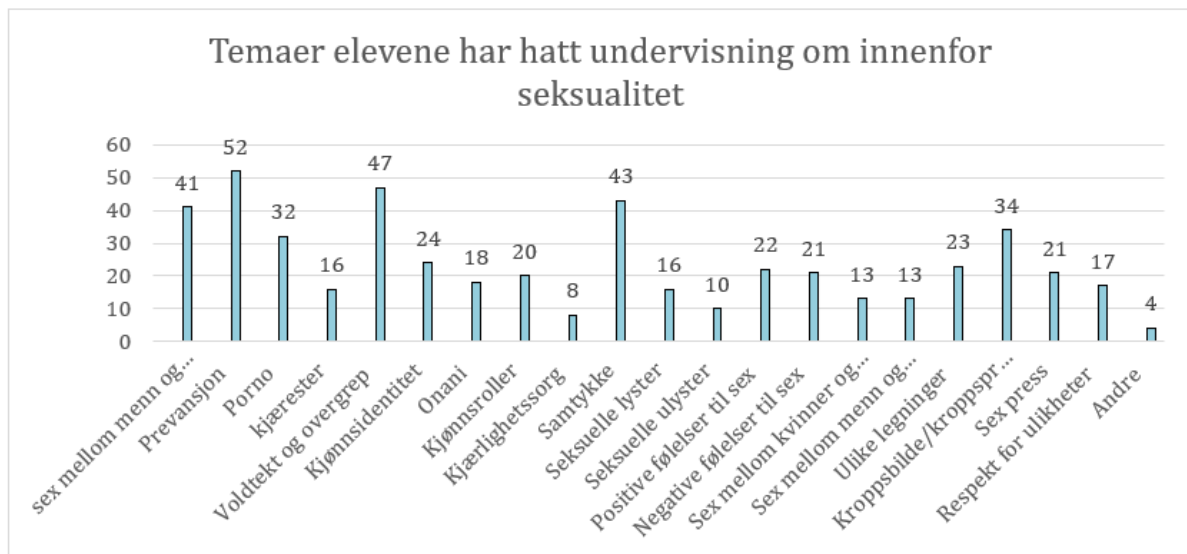

4.3 Elevundersøkelsen- mer undervisning og dypere læring

Spørreundersøkelsen ble gjennomført med 64 elever på 10.trinn, fra tre forskjellige skoler i Norge. Funnene fra undersøkelsen baserer seg på elevenes kvantitative og kvalitative besvarelser.

4.3.1 Funn 1- Elevene ønsker flere temaer i seksualitetsundervisningen

Elevene som deltok på spørreundersøkelsen hadde et ønske om mer undervisning, samt at andre temaer skulle vektlegges i større grad. Ifølge elevene er hovedtyngden av undervisningen på: prevensjon med 81%, voldtekt og overgrep med 73% og samtykke med 67%.

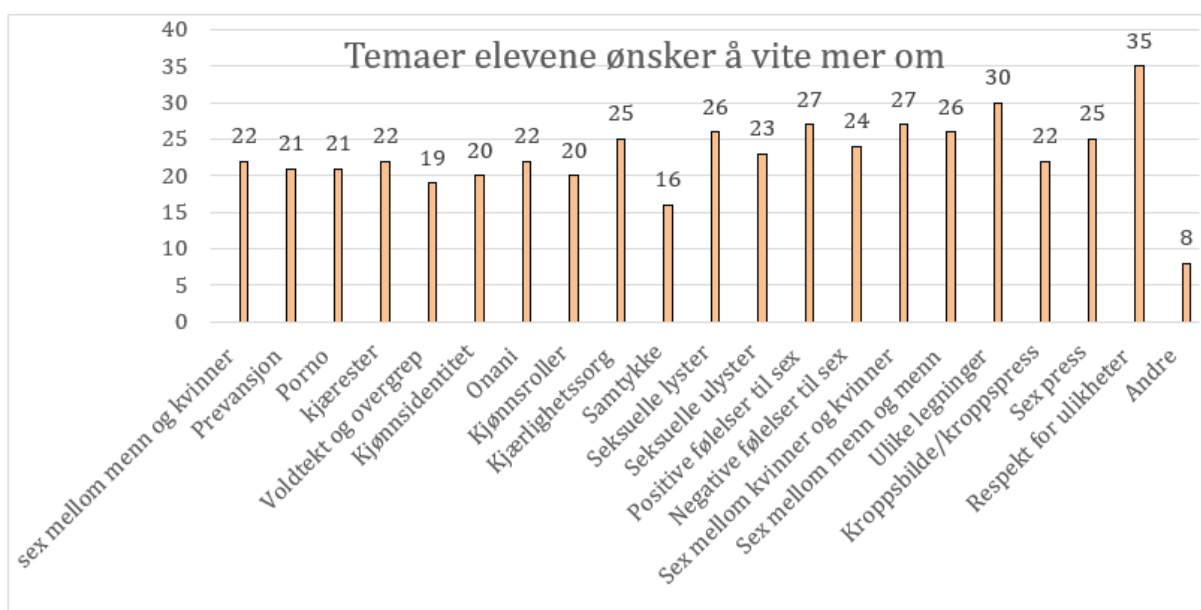

Tabell 3: Besvarelse av spørsmålet "Hvilke temaer innenfor seksualitetsundervisningen kan du huske å ha hatt om?"

Elevene kunne velge å krysse av på flere av svaralternativene. Prevensjon er ikke noe som tematiseres direkte i samfunnsfagets læreplan, men en kan mulig anta at noen elevene har jobbet med tematikken tverrfaglig med naturfag. Det ble ikke spurt i undersøkelsen om elevene har hatt seksualitetsundervisning tverrfaglig, men i etterkant kan en tenkes at dette ville vært relevant å inkludere. At prevensjon blir oppgitt som det vanlige temaet er ikke overraskende. Rapporten fra Sex og samfunn (2022) fant at undervisning om prevensjon forekom hyppigst i seksualitetsundervisningen. De viste også at seksuelt overførbare infeksjoner var det nest hyppigste temaet, men dette var ikke et svaralternativ i denne studien. Seksuelt overførbare sykdommer ble heller ikke kommentert selv av elevene som kunne skrive inn egne temaer ved å velge «Andre».

Når det gjelder hva elevene har mottatt minst undervisning om kommer det frem kjærlighetssorg med 12% og seksuelle ulyster på 15%

Senere i undersøkelsen fikk elevene spørsmål om hvilke temaer innenfor seksualitetsundervisningen de ønsket å lære mer om. Nedenfor viser Tabell 4 en mer fordelt vektlegging av temaene, enn Tabell 3. En kan trekke antakelser om at elevene ønsker en jevnere vektlegging av tematikkene og større variasjon i seksualitetsundervisningen. Til tross for at besvarelsene er mer balansert og viser en større likevekt, var det to tema som skilte seg ut. Dette var respekt for ulikheter med 55%, og ulike legninger med 47%.

Tabell 4: Besvarelser av spørsmålet "Hvilke temaer skulle du gjerne lært mer om i seksualitetsundervisningen?"

Det er et skille mellom hva elevene mottar av undervisning innenfor seksualitet, og hva elevene selv ønsker å lære mer om. Utover dette ønsker elevene å lære mer om er: positive følelser til sex og sex mellom kvinner, begge med 42%, seksuelle lyster og sex mellom menn, begge med 41% og kjærlighetssorg og sex press, begge med 39%.

Det elevene vil lære mer om, er de temaene et mindretall (under halvparten) av elevene har hatt om i seksualitetsundervisningen. Som vist fra Tabell 3, har 26% lært om «respekt for ulikheter» og 36% har hatt om «ulike legninger». Videre har 34% hatt om positive følelser til sex, 20% har lært om sex mellom samme kjønn (både menn og kvinner) og 25% av elevene oppgir å ha hatt om seksuelle lyster. Til slutt oppgir 32% sier de har hatt om sex press og 12%

oppgir å ha lært om kjærlighetssorg. Disse temaene er som sagt mer vektlagt fra elevenes side, og som de ønsker å lære mer om.

Elevenes ønsker av tematikk samsvarer med den gjeldende læreplanens ambisjon. LK20 har søkelys på å respektere egne og andres grenser samt ulike seksualiteter.

Undervisningsinnholdet i seksualitetsundervisningen som elevenes etterspør, kan virke til å falle inn under de overordnede retningslinjene for læreplanen i samfunnsfag. Gjennom ønskene til elevene utfordrer de også normen om heteroseksualitet som utgangspunkt, som har vært rådene i såpass lang tid i Norge. LK20 bruker heller aldri ordet heterofil, homofil, lesbisk, bifil osv. og hvordan det da undervises vil være opp til lærerens vektlegninger, avgrensninger og muligens elevenes mulighet for medbestemmelse.

I det lukkede spørsmålet «*Er det viktig å lære om sex og seksualitet på skolen?*», svarte 81% ja, mens 2% svarte nei og 17% var usikker. På bakgrunn av hva de svarte kunne de skrive inn hvorfor de mente det var viktig eller ikke. Det som gjentok seg i elevenes skriftlige svar var: grenser, trygghet, mindre tabu og økt kunnskap.

Innenfor grenser spesifiserte elevene også viktigheten av samtykke og forebygging av voldtekt. Noe av det elevene skrev var: «*Unge bør vite hva som er rett og galt innenfor temaet, hva som er greit*», «*Synes det er viktig fordi unge mennesker vet ikke hvor man f.eks. skal sette grensene*», «*det kan være med på å forebygge voldtekt*». Fra elevenes besvarelse av temaer de har hatt i undervisning oppgir de grenser og voldtekt, og elevene syns det er et viktig grunnlag for seksualitetsundervisningen, men elevene er kunnskapssultne. Flere uttrykte at det var behov for mer undervisning om seksualitet. Noen av eleven forteller om en misnøye med undervisningen. En elev skrev: «*Det er mange spørsmål mange sitter med, men aldri får svar på siden undervisningen er dårlig*». Eleven er ikke alene i denne opplevelsen, og det gjentas av flere.

Videre påpekes det at undervisningen er for repetitiv, og inkluderer ikke nok om mangfoldet seksualitet kan medbringer. Elevene uttrykker at seksualitetsundervisning vil kunne hjelpe dem i å føle seg tryggere til sex, seksuell nytelse, legning og egen identitet. Undervisning om seksualitet er noe som opptar flertallet av elevene, de ønsker å kunne undre seg i en trygg omgivelse fri fra tabu. Ikke alle elevene opplever muligheten for en slik undervisning, og noen uttrykker også at undervisningen kan være litt skummel: «*Om seksualundervisningen*

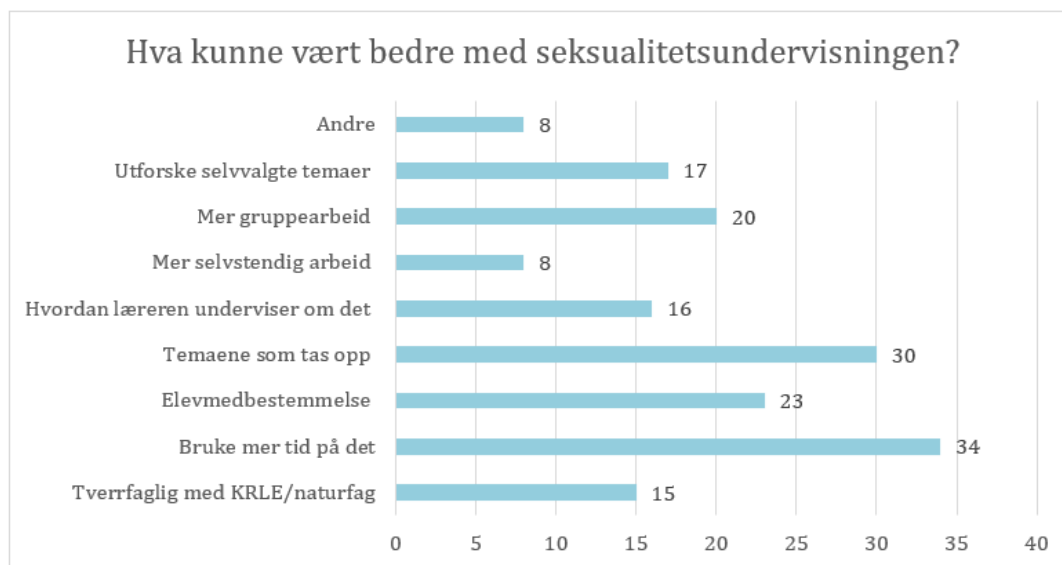
blir litt mer normalgjort vil det kanskje ikke vært så tabubelagt. Da ville det ikke bare være ekkelt og skummelt, men kanskje ganske lærerikt». Seksualitet er en stor del av ungdomslivet, og selv om 41% av de oppgir å søke opp informasjon på egenhånd i stedet for å snakke med læreren, ønsker elevene at det tas opp i skolen.

Det var kun en elev som svarte «nei» på spørsmålet om det var viktig å lære om sex og seksualitet i skolen. Eleven forteller at de hadde hatt det samme i tre år. Ved at eleven opplever undervisningen som repetitiv og ikke tilfører noe ny kunnskap, medfører det muligens til at undervisningen mister sin betydning. Av den grunn er det mulig at eleven føler det ikke er noe behov for å ha undervisning om seksualitet.

4.3.2 Funn 2- Elevene ønsker mer og dypere seksualitetsundervisning

Gjennom lukkede og åpne spørsmål kunne elevene oppgi hva de syntes var bra ved seksualitetsundervisningen og hva de mente kunne forbedres. De fikk ett åpent og ett lukket spørsmål om hva som kunne forbedres ved seksualitetsundervisningen, samt ett åpent og lukket spørsmål om hva de mente var bra med seksualitetsundervisningen. Det er verdt å merke seg at elevenes tilbakemeldinger på det hva som kunne forbedres var i overvekt enn hva de mente var bra ved seksualitetsundervisningen.

Elevene ble først presentert det lukkede spørsmålet, se Tabell 5, «*hva kunne vært bedre med seksualitetsundervisningen?*». Tidsbruk, tematikk og elevmedbestemmelse kom sterkest ut. 53% mente at skolen burde prioritere mer tid til seksualitetsundervisningen, 46% mente at temaene som ble tatt opp i skolen hadde mulighet for forbedring og elevmedbestemmelse var det tredje største forbedringsområdet med 36%. Det var mulig å krysse av på flere alternativer

Tabell 5: Hva kunne vært bedre med seksualitetsundervisningen?

Etter det lukkede spørsmålet fikk elevene det samme spørsmålet om igjen, men denne gangen var det åpent og elevene skrev inn hva de mente kunne forbedres. De skriftlige svarene samsvarer i stor grad med resultatene fra det lukkede spørsmålet. Elevene ønsket mer undervisning innenfor seksualitet og flere av elevene mente undervisningen var for repetitivt. Det var et ønske å kunne ha mer åpne og dypere samtaler om temaene. Som vist tidligere er undervisning om seksualitet noe elevene opplever som viktig, dermed er det ikke en overraskelse at det etterspørres mer undervisning, som også er dypere tematisk og mer variert.

Oppsummert er elevenes forslag til forbedring:

«At det tas opp temaer som er mer relevant for dagens ungdom, det vil si mindre om hvordan man lager barn, og mer om blant annet kroppspress».

«Mer tid innenfor temaet. Ikke bare litt om det før vi går videre til noe annet»

«Snakke mer åpent om det, ta seg tid til å faktisk lære det bort. Ikke bare snakke om samleie mellom mann og kvinne»

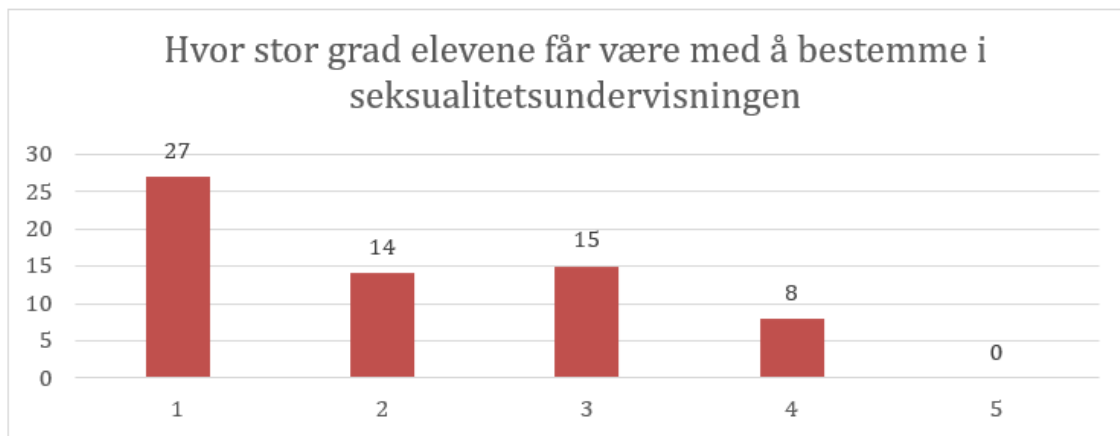
«Egentlig bare legge mer innsats i det»

Ingen av forslagene ber om særlig drastiske endringer, men kanskje muligheten til å kunne ha en påvirkning i undervisningen slik at den oppleves mer relevant og dagsaktuelt for elevene. For noen av elevene var det også vanskelig å svare på hva som kunne bli bedre med seksualitetsundervisningen i samfunnsfag. Flere oppga at de «visste ikke», for de hadde ennå

ikke hatt noe særlig om det. Elevene går i 10.trinn, og det at noen oppgir å ha hatt lite til så godt som ingen seksualitetsundervisning er bekymrende, men ikke overaskende og samsvarer med funnene fra Sex og samfunn (2022, s. 5) hvor halvparten av elevene hadde hatt mindre enn fire timer med undervisning om seksualitet på skolen.

For at elevene skal kunne påvirke undervisningen direkte, forutsetter det at læreren er villig til å gi elevene rom for deltakelse og som vist tidligere er det et tema elevene opplever som viktig i skolen.

Elevene svarte på et lukket spørsmål angående deres medbestemme i undervisningen om seksualitet, og valgte ett tall fra 1 (sjeldent/aldri) til 5 (hele tiden/ofte).

Tabell 6: Elevenes grad av medbestemmelse i seksualitetsundervisningen

Flertallet opplever lite medbestemmelse innenfor seksualitetsundervisningen. 43% av elevene oppga at de sjeldent eller aldri får være med å bestemme i undervisningen om seksualitet. Noen av elevene opplever å kunne være med å bestemme i undervisningen, men det er et mindretall. Den lille graden av medbestemmelse kan henge sammen med at elevene får såpass lite undervisning om seksualitet, og av den grunn har ikke muligheten til å komme med forslag eller innspill. 81% av elevene i undersøkelsen mente at seksualitetsundervisning er viktig i skolen, som vist fra «unges 50 krav til fremtidens seksualpolitikk», har de forslag til hvordan undervisningen om seksualitet generelt kan forbedres.

4.3.3 Funn 3: Avvik mellom læreplanens intensjon og realisering: den formelle læreplanen og den erfarte læreplanen

Den gjeldende læreplan i samfunnsfag vektlegger temaer som omhandler samtykke, identitet, grenser og respekt. Den formelle læreplanen legger føringene for undervisningens innhold, men lærernes tolkninger påvirker hvordan læreplanen realiseres. Sett fra elevenes besvarelser har de i størst grad hatt om prevensjon, voldtekt og overgrep og samtykke. Dette gir en innsikt i hva lærerne har tolket ut fra kompetansemålene, og som elevene forteller er deres erfaring av vektlegging innenfor tematikk.

Til tross for at elevene oppgir å ha hatt mest om de temaene LK20 vektlegger, slik som samtykke og grenser, er elevene fortsatt usikre når det kommer til hva som er akseptabelt og er usikre på hvordan sette grenser. De påpeker at bedre og mer seksualitetsundervisningen kan skape en større trygghet. Elevene fremmer en undervisning som ikke har et heteronormativt utgangspunkt, sånn som ulike legninger, skeiv seksualitet og respekt for ulikheter. Det seksuelle mangfoldet og respekten elevene etterspør i undervisningen om seksualitet er også noe LK20 fremmer, men som elevene opplever mangler i seksualitetsundervisningen. Det blir et avvik mellom læreplanens intensjon og lærernes operasjonalisering av den formelle læreplanen. LK20 sine kompetansemål for etter 7.trinn og 10.trinn som er direkte knyttet til seksualitetsundervisning i samfunnsfag er:

«Reflektere over variasjoner i identiteter, seksuell orientering og kjønnsuttrykk og egne og andres grenser knyttet til følelser, kropp, kjønn og seksualitet og drøfte hva man kan gjøre om grenser blir brutt» (Kunnskapsdepartementet, 2020). Kompetansemål etter 7.trinn

«Reflektere over hvordan identitet, selvbilde og egne grenser utvikles og utfordres i ulike fellesskap, og presentere forslag til hvordan man kan håndtere påvirkning og uønskede hendelser» (Kunnskapsdepartementet, 2020). Kompetansemål etter 10.trinn

Kompetansemålene er store og åpen for tolkning. Ut fra det elevene forteller å ha hatt om virker det som om undervisningen kun delvis realiserer kompetansemålene, spesielt med tanke på mangfold og identitetsaspektet.

5 Drøfting og oppsummering av funn og trender

Gjennom funnene har det blitt presentert et overblikk over dagens, og de tidligere læreplanenes søkelys og formulering av seksualitetsundervisningen i samfunnsfag. Følgelig har hvordan et utvalg lærere og elever vektlegger og opplever undervisningen om seksualitet blitt presentert. I det videre vil det foretas en drøftelse av disse funnene, sett i sammenheng med hverandre og i lys av de teoretiske perspektivene som ble presentert i del 2. Siktemålet med denne drøftelsen er for å belyse oppgavens problemstilling og forskerspørsmål.

Problemstillingen og forskerspørsmålene for oppgaven var som følger:

«Seksualitetsundervisning i samfunnsfag gjennom grunnskolens periode: skiftende tematikk og relevans?»

1. *Hvordan har innhold og fokus på seksualitetsundervisning i samfunnsfaglige læreplaner endret seg fra mønsterplanen 1974 til kunnskapsløftet 2020?*
2. *Hvordan vektlegger et utvalg lærere seksualitetsundervisningen i samfunnsfag?*
3. *Hvordan opplever et utvalg elever i 10 trinn seksualitetsundervisningen i samfunnsfag?*

I denne drøftelsen vil det presenteres tre overordnede underoverskrifter som samsvarer med de tre forskerspørsmålene. *Del 5.1 Minskende heteronormativ undervisning* kobles med det første forskerspørsmålet og vil vektlegge læreplanens endringer. *Del 5.2 Økt kompetanse i undervisningen om seksualitet* har forskerspørsmål to som utgangspunkt og ser på lærernes rolle i seksualitetsundervisningen. *Del 5.3 Mangelfull undervisning om seksualitet i samfunnsfag på ungdomsskolen* er i sammenheng med det siste forskerspørsmålet. Her vil elevenes erfaringer og tanker rundt seksualitetsundervisningen i samfunnsfag trekkes frem og belyses. Alle forskerspørsmålene har utgangspunkt i Goodlads læreplandimensjoner, og til en viss grad er disse spørsmålene overlappende siden de påvirker og glir over i hverandre.

5.1 Minskende heteronormativ undervisning

Endringer innenfor seksualitet, både sosialt og kulturelt, har skjedd relativt raskt.

Heteronormativiteten som har preget skolens læreplaner, er ikke lenger like fremtredende.

Gjennom tiden har skolemyndighetenes og samfunnets normer lagt føringer for synet på «rett og galt» innenfor seksualitet. I læreplanen for 1974 var homofili og ugifte samlivsformer ikke

presentert som et alternativ til heterofilt ekteskap, til tross for at det ble lovlig i 1972. En trenger ikke gå så langt tilbake i norsk historie for å se at det som er mer normalisert i dag, var på den tiden ansett som galt eller ulovlig. For eksempel ble samboerskap også lovlig samme år som homofili, og i dag er ugift samboerskap en av de mer vanlige samlivsformene i Norge. Dette samsvarer med teorien nevnt i del 1.3 fra Røthing og Svendsen (2009) som og trekker frem at seksualitet er et kulturelt fenomen og avhenger av tid og sted. Det er ikke et fastsatt og rigid fenomen som eksisterer alene og uavhengig alt annet, seksualitet formes nemlig av kulturen, samfunnet og individet.

De nyere læreplanene er i like stor grad påvirket av de sosiale og kulturelle normene. I dag er samfunnet mer opptatt av å respektere andre, både i form av seksuell identitet, grenser og samtykke, og av den grunn er det naturlig at læreplanen vektlegger disse normene. Spesielt for ungdom har dette større betydning enn om noen er heterofil, lesbisk, bifil, panseksuell, aseksuell osv. Elevundersøkelsen viste at elevene ønsker mer undervisning rettet mot respekt for ulikheter og ulike legninger, men på vilkår at dette må vektlegges av læreren og operasjonaliseres. Siden den formelle læreplanen er såpass åpen i kompetansemålene om seksualitet, medfører dette at mye av ansvaret hviler på den enkelte læreren. Fra undersøkelsen til Sex og samfunn (2022, s. 11), vist i del 2.3, føler elevene at de må ta det største initiativet til å ha undervisning om seksualitet, til tross for at det er læreren som har sterkest innflytelse på læreplanens tolkning og realisering. Dette støtter teorien til Goodlad, forklart i del 2.1.

Som Goodlad et al. (1979, s. 61) viser til er de formelle læreplanene bestemt av skolemyndighetene. Som nevnt i del 1.3 er forståelsen av seksualitet kulturelt betinget. På denne bakgrunnen gir læreplanene gir innsikt i hvordan synet på seksualitet har endret seg, og dermed hvordan seksualitet oppfattes. Ved at de formelle læreplanene er bygget på datidens rådende verdier gir det oss innsikt i skolemyndighetenes ambisjon, og de uttrykker også generelt samfunnets verdier. Hvordan synet på seksualitet var for de ulike lærerne som skulle tolke de formelle læreplanene derimot er uvisst.

Det overordnede normative synet på seksualitet har endret seg i takt med samfunnet. Læreplanene har fulgt endringene, og støttet opp under dem. Kort oppsummert har vektleggingen i læreplanene gått fra det heteronormative idealet til respekt og mangfold.

Læreplanene for 1974 og 1984 vektla familiebygging, og ansvaret de ulike personene hadde i selve familien - selv om vektleggingen minsket med nye læreplaner. Familien var også noe samfunnet på den tiden anså som viktig på grunn av økende skilsmissetall. Etter hvert begynte læreplanen å fremme homofili i et mer positivt syn, og elevene skulle fra 1997 drøfte og diskutere normer for seksualitet. Slik som beskrevet i del 2.2, kom en lov i 1981 som vernet om homofile, lesbiske og bifile og kriminaliserte grovt krenkende ytringer overfor personer basert på deres seksualitet. Denne loven, samt partnerskapsloven fra 1993, har antakelig påvirket hvordan L97 åpnet opp for en mer inkluderende og tolerant seksualitetsundervisning enn tidligere. LK06 og LK20 fortsatte å gradvis åpen perspektivet på seksualitet, og i dag ligger hovedvekten i samfunnsfagets seksualitetsundervisning på respekt for seg selv og andre når det kommer til seksualitet, grenser og identitet. LK20 sin ambisjon og formulering gir inntrykk av en likeverdig, og mangfoldig seksualitetsundervisning i samfunnsfag. Det er nåtidens ideal som læreplanen prøver å oppnå gjennom elevenes skolegang, men om læreplanens føringer oppnås i praksis er ikke lett å vite.

5.2 Økt kompetanse i undervisningen om seksualitet

Økt kompetanse for lærere som underviser om seksualitet er noe som lærerne i studien spesifiserte som en forutsetning for å bedre seksualitetsundervisningen i norsk skole. Lærerne mente selv at undervisningen var for dårlig, og lærere i dag ikke har den kompetansen som trengs for at undervisningen om seksualitet skal være tilstrekkelig. Det at lærerne i studiens intervju uttrykte misnøye med dagens seksualitetsundervisning er ikke overraskende, og var et relativt ventet funn som samsvarer med rapporten fra Sex og samfunn (2022) presentert i del 2.3, hvor kun 22% av lærere er fornøyd med seksualitetsundervisningens kvalitet. Lærerne i studien uttrykte at undervisningen om seksualitet overordnet var for dårlig, og uttrykte at de behøvde mer kompetanse for å kunne føle seg tryggere i seksualitetsundervisningen.

Ingen av lærerne i studien, som de selv kan huske, hadde mottatt undervisning om seksualitet i egen utdanning og forteller at den manglende kompetansen gjør dem utrygge. Som vist i del 2.3 påpeker Goldschmidt-Gjerløw (2022, s. 96) dersom lærere ikke har om seksualitet og seksuelle krenkelser i egen utdanning, vil det i større grad bli nedprioritert til fordel for andre temaer i undervisning. Informanten Kim er et godt eksempel på det Goldschmidt-Gjerløw påpeker. Som beskrevet i del 4.2.2 prioriterte han heller andre fag, eller fraskrev seg ansvaret helt, hvis tematikken i seksualitetsundervisningen var noe han følte seg ukomfortabel med. I

tillegg hadde både Kim og Truls antakelser om at studien omhandlet naturfagets område. Sex og samfunn (2022, s. 9) påpekte også at 75% av elevene hadde hatt seksualitetsundervisning i naturfaget, og kun 14% av elevene hadde fått undervisning om seksualitet i samfunnsfag. Det er mulig at flere lærere i større grad vektlegger naturfaget som seksualitetsundervisningens område, og nedprioriterer seksualitetsundervisningen i samfunnsfag. Muligens kan frykten for å ta opp temaer som virker kontroversielle og sensitive, som Goldschmidt- Gjerløw trekker frem, beskrevet i del 2.4, være en årsak.

Den gjeldende læreplanen pålegger til en viss grad lærerne til å snakke om seksuelle overgrep da LK20 har en såpass stor vektlegging av samtykke og grenser i samfunnsfagets seksualitetsundervisning. I studien, fra del 4.2.1, mente lærerne at en økt vektlegging av seksualitetsundervisning i lærerutdanningen ville kunne bedre undervisningen om seksualitet i skolen. Slik som Goldschmidt-Gjerløw, fra del 2.3, forteller hun at det er et manglende fokus på forberedelse når det kommer til fysiske og seksuelle overgrep, samtalemotodikk og barn med seksuelt skadelig adferd i grunnskolelærerutdanningen. Dette gjelder selvfølgelig ikke alle lærerutdanninger, men den generelt manglende utdanningen om slike tema i grunnskolelærerutdanningene gir rom for forbedring fra utdanningenes side. Kanskje vil vektlegging av seksualitetsundervisning i lærerutdanningen ha en positiv virkning. Med tanke på at Langfeldt (2013, s. 20), forteller, som beskrevet i del 2.4, at dersom barn og unge har et bedre forhold til sin egen seksualitet ville antagelig flertallet av seksuelle overgrep og krenkelse vært unngått. Lærerne vil uungåelig spille en rolle i hvordan elevenes forhold til egen og andres seksualitet utvikler seg. Som forklart fra del 2.4 tar det ca 17,2 år før barn og unge kommer frem om seksuelle overgrep på grunn av stigmatisering og tabu knyttet til sex og seksuelle overgrep (Steine, et al., 2017). En god seksualitetsundervisning vil kunne forebygge og mulig redusere terskelen for å si fra om seksuelle krenkelser.

Lærernes tolkning og operasjonalisering er den største påvirkningskraften i læreplanens realisering (Goodlad et al., 1979, ss. 62-63). Lærernes fortellinger av egen praksis i undervisningen om seksualitet viser at de har tolket læreplanen ganske ulikt. Det var forskjeller i hva lærerne mente var viktig for elevene å lære, noe som resulterte i variasjon på undervisningens operasjonalisering. Uavhengig av hva lærerne selv vektla av temaer innenfor seksualitetsundervisningen i samfunnsfag, var de alle enige om at undervisningen ikke når opp til forventningene, hverken for lærerne eller elevene. Ønsket om økt kompetanse

er ikke bare noe informantene i denne studien fremhevet, og i undersøkelsen fra Sex og samfunn (2022, s. 12) var økt kompetanse løftet frem som et tiltak til bedringen av seksualitetsundervisningen. Økt kompetanse gjennom lærerutdanning, kursing og etterutdanning er noe lærerne direkte ber om, og som elevene indirekte krever. Generelt sett er kompetansenivået om seksualitetsundervisning for lærerne lavt, noe som går ut over elevene. Som beskrevet i del 2.4, fra Sex og samfunns (2021, s. 8) rapport om unges perspektiv om seksuell helse, fortalte noen elever om lærere som nektet å holde undervisning om konkrete temaer, lærere som hadde tullet det bort voldtekt, eller kommet med kommentarer som undergravet elevens kjønnsidentitet. Dersom en lærer undergraver andre personers identitet, opplevelser og erfaringer kan det ha store konsekvenser for elevene, og kanskje oppmuntre og vedlikeholde holdninger og tankespor som fremmer f.eks. kognitive misoppfatninger knyttet til voldtekt og overgrep.

Som lærer er man i en posisjon til å hjelpe elever ut av etablerte tankespor og utfordre det de allerede tror de vet. Slik som Røthing (2019) forteller, forklart i del 2.4, vil bruken av ubehagets pedagogikk kunne utfordre elevenes kritiske tenkning og belyse normene som tas for gitt i sosiale interaksjoner. Slik praksis kan være krevende for elevene og læreren, men å provosere elevene til en viss grad, og fremkalle en reaksjon er det som åpner opp for forandring. For å kunne gjennomføre undervisning med pedagogisk ubehag som bakgrunn, krever det at læreren har tilstrekkelig kompetanse. Denne formen for pedagogikk er også normkritisk. Som beskrevet i del 2.4, påpeker Goldschmidt-Gjerløw (2022, s. 174) at et normkritisk utgangspunkt er viktig for å kunne forstå hvordan en kan forebygge diskriminerende holdninger og urettferdig behandling av personer basert på kjønn, identitet, seksualitet osv. Lærerutdanningene bør prioritere seksualitetsundervisningen i samfunnsfag for at de fremtidige lærerne kan kunne tilby elevene mer enn under det minimale, og gi elevene det de faktisk har krav på gjennom læreplanen.

5.3 Mangelfull undervisning om seksualitet i samfunnsfag på ungdomsskolen

Del 4.1.4 viste at læreplanen i dag søker etter en mer inkluderende og respektfull seksualitetsundervisning. Den viser en stor ambisjon og et ideal om at elevene skal lære å respektere seg selv og andre, respektere mangfoldet og ha et sunt forhold til egen identitet. Denne målsettingen er ikke lett å virkeliggjøre, og seksualitetsundervisningen i dag er antagelig ikke god nok til å kunne realisere det læreplanen etterspør. Med tanke på forskningen, som så langt er gjort, på seksualitetsundervisningen og elevenes opplevelse av undervisningen, vil jeg påstå at læreplanens ambisjon er langt fra realisert. Elevenes erfaring av undervisningen er også en del av læreplanen ifølge Goodlads teori som belyses i del 2.1. Elevenes opplevelse er den erfarte læreplanen, ettersom det er elevenes oppfatning av selve undervisningen. Den erfarte lærerplanen kan dermed gi innsikt i hva som driver og motiverer elevene. Både elevene som deltok i denne studien, og elevene fra kartleggingen av seksualitetsundervisning gjort av Sex og samfunn (2022), beskrevet i del 2.3, viser at erfaringene elevene sitter igjen med er hovedsakelig negative. Funnet angående elevenes misnøye samsvarer med det generelle inntrykket om en manglende seksualitetsundervisning som presenteres i media og andre undersøkelser.

Elevene som deltar i studiens undersøkelse forteller om en misnøye med undervisningen om seksualitet, både når det gjelder omfang og tematikk. Som nevnt var det flere elever som opplevde at det var vanskelig å svare på undersøkelsen, da de har hatt minimalt med seksualitetsundervisning, selv om de går på 10.trinn. Det at elevene i studien har hatt lite til ingen seksualitetsundervisning er ikke overraskende. Kartleggingen av seksualitetsundervisningen fra Sex og samfunn (2022) viser også en trend av lite undervisning om seksualitet, hvor flere elever oppgir å ha hatt så lite som under fire timer. Fire timer seksualitetsundervisning er ikke på langt nær nok for å møte ambisjonen til LK20. Fra del 2.3 kom det fram i kartleggingen av seksualitetsundervisningen til Sex og samfunn påpekt at 80% av undervisningen om seksualitet foregår i naturfag, og kun 14% foregår i samfunnsfag. Av den grunn er det ikke overaskende at elevene, både i oppgavens spørreundersøkelse, og Sex og samfunns kartlegging, etterspør mer undervisning og økt vektlegging av de samfunnsfaglige tematikkene.

Som vist i del 4.3.2 forventer ikke elevene en revolusjonerende seksualitetsundervisning, men ønsker en forbedring som tar tak i deres interesser og ønsker. Elevene hadde flere ønsker og forslag til hva som kunne bedre undervisningen om seksualitet i samfunnsfag. Forslagene var å bruke mer tid på undervisningen, gå dypere inn i temaene, og ha større påvirkning i selve undervisningen. Elevenes manglende mulighet til elevmedvirkning kan være en årsak til hvorfor de føler at seksualitetsundervisningen er såpass dårlig, og det kan tenkes at en økt elevmedvirkning vil kunne bedre seksualitetsundervisningen.

Erfaringene som kommer frem i elevundersøkelsen, presentert i del 4.3, gir litt innsikt i hvordan skolen drives. Fåtallet av elevene i undersøkelsen indikerte at de var fornøyde med seksualitetsundervisningen. Det kan indikere at hverken skolen eller lærerne prioriterer undervisning om seksualitet. Med lite tid og såpass mange temaer elevene skal gjennom i løpet av skolegangen, kan det være forståelig at skolen og lærere i større grad nedprioriterer seksualitet overfor andre mer pressende tematikker som f.eks. Ukraina – Russland konflikten. Som beskrevet i del 2.4 er seksualitet et sensitivt tema og kan være til en viss grad være kontroversielt. Slike temaer har ikke nødvendigvis noe entydig svar, og kan vekke sterke følelser og splitte samfunnets opinion. Undervisning om seksualitet er på mange måter et slikt kontroversielt og sensitivt tema, og burde av den grunn alene være en viktig del av samfunnsfagundervisningen.

6 Avsluttende refleksjoner

I mitt forskningsprosjekt har jeg søkt etter en forståelse av hvordan seksualitetsundervisningen i samfunnsfag har endret seg, og hvordan seksualitetsundervisningen foregår i dag. En analyse av læreplanene fra 1974 til 2020 har gitt innblikk i de formelle læreplanenes føringer, og de samfunnsmessige normendringene. Gjennom intervju av tre lærere har jeg prøvd å finne ut om deres tolkning og operasjonalisering av undervisningen om seksualitet. Til slutt, gjennom elevundersøkelsen, har jeg prøvd å få innsikt i hva elevene mener om, og ønsker fra seksualitetsundervisningen. Jeg har gjennom funnene og drøftingen forsøkt å besvare oppgavens forskerspørsmål. De er beskrevet ovenfor i del 4 og 5, men jeg vil gi en kort oppsummering av dem for å besvare problemstillingen.

Minskende heteronormativ undervisning

Det første er at seksualitetsundervisningen i samfunnsfagets formelle læreplaner har endret synet fra å fremme den heteroseksuelle kjernefamilien, til å vektlegge grenser, respekt og mangfold. Gjennom læreplanene får en innsikt i at samfunnets normer har skiftet fra å ha et avviksperspektiv til å fremme toleranse. Tematikken i de formelle læreplanene har endret seg, og det som ble ansett som korrekt seksualitetsundervisning på 1974 er ikke lenger gjeldende. Dagens læreplan er ambisiøs, og ønsker å videreføre normer som i dag anses som korrekt av det norske samfunnet. Det presiserer imidlertid at læreplananalysen er min tolkning av de tidligere formelle læreplanene, og andre kan ha dannet seg ulike meninger om læreplanene enn meg.

Økt kompetanse i undervisningen om seksualitet

Lærerne som underviser i seksualitetsundervisningen har reelt større påvirkningskraft enn den formelle læreplanen. Uavhengig av hva læreplanen tematiserer innenfor seksualitetsundervisningen i samfunnsfag, vil læreres egne tolkninger og prioriteringer legge føringene for hva elevene mottar av undervisning. Lærere som unngår temaer innenfor seksualitet er, som nevnt i diskusjonen del 5.2, de lærerne som ikke har mottatt noe undervisning om seksualitet i egen utdanning. Informantene i studien mente at økt kompetanse og utdanning innenfor tematikken vil kunne bedre seksualitetsundervisningen, og hjelpe lærerne i å ta tak i tematikkene de opplever som sensitive.

Mangelfull undervisning om seksualitet i samfunnsfag på ungdomsskolen

Gjennom elevenes svar på studiens spørreundersøkelse kom det frem opplevelser av at seksualitetsundervisningen er overordnet dårlig. Seksualitet er noe som opptar elevene personlig og som får oppmerksomhet i offentlige diskusjoner. Det som er personlige har en tendens til å bli offentlig, og noen ganger politisk. I tidligere forskning uttrykkes det misnøye med seksualitetsundervisningen, og denne misnøyen gjenspeiles til en viss grad i studiens elevundersøkelse. Elevene er ønsker en seksualitetsundervisning som blir tildelt mer tid, tar opp temaer de mener er relevante og som er fri for tabu og skam i diskusjoner. Elevene gir konkrete tilbakemeldinger på hva som kan forbedres, og det var som nevnt tidligere mer undervisning som fremmer et åpent og respektfullt syn på seksualitet

6.1 Oppgavens problemstilling

Gjennom mine metodiske valg, drøfting og tolkning av læreplanene, lærerintervjuene og elevundersøkelsen, har jeg forsøkt å finne en farbar vei til å besvare min problemstilling:

«Seksualitetsundervisning i samfunnsfag gjennom grunnskolens periode: skiftende tematikk og relevans?»

Formuleringen av problemstillingen åpnet opp for å kunne se på seksualitetsundervisningen fra flere perspektiver, og ikke nødvendigvis fremstille en «fasit» eller løsning.

Kombinasjonen av metodebruken og Goodlads læreplanteori som bakgrunn, gjorde det lettere å se sammenhengene mellom læreplanene, lærerens rolle og elevenes opplevelse.

For å svare på problemstillingen, så har seksualitetsundervisningen i de formelle læreplanene endret seg drastisk fra 1974 til i dag. Temaene som ble trukket frem var dagsaktuelt for samfunnet og tematikken i læreplanene hadde, og har en relevans til samfunnets normer. Ut fra mitt begrensede utvalg av lærernes tolkninger er det vanskelig å si om læreplanene fra 1974 til i dag klarte å realisere læreplanens intensjon. Jeg vil driste meg til å si at de ble realisert til en viss grad, men ikke nødvendigvis innenfor seksualitetsundervisningen. På bakgrunn av lærerintervjuene og elevundersøkelsen i studien så har ikke den gjeldende læreplanens intensjon om en inkluderende og respektfull seksualitetsundervisning blitt tilsynelatende oppfylt. Lærerne vektlegger samtykke, overgrep og grenser, men mister litt av mangfoldsperspektiv som elevene etterspør. En økning av lærernes kompetanse vil muligens hjelpe lærerne i å ta opp temaer de selv er ukomfortable med, eller anser som sensitive og

kontroversielle. Dagens seksualitetsundervisning i samfunnsfag fremstår som mangelfullt, og kanskje ville den blitt mer relevant og oppfylt den formelle læreplanens intensjon hvis elevene kunne vært med å påvirke i større grad.

LK20 trådte i kraft for kun 2 år siden. Over tiden vil forhåpentligvis den operasjonaliserte seksualitetsundervisningen bli bedret, og elevenes ønsker om en respektfull og mangfoldig seksualitetsundervisning realisert.

6.2 Veien videre

Utvalget av informanter som deltok i studien er ikke nok til å kunne generalisere og si noe om tendenser i populasjonen. Et større omfang informanter vil kunne gi en mer nøyaktig fremstilling av seksualitetsundervisningen i samfunnsfag, og minimere mulige feilkilder.

Seksualitet er et tema som rommer både biologiske og kulturelle aspekter, og to av informantene i studien antok at intervjuet om deres praksis, hadde utgangspunkt i det naturfaglige. Dermed vil undersøkelse av tverrfaglig undervisning mellom naturfag og samfunnsfag være interessant. Det vil også muligens si noe om hvordan lærere forstår begrepet «seksualitetsundervisning», og forskjeller på vektleggingen av de biologiske og kulturelle dimensjonene.

Til sist vil det være interessant å gå dypere inn i lærernes oppfatning og operasjonalisering av de formelle læreplanene for å se omfanget av avvik mellom dem. Her vil det også være mulig å gå dypere inn i de samfunnsmessige og kulturelle normene som påvirker valgene til læreren. Ellers vil en større kvantitativ analyse av elevers erfaring fra seksualitetsundervisningen være nødvendig for å få et representativt syn på elevers oppfatning og utbytte av undervisningen.

7 Referanser

- Asland, J. (2020, Juni 10). *Konkubinat*. Hentet fra Det store norske leksikon:
<https://snl.no/konkubinat>
- Berge, B. (2020, November 03). *Avkriminalisering av homofili*. Hentet fra Norgeshistorie:
https://www.norgeshistorie.no/oljealder-og-overflod/1969_avkriminalisering-av-homofili.html
- Berge, B. (2021, April 15). *Homobevegelsen i Norge*. Hentet fra Store Norske Leksikon:
https://snl.no/homobevegelsen_i_Noreg
- Bufdir. (2018, Desember 12). *Hva er seksuelle overgrep?* Hentet fra Bufdir.no:
https://www.bufdir.no/Nedsatt_funksjonsevne/Retningslinjer_seksuelle_overgrep_utvi_klingshemmede/Hva_er_seksuelle_overgrep/
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2018). *Research methods in education*. New York: Routledge.
- Det kongelige kirke-, utdannings- og forskningsdepartement. (1996). *Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen*. Oslo: Nasjonalt læremiddelsenter.
- Det Norske Akademis Ordbok. (u.d.). *Teori*. Hentet fra NAOB: <https://naob.no/ordbok/teori>
- Erikstein, S. (2020). *"Nokon læringsmål drit eg i så lenge dei går ut som gangs menneske"*. Oslo: Universitetet i Oslo. doi:<https://dembra.no/no/wp-content/uploads/sites/2/2020/11/Seksualitetsundervisinga-p-ungdomstrinnet.pdf>
- Falch, U. (2017, 07 Mars). *Det er ikke rart vi søker til porno*. Hentet fra Aftenposten:
<https://www.aftenposten.no/meninger/sid/i/blQJv/det-er-ikke-rart-vi-soeker-til-pornoen-ulrikke-falch>
- Gleiss, M. S., & Sæther, E. (2021). *Forskningsmetode for lærerstudenter - å utvikle ny kunnskap i forskning og praksis*. Oslo: Cappelen Damm.
- Goldschmidt-Gjerløw, B. (2022). #MeToo rammer også barn og ungdommer. I B. Goldschmidt-Gjerløw, K. G. Eriksen, M. K. Jore, & M. K. Jore (Red.),

- Kontroversielle, emosjonelle og sensitive tema i skolen* (ss. 89-108). Oslo: Universitetsforlaget.
- Goldschmidt-Gjerløw, B. (2022). Når kjønn og seksualitet utfordres i undervisningen. I B. Goldschmidt-Gjerløw, K. G. Eriksen, M. K. Jore, & M. K. Jore (Red.), *Kontroversielle, emosjonelle og sensitive tema i skolen* (ss. 169-185). Oslo: Universitetsforlaget.
- Goldschmidt-Gjerløw, B., Eriksen, K. G., & Jore, M. K. (2022). Undervisning som balansekunst. I B. Goldschmidt-Gjerløw, K. G. Eriksen, M. K. Jore, & M. K. Jore (Red.), *Kontroversielle, emosjonelle og sensitive tema i skolen* (ss. 13-28). Oslo: Universitetsforlaget.
- Goodlad, J. I., Klein, M. F., & Tye, K. A. (1979). The Domains of Curriculum and Their Study. I J. I. Goodlad, M. F. Klein, & K. A. Tye, *Curriculum Inquiry. The Study of Curriculum Practice* (ss. 43-76). New York: McGraw-Hill Book Company.
- Helse og omsorgsdepartementet. (2016, Desember 6). *Snakk om det!* Hentet fra Regjeringen.no: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/snakk-om-det/id2522933/>
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2016). *Snakk om det! - Strategi for seksuell helse (2017-2022)*. Regjeringen. Hentet fra https://www.regjeringen.no/contentassets/284e09615fd04338a817e1160f4b10a7/strategi_seksuell_helse.pdf
- Hjelle, A. (2019, Mai). *Seksualitetsundervisning i samfunnsfag. En kvalitativ studie om hvordan samfunnsfaglærere på ungdomstrinnet underviser om seksualitet i samfunnsfag*. Hentet fra UiT Munin: <https://munin.uit.no/handle/10037/15703>
- Imsen, G. (2020). *Lærerens verden - Innføring i generell didaktikk* (6. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kirke- og undervisningsdepartementet . (1974). *Mønsterplanen for grunnskolen*. Aschehoug.

- Kruse, A. E. (2011). *Unge som begår seksuelle overgrep*. Hentet fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress: <https://www.nkvts.no/rapport/unge-som-begar-seksuelle-overgrep/>
- Kunnskapsdepartementet. (2013, Juni 21). *Læreplan i samfunnsfag (SAF1-03)*. Hentet fra Utdanningsdirektoratet: <https://www.udir.no/kl06/SAF1-03/Hele/Kompetansemaal/kompetansemal-etter-10.-arssteget>
- Kunnskapsdepartementet. (2013, Juni 21). *Læreplan i samfunnsfag (SAF1-03)*. Hentet fra Utdanningsdirektoratet: <https://www.udir.no/kl06/SAF1-03/Hele/Kompetansemaal/kompetansemal-etter-7.-arssteget>
- Kunnskapsdepartementet. (2017, September 01). *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Hentet fra Utdanningsdirektoratet: <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del?kode=nat01-04&lang=nob>
- Kunnskapsdepartementet. (2020, Juni 29). *Læreplan i samfunnsfag (SAF01-04)*. Hentet fra Utdanningsdirektoratet: <https://www.udir.no/lk20/saf01-04?lang=nob>
- Kvale, S., & Brinkmann. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). (T. M. Anderssen, & J. Rygge, Overs.) Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Kvalnes, Ø. (2014). *Etikk for lærere*. Oslo: Universitetsforlaget .
- Kyrkje- og undervisningsdepartementet . (1987). *Mønsterplan for grunnskolen*. Aschehoug og Co.
- Langfeldt, T. (2013). *Seksualitetens gleder og sorger - identitet og uttrykksformer*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Lovdata. (1993, 4 30). Partnerskapsloven. *Lov om registrert partnerskap (1993-04-30-40)*. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NLO/lov/1993-04-30-40>
- Manger, T., & Wormnes, B. (2015). *Motivasjon og mestring - Utvikling av egne og andres ressurser* (2. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.

- Mossige, S., & Stefansen, K. (2016). *Vold og overgrep mot barn og unge - Omfang og utviklingstrekk 2007-2015*. NOVA- Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Nilsen, M. M. (2021, November 8). *Dette skulle unge ønske de lærte i seksualundervisningen*. Hentet fra VG.no: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/y4ml2J/dette-skulle-unge-oeneske-de-laerte-i-seksualundervisningen>
- Nordahl, T. (2015). Klasseledelse. I T. Manger, S. Lillejord, T. Nordal, & T. Helland, *Livet i skolen 1 - Grunnbok i pedagogikk og elevkunnskap: Undervisning og læring* (2. utg., ss. 105-132). Bergen: Fagbokforlaget.
- Nordahl, T., Manger, T., & Lillejord, S. (2013). Undervisning og læring. I T. Manger, S. Lillejord, & T. H. Nordahl, *Livet i skolen* (ss. 137-170). Bergen: Fagbokforlaget.
- Orgeret, K. S. (2020, Noveber 10). *metoo*. Hentet fra Store norske leksikon: <https://snl.no/metoo>
- Politiet. (u.d.). *Hvor går grensen?* Hentet fra Politiet.no: <https://www.politiet.no/rad/voldtekt-og-seksuelle-overgrep/hvor-gar-grensene/>
- Regjeringen. (2013, Juni 21). *NOU 2014: 7 Elevenes læring i fremtidens skole— Et kunnskapsgrunnlag*. Hentet fra Regjeringen.no: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/NOU-2014-7/id766593/?ch=8>
- Regjeringen.no. (2016, Desember 06). *Snakk om det! - Strategien for seksuell helse (2017-2022)*. Hentet fra Regjeringen.no: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/snakk-om-det/id2522933/>
- Røthing, Å. (2019). "Ubehagets pedagogikk" - En inngang til kritisk refleksjon og inkluderende undervisning? *Scandinavian Journal of Intercultural Theory and Practice*, ss. 40-57. doi:<https://doi.org/10.7577/fleks.3309>
- Røthing, Å. (2020). *Mangfoldskompetanse og kritisk tenkning - perspektiver på undervisning*. Oslo: Cappelen Damm.

- Røting, Å., & Mühleisen, W. (2009). *Norske seksualitetet*. Cappelen Damm.
- Røting, Å., & Svendsen, S. H. (2009). *Seksualitet i skolen - perspektiver på undervisning*. Cappelen Damm.
- Schackt, J. (2009). *Kulturteori: Innføring i et flerfaglig felt*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.
- Sex og samfunn. (2021, September). *Hvordan er unges seksuelle og reproduktive helse og rettigheter (SRHR) i Norge? Rapport om unges perspektiv på seksuell helse*. Sex og samfunn. Hentet fra <https://www.sexogsamfunn.no/wp-content/uploads/2021/09/Rapport-unges-SRHR.pdf>
- Sex og samfunn. (2022). *Seksualitetsundervisning i skolen - en kartlegging av elevers og læreres erfaringer og ønsker*. Sex og Samfunn. Hentet Februar 18, 2022 fra <https://sexogsamfunn.no/wp-content/uploads/2022/02/Rapport-seksualitetsundervisning-i-skolen.pdf>
- Sex og samfunn. (u.d.). *Om oss*. Hentet Mai 5, 2022 fra Sex og samfunn: <https://sexogsamfunn.no/om/>
- Sex og samfunn. (u.d.). *Ungdomsgruppa*. Hentet April 26, 2022 fra Sex og samfunn: <https://sexogsamfunn.no/om/stiftelsen-sex-og-samfunn/ungdomsgruppa/>
- Statistisk sentralbyrå. (2021, Mars 08). *Ekteskap og skilsmisser*. Hentet fra Statistisk sentralbyrå: <https://www.ssb.no/statbank/table/09660/tableViewLayout1/>
- Steine, I. M., Winje, D., Nordhus, I. H., Milde, A. M., Bjorvatn, B., Grønli, J., & Pallesen, S. (2017, Januar 31). *Hvorfor tar det så lang tid å fortelle om seksuelle overgrep?* Hentet fra Psykologtidsskriftet.no: <https://psykologtidsskriftet.no/fra-praksis/2017/01/hvorfor-tar-det-sa-lang-tid-fortelle-om-seksuelle-overgrep>
- Stenslie, S. (2020, Februar 13). *Gi oss en sexpositiv seksualitetsundervisning!* Hentet fra VG: <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/1A0Vmo/gi-oss-en-sexpositiv-seksualitetsundervisning>

- Støle-Nilsen, M. (2017). *Seksuell danning. En studie av seksualundervisning i ungdomsskolen*. Hentet fra Bergen Open Research Archive: <https://bora.uib.no/bora-xmlui/handle/1956/16082>
- Svendsen, S. H. (2022). Hva vil foreldrene si? Kjærlighetens pedagogikk som alternativ til bekymring i undervisning om kjønns- og seksualitetsmangfold. I B. Goldschmidt-Gjerløw, K. G. Eriksen, & M. K. Jore, *Kontroversielle, emosjonelle og sensitive tema i skolen* (ss. 189-203). Oslo: Universitetsforlaget.
- Træen, B. (1995). *Ungdom og seksualitet*. Oslo: Notam Gyldendal.
- Tveter, L. (2022, April 29). *50 år siden opphevelsen av straffeloven § 213 - «homoparagrafen»*. Hentet fra Lovdata.no: https://lovdata.no/artikkel/50_ar_siden_opphevelsen_av_straffeloven_%C2%A7_213_-_%C2%ABhomoparagrafen%C2%BB/3943
- UNESCO. (2018). *International technical guidance on sexuality education: an evidenceinformed approach, 2*. Paris, Frankrike: UNESCO. Hentet Oktober 23, 2021 fra UNESCO: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000260770/PDF/260770eng.pdf.multi>
- UNESCO. (u.d.). *Om oss*. Hentet fra UNESCO: <https://unesco.no/om-oss/om-unesco/>
- Utdanningsdirektoratet. (2019, Desember 16). *Friskoler og nye læreplaner*. Hentet fra Utdanningsdirektoratet: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/fagfornyelsen/friskoler-og-nye-lareplaner-fra-2020/>
- Utdanningsnytt. (2020, november 10). *Mange lærere unngår temaer som kan virke støtende på elever*. Hentet fra utdanningsnytt.no: <https://www.utdanningsnytt.no/muhammedkarikaturer-ytringsfrihet/sporreundersokelse-etter-laererdrapet-i-frankrike-mange-laerere-unngar-temaer-som-kan-virke-stotende-pa-elever/261343>
- Utdanningsnytt.no. (u.d.). *Om utdanningsnytt*. Hentet mars 12, 2022 fra Utdanningsnytt.no: <https://www.utdanningsnytt.no/om-utdanningsnytt/140053>

Vildalen, S. (2014). *Seksualitetens betydning for utvikling og relasjoner*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag .

Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguide

Bakgrunn:

1. Alder og kjønn
2. Hva er utdanningsbakgrunnen din?
  - a. I hvilken stor grad ble seksualundervisning tematisert i utdanningen din?
3. Hvor lenge har du undervist i skolen?
4. Hvor mange av dem årene har du hatt samfunnsfag?

Generelt på organisering:

1. Når du skal undervise om sex og seksualitet, hvordan organiserer du/dere planleggingen? (individuell eller i teams)
2. I hvor stor grad samarbeider du med andre faglærere? F. eks naturfag og KRLE
3. Har du planer om å gjennomføre seksualitetsundervisning det kommende året?
  - a. Nei, hvorfor ikke?
  - b. Ja, har du noen planer for hvordan du har tenkt å gjennomføre det?
4. Forholder du deg alltid til læreplanverket når du planlegger seksualitetsundervisning?
  - a. Hvis ja, i hvor stor grad?
  - b. Hvis nei, hvordan vektlegger du annerledes?
5. Hvordan tar du i bruk lærebøker i seksualitetsundervisningen?

Lærerens rolle i seksualitetsundervisningen:

1. I hvilken grad har du følt på ubehag eller kleinhet knyttet til undervisningen om seksualitet.
  - a. Hva har det dreid seg om?
2. Hvilken tematikk vil du si at du/dere bruker mest tid på?
  - a. Hvorfor disse temaene?
  - b. Er det noen temaer du gruer deg til å ta opp eller som du ikke har så lyst til å ta opp med elevene?
  - c. Hvilke temaer kunne du tenkt deg å ha mer om?
  - d. Er det noen temaer du aldri har tatt opp i seksualundervisningen?
3. Hvor ofte skjer det at elevene kommer med uventede spørsmål knyttet til seksualitet i undervisningen, hvordan håndter du det?

- a. Kommer elevene til deg hvis de har spørsmål om sex eller seksualitet?
(hvorfor/hvorfor ikke?)
4. Tar du i bruk hjelpemidler i undervisningen? (hefter, lagde undervisningsopplegg, helsesøster, uke 6 osv ...)
  - a. Hvorfor/hvorfor ikke?
5. Hvordan ville du beskrevet en typisk undervisningsøkt om seksualitet?
6. Er du selv fornøyd med hvordan seksualitetsundervisningen er i dag?
  - a. Hva er bra? B) Hva kan forbedres?
7. Hva mener du er formålet med undervisning om seksualitet?
  - a. Er et viktig? Hvorfor/hvorfor ikke?

Avsluttende spørsmål:

1. Hva mener du er skolens overordnede formål med seksualitetsundervisningen?
2. Noe mer du selv ønsker å tilføye?

Vedlegg 2: Godkjenning fra NSD

Vurdering

 Skriv ut

Referansenummer

867729

Prosjekttittel

Seksualitetsundervisning i grunnskolen

Behandlingsansvarlig institusjon

UiT Norges Arktiske Universitet / Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning / Barentsinstituttet

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Håkon Rune Folkenborg,

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Taran Cecilie Bjørnsen,

Prosjektperiode

01.11.2021 - 16.05.2022

Vurdering (1)

04.01.2022 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen vil være i samsvar med personvernlovgivningen, så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet den 04.01.2022 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og Personverntjenesten.

Behandlingen kan starte.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige personopplysninger, særlige kategorier av personopplysninger om seksuellforhold eller orientering frem til 16.05.2022.

LOVLIG GRUNNLAG UTVALG 1

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

For alminnelige personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a.

For særlige kategorier av personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

LOVLIG GRUNNLAG UTVALG 2

Prosjektet vil innhente samtykke fra foresatte til behandlingen av personopplysninger om elever. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som foresatte kan trekke tilbake. Elevene vil også samtykke til deltakelse.

Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være foresattes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

For særlige kategorier av personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være foresattes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

PERSONVERNPRINSIPPER

Vi vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen:

- om lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet.

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Vi vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18) og dataportabilitet (art. 20).

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

Vi legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

Nettskjema er databehandler i prosjektet. Vi legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene til bruk av databehandler, jf. art 28 og 29.

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må prosjektansvarlig følge interne retningslinjer/rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilken type endringer det er nødvendig å melde:
<https://www.nsd.no/personverntjenester/fulle-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-enderinger-i-meldeskjema>

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

Vi vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Kontaktperson: Gry Henriksen

Lykke til med prosjektet!

Vedlegg 3: Samtykkeskjema for lærerne

Vil du delta i forskningsprosjektet ”Seksualitetsundervisning i ungdomsskolen”

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke hvordan lærere underviser i seksualitetsundervisning i faget samfunnsfag. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med prosjektet er å få et overordnet syn på hvordan seksualitetsundervisningen har endret seg over tid, og se hvordan dagens undervisning gjennomføres og oppleves.

Forskerspørsmålet du bes å ta del i er «Hvordan vektlegger og gjennomfører et utvalg lærere temaene innenfor seksualundervisning i samfunnsfag?». Forskningsprosjektet er en avsluttende masteroppgave i fagdidaktisk master i samfunnsfag 5-10 trinn ved universitetet i Tromsø. Du spørres i å delta da du underviser i samfunnsfag ved 10. trinn.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

UiT Norges arktiske universitet er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Utvalget for dette intervjuet er basert på disse kriteriene. Deltakeren er lærer i 10. trinn og underviser i faget samfunnsfag. Deltakerne vil søkes ut etter ulike erfaringsbakgrunn, så det vil inkludere lærere som har jobbet 1-2 år og/eller 20-30 år. Deltakerne vil velges ut uavhengig av geografiske områder. Det er totalt 6 deltakere som spørres til å delta.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det et individuelt intervju, enten digitalt eller fysisk. Intervjuet vil ta ca. 30 minutter og tas opp på diktafon. I intervjuet vil du bli spurt litt om din bakgrunn, din rolle i seksualitetsundervisningen i samfunnsfag, og generelt om din/skolens organisering av tematikken. Etter intervjuet er ferdig blir det transkribert. De andre informantene vil ikke få noe informasjon om dit intervju eller dine svar på spørsmålene.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet.

Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg. Det vil heller ikke påvirke ditt forhold til skolen om du skulle ønske å trekke ditt samtykke.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- De som vil ha tilgang til rådataen av intervjuet er kun meg som student. Veilederen min vil ha tilgang til transkribert fil.
- Navn og kontaktopplysningene dine vil bli erstattet ved en kode som lagres separat fra øvrige data. Datamaterialet vil heller ikke lagres fysisk på min pc, men på SharePoint via UiT som har to-punkts pålogging, som kun jeg og veileder har tilgang til.
- Du vil ikke bli nevnt med navn eller skole i oppgaven. Det vil heller ikke legges med andre opplysninger som kan være med å identifisere deg som person. Skolen vil heller ikke bli spesifisert geografisk. Det som vil gis av opplysninger i endelig publikasjon er alder, kjønn, arbeidserfaring og et kodenavn. Det vil si at du som deltaker vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjonen.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er mai 2022. Ved prosjektslutt vil alle data fra intervjuet slettes, både fra diktafonen og det som er transkribert.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- å få slettet personopplysninger om deg, og
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke. På oppdrag fra UiT Norges

arktiske universitet, har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Veileder Håkon Rune Folkenborg.
- Student Taran Cecilie Bjørnsen.
- Vårt personvernombud: Joakim Bakkevold

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig

Student

Håkon Rune Folkenborg

Taran Cecilie Bjørnsen

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «*seksualitetsundervisning i ungdomsskolen*», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i personlig intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

---

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 4: Samtykkeskjema for elevene

Vil du delta i forskningsprosjektet

"Seksualitetsundervisning i ungdomsskolen"

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke hvordan elever på 10.trinn opplever og erfarer seksualitetsundervisning i faget samfunnsfag. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med prosjektet er å få et overordnet syn på hvordan seksualitetsundervisningen har endret seg over tid, og se hvordan dagens undervisning gjennomføres og oppleves.

Forskerspørsmålet du bes å ta del i er «Hvordan opplever et utvalg elever i 10 trinn seksualitetsundervisningen i samfunnsfag» Forskningsprosjektet er en avsluttende masteroppgave i fagdidaktiskmaster i samfunnsfag 5-10 trinn ved universitetet i Tromsø. Du spørres i å delta da du er elev på 10.trinn i ungdomsskolen.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

UiT Norges arktiske universitet er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Utvalget for spørreundersøkelsen er elever på 10.trinn i norske ungdomsskoler. Skolene trekkes tilfeldig uavhengig av hvor de er i landet, og rundt 150 elever vil spørres i å delta i undersøkelsen.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet innebærer det at du fyller ut et elektronisk spørreskjema som tar ca. 10 minutter. Her vil du bli spurt om hvordan du opplever seksualitetsundervisningen i samfunnsfag, hvem dere har hatt undervisning om seksualitet med og om ulike temaer innenfor seksualitetsundervisning. Dine svar fra spørreskjemaet blir registrert elektronisk.

Du eller dine foresatte kan få se spørreskjemaet på forhånd. Ta kontakt med enten student eller veileder hvis dette er ønskelig.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg. Det vil heller ikke påvirke ditt forhold til skolen eller læreren da spørreskjemaet er anonymt, og lærerne vil ikke få vite hva du har svart på spørreskjemaet.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- De som vil ha tilgang til ubearbeidet data fra besvarelsene av spørreskjemaet er meg. Min veileder vil ha tilgang til behandlet datamateriale.
- Du trenger ikke oppgi navn ved spørreundersøkelsen og hver besvarelse lagres ved en kode. Individuelle svar vil heller ikke trekkes frem i slutten av oppgaven. Besvarelsene lagres på nettskjema.no som er i samarbeid ved universitetet i Oslo. Her er det kun jeg som student som har tilgang til besvarelsene.
- Besvarelsene vil bli bearbeidet i programmet SPSS og videre lagret på SharePoint via UiT som har to-punkt pålogging, som kun jeg og veileder har tilgang til.
- Du vil ikke neves ved navn eller skole i oppgaven. Det vil heller ikke legges ved andre opplysninger som kan være med å identifisere deg som person. Skolen vil heller ikke bli nevnt geografisk. Det som vil gis av opplysninger i endelig publikasjon er en samlet og bearbeidet data av alle besvarelsene. Du som deltaker vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjonen.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er mai 2022. Ved prosjektslutt vil alle data fra spørreundersøkelsen slettes, både rådata og bearbeidet data.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene,
- å få rettet personopplysninger om deg
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra UiT Norges arktiske universitet har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Veileder Håkon Rune Folkenborg.
- Student Taran Cecilie Bjørnsen.
- Vårt personvernombud: Joakim Bakkevold,

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig

Håkon Rune Folkenborg

Student

Taran Cecilie Bjørnsen

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «*seksualitetsundervisning i ungdomsskolen*», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i digital spørreundersøkelse

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

-----

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

